Uređuje: O. P. Grabić prof. bogosl.

izlazi 6 puta na g. — Cijena D 60. — Za đake D30.—Za inozemstvo D 75.

Uredništvo i uprava: Franjevački samostan, MAKARSKA.

NOVA REVIJA parait six fois par an. Les questions de vie religieuse et intellectuelle dont elle s'occupe, y sont traitées en croate ou en slovène; les résumés et les titres de tous les articles ainsi que la chronique religieuse en Yougoslavie sont en français ou en latin. - Prix d'abonnement: Yougoslavie, 60 D Entranger, 75.

Direction - Rédaction: MAKARSKA, Couvent des Franciscains Dalmatie, Yougoslavie.

God. IX. Makarska, 1930 Br. 1.

SADRŽAJ – (SOMMAIRE):

BALIĆ dr. O. K.: **Čudo i Gospa Lurdska** — (Le miracle et notre Dame de Lourdes) . . . . . Str. 3 — 21

ŠIMRAK dr. J.: **Sveta Stolica i Franjevci prema pravoslavnoj crkvi u primorskim krajevima** — (De relationibus Sanctae Romanae Sedis Apostolicae et Fratrum Minorum Ordinis S. Francisci cum ecclesia dissidenti in finibus maris Adriatici) . . . . . Str. 22 — 38

RADIĆ Fr. I.: **Kultura duha** — (Educatio spiritus) Str. 39 — 47

PETROV Fr. S.: **Gundulićev „Osman" u prozi** . Str. 48 — 51

Kulturni pogledi — (La revue des idées et des faits).

Odnošaji Crkve i države. Str. 52 — Konkordat kraljevine Rumunjske sa Sv. Stolicom. Str. 52 — 55 — Opadanje bijele rase. Str. 55 — Ozbiljan glas o krizi demokracije. Str. 56 — 59 — Vjerska sljedba „novozavjetnih cionista" Str. 59 — Koliko je

19905

boljševizam umorio Rusa. Str. 59 — 60 — Društveni život u Indiji. Str. 60 — 61 — Protestantske universe i teološki fakulteti. Str. 61 — 62 — Red Isusa Radnika. Str. 62 — 64.

Književni pregled — (La revue des livres).

Grabmann et Fr. Pelster, Opuscula et textus historiam ecclesiae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia. — Tochowitz P., Joannis Duns Scoti de cognitionis doctrina. — Micheletti A., Epitome Theologiae pastoralis. — Goyau-Pératé-Fabre, La paputé et la civilisation. — Mausbach Dr. J., Dasein und Wesen Gottes. — Koch J., Durandus de S. Porciano. — Lippert P., Credo. — Wolpert L., „Unterwegs zur Heimat". . . . . Str. 65 — 73

Vjesnik — (Chronique).

Odgovor Sv. Oca Pija XI. na čestitke Mn. P. Provincijala F. P. Grabića. — Pismo Apostolskog Nuncija uredniku „Nove Revije". — Časopis „La vie augustinienne". — Misionarski red liječnica. — Novo izdanje „Indeksa". — Za dogmatizaciju Marijina universalnog posredništva. — Peta etnološka sedmica. — Izdavanje ljetopisa franjevačkog Reda. . . Str. 74 — 76.

Chronica

Congressus Eucharisticus Zagrabiae coadunandus. — Legislatio de institutione religiosa in Regno Jugoslaviae. — Legislatio de organizandis religionibus. . . . . Str. 77 — 80.

Kratka ocjena knjiga poslanih uredništvu. Str. 80.

Gospodarska Štedionica u Splitu

Najveći dalmatinski novčani zavod na zadružnom temelju. Poslovni udjeli Din. 2,500.000.

Jamčevna glavnica sa pričuvom Din. 8,500.000.

Ulošci preko Din. 22,000.000.

Kupuje i prodaje devize i valute. Obavlja sve bankovne poslove. Odlične veze sa pokrajinom.

Posluje sa 60 zadruga

PODRUŽNICA u MAKARSKOJ

NOVA REVIJA

vjeri i nauci

NOUVELLE REVUE

de vie religieuse et intellectuelle

God. (Anneé) IX. 1930.

Uredуje (Rédacteur en cfef)

O. P. Dr. GRABIĆ

profesor bogosl. u Makarskoj

Uredništvo i uprava:
Franjevački Samostan
Makarska
Primorska Banovina

Direction-rédaction:
Couvent des Franciscains
Makarska
(Yougoslavie)

Tiskara „Kačić", Šibenik.

NOVA REVIJA

God. IX. Makarska 1930. Br. I.

O. Karlo Dr. Balić-Makarska:

Čudo i Gospa Lurdska.

Résumé — Le miracle et notre Dame de Lourdes. — Le problème religieux et l'idée de prodige surnaturel ou extranaturel. — L'apologétique, le Concile de Vatican, la philosophie moderne et le miracle. — Le fait de Lourdes devant l'apologétique et devant la philosophie moderne. — L'histoire de Lourdes écrite en entier par les médecins. — Réalité des guérisons de Lourdes. Multitude des guérisons; nature des maladies guéries. — Constatations de faits. Le Bureau de Constatations: sa compositon, son organisation et rôle; travaux partagés par tous les médecins; séances publiques; discussions. — Mouvement médical en faveur de Lourdes. Les médecins viennent chaque année plus nombreux. — L'aveu des médecins: *„Les faits existent"*. — L'explication des faits. — L'analogie, par la clinique, avec des cas notoirement naturels; suggestion, force inconnue. — Distinction entre la maladie organique et la maladie fonctionnelle. — Signes d'une guérison naturelle: restauration lente, laborieuse, éprouvante, avec tendance a la récidive. — Manière d'agir d'une loi naturel: elle est constante, invariable, identique. Les guérisons de Lourdes sont des guérisons subites, survenues dans des maladies organiques. — L'analogie, pan l'histoire, avec des cas naturels: les guerisons miraculeuses chez des païens, des schizmatiques, des musulmans, des hérétiques. — Le merveilleux, est-il possible hors de la religion catholique? — Le miracle peut glorifier uniquement l'Eglise catholique. — Comment on constate un miracle? — Zola et ses imitateurs. — Encore le surnaturel dans notre siècle. — Mission de Lourdes.

Ideja izvanaravnog ili svrhunaravnog čuda, ubraja se među najraširenije i najvažnije ideje u pozitivnim religijama. Bez ove ideje nije moguće riješiti religiozni problem. Posve je dakle razumljivo, što je kat. apologetika kroz sve vjekove davala veliku važnost čudu: učinku u ovoj vidljivoj prirodi, koji budući da nema u njezinim silama adekvatan razlog, pretpostavlja neku višu moć, svrhunaravnu silu, koja ga proizvađa. „U krilu me Crkve drži', govoraše sv. Augustin, „auktoritet potvrđen čudesima." Veliki franjevački naučitelj Duns Skot spominje 8 dokaza, koji

govore za istinitost kršćanstva, a među tim dokazima nalazi se i „očevidnost čuda".[1] „Čudo", veli poznati apologet Hettinger, „nije samo izvanjski dokaz da potvrdi objavu, nego to je također učinak objave, dokaz veličine Krstove, anticipiranje novog života... Ako kršćanstvo nema čudesa, ni Krst ni njegova religija nijesu princip novoga života, njegov auktoritet nije apsolutan niti za sva vremena..."[2] Napokon, koncil vatikanski osuđuje onoga, tko bi rekao da se čudesima ne može stalno spoznati božanski postanak vjere svete.[3]

Suvremena kat. apologetika na osobiti način upire prstom tamo na masabjelsku pećinu, na onaj nekoć pustošni, a danas slavni gradić na podnožju pirenejskog gorja. Lurd je središte ljutog boja između vjere i nevjere, između moderne znanosti i kat. apologetike. Čitava literatura na svim kulturnim jezicima svijeta napisata je o Lurdskoj Djevici. No ipak ovaj je predmet uvijek aktuelan, još uvijek neiscrpljiv. Jednoć smo u Novoj Reviji spomenuli, kako se je lurdskim događajima još jedamput obistinila ona riječ: Pokazat će se Djevica, koja će satrti glavu poglavici zavoditelju. Da se uvjerimo o istinitosti ove tvrdnje, da još bolje upoznamo ulogu, što je Bl. Djevica vrši u modernom društvu, bacit ćemo samo letimični pogled na stanovište moderne znanosti prema čudu uopće, a onda ćemo ukratko promotriti lurdske događaje.

1. Obožavanje prirode

Veličanstvena zgrada, što ju je vjera i filozofija u srednjem vijeku sagradila, bila je porušena. Reforma je proizvela deizam, ateizam, panteizam. Moderno je društvo izgubilo orijentaciju, nije imalo snage da digne svoj pogled prema gore, priroda je postala središtem svega umovanja. I prirodne su znanosti silnim korakom pošle naprijed. Dvije su metode proizvađale ovaj razvoj: zapažanje i matematička ideja. Moderna se je filozofija povela za prirodnim znanostima. Kritizirati sve, sve staviti u sumnju, pa i

[1] Cfr. moju knjigu: „Les Commentaires de Jean Duns Scot sur les quatres Livres des Sentences," str. 38. Louvain, 1927.

[2] Hettinger „Apologie des Christenstums", tal. prijevod od B. Oslaender-Donzella, t. I., str. 468. Firenze, 1884.

[3] Conc. Vat. Const. I. De Fide, III. can. 4: „Si quis dixerit miracula certo cognosci numquam posse nec iis divinam religionis christianae originem certo cognosci posse, a. s."

same temelje — to je njezina metoda, njezin ideal. Empirizam i racionalizam (Kartezijev apriorizam), dva su tabora, dvije zgrade, što ih je kritični duh našega vremena sagradio.

„Čudo je nemoguće!" dovikuje racionalistička škola. Općeniti su zakoni formalni razlog svega, što opstoji. Pripustimo li mogućnost čuda — govoraše Spinoza — onda se ruše temelji stalnosti i morala. Sva poremećenja, što ih zapažamo, sve je to samo posljedica općenitih, nužnih zakona...

Empirizam ne zna za metafizičnu nuždu, pa ipak niječe čudo. Panfenomenalizam, skepticizam — to je načelo empirizma. I deduktivni i induktivni determinizam, ne će i ne može da zna za tradicionalnu nauku o čudu.

Dok je Spinoza stavljao sve stvari u Boga, njemački romantizam, stavlja Boga u sve stvari: sve žive, sve se miče, a baza ovoga života jest sloboda. Bog je imanentan u svijetu, ali svijet — veli Schelling — nije potpuna ekspresija Božja. Povijest je postajanje Božje, i u ovom postajanju moraju se pojavljivati čudesa. Čudo opstoji, ono nosi sa sobom objavu, ali ne, kako kršćanstvo uči, osobnoga Boga!

I dolazio je filozof za filozofom; svaki je od njih mislio, da je posljednju riječ rekao, i ne znajući jadan, da proti tradicionalnoj nauci o čudu ma baš ništa donio nije nego otrcane fraze, koje su na stotine puta kršćanski apologeti pobili. Što je narav svake stvari — dovikivao je sv. Augustin i sv. Ćiril Aleksandrijski svojim neprijateljima[4] — što je narav svake stvari nego volja Božja, koja se u njoj nalazi? Što su fizični zakoni akoli ne volja Vječnoga Stvorca? Zašto teška tjelesa teže prema središtu zemlje; zašto se okreću planeti oko sunca; zašto se sjeme razvija i raste, nego jer tako Bog hoće? Dakle on može htjeti i drukčije; ono što redovito hoće, može ne htjeti u pojedinom slučaju. I dokazivali su kršćanski apologeti, kako je čudo nesamo moguće, nego kako ono najsjajnije očituje uzvišena svojstva Božja. Čudo sili ljudski razum, da se ponizi; čitave narode izbavlja iz duševnoga mrtvila i podiže njihove misli prema gore; čudo je kadro da preobrazi lice zemlje. Stoga, ako je red materijalne prirode i fizičnih zakona iznimno poremećen, to nije nered, to je podvrgavanje fizičnog i materijalnog intelektualnom i moralnom redu: to je djelo mudrosti Božje, koja i jednim i drugim upravlja.

[4] Cfr. Hettinger, op. c., str. 464.

I vidjelo je moderno društvo, da su svi dokazi proti mogućnosti i razložitosti čuda, prosta naklapanja, šuplje fraze. Namjesto da se vrati na pravi put, ono je prošlo iz zla u gore.

2. Zlobno podrugivanje

„Ne tvrdimo mi," govorio je Renan, „da je čudo nemoguće; naprotiv mi velimo: dosad se nikad čudo dogodilo nije..."[5] To je eto veliko iznašašće, do kojega je dopr'o kritični duh prošloga vijeka! Sve što se pripovijeda o čudu, sve što pripovijeda sveto Pismo, što govore Sveti Oci—to su svećeničke bajke, to je sve ali čudo nije! „Neka se navede samo jedno čuo," govorio je A. Franchi, „koje se je dogodilo u takovim okolnostima, da ga se je moglo proučiti i potvrditi i mi ćemo vam vjerovati."[6] Kad bi se—nadodaje Renan—ustanovila komisija fiziologa, fizika, kimika, koja bi tu na licu mjesta ispitala slučaj, onda bi se moglo vjerovati u čudo.. I moderni čovjek stao je u svojoj oholosti da izazivlje Boga, zlobno se je i uprav sotonski podrugivao: „Gdje je taj vaš Bog? Ako je nekoć dijelio slijepima vid, gluhima sluh, ako je hrome ozdravljao, zašto takovih čudesa danas više ne čini? Gdje je ta svemogućnost Božja? Šta je tako zaspala?!"

Moderni čovjek nije mogao ni da pomisli da ono što je nekoć bilo da opet može biti! Ljudska je oholost pozvala svemogućnost Božju pred svoj sud. Mogao je Bog da učini ono isto, što je učinio i sa Herodom, kad je slično izazivao Boga; mogao je zasramiti oholost ljudsku šutnjom, prema onoj njegovoj riječi: *„Ne respondeas stulto secundum stultitiam ejus, ne efficiaris ei similis."*[7] Činilo se, da će tako Bog i učiniti. Mnogi su počeli očajati. Ljudsko je društvo tako daleko pošlo zlim putem, da ga je samo čudo moglo zaustaviti da dalje ne ide. Stoga i govoraše kardinal Neumann: „Ako se ne zbude novo objavljenje prije svršetka ovoga stoljeća, kršćanstvo je propalo..." I Bog se je smilovao čovječanstvu. Sad je na drugi način zasramio ljudsku oholost, prema onoj drugoj svojoj riječi: *„Responde stulto secundum stultitiam ejus ne sibi sapiens esse videatur."*[8] I kad je Renan pisao

[5] Renan, Vie de Jésus, str. 41. Cfr. La Civiltà Cattolica, 1872, str. 647.

[6] A Franchi, Il razionalismo del popolo, str. 122. Losanna, 1861. Cfr. Hettinger, o. c. str. 473, n. 4.

[7] Prov. XXVI. 4.

[8] Prov. XXVI. 5.

gore spomenute krilatice, kad je zahtijevao da se samo jedno ozdravljenje pred stručnom komisijom dogodi, Bog mu je baš u Francuskoj odgovarao *secundum stultitiam ejus,* čineći nesamo jedno nego mnogobrojna ozdravljenja i to u nazočnosti i fiziologa i liječnika i predstavnika svih drugih modernih znanosti. Ovim riječima mi smo se približili obalama Gave, mi smo došli k masabjelskoj pećini, gdje se na najdivniji način ispovijeda ljepota svete vjere, velebnost čuda; gdje se obistinjuju one riječi naše liturgije:

Saepe dum Christi populus cruentis
Hostis infensi premeretur armis,
Venit adjutrix pia Virgo, coelo
Lapsa sereno[9].....

3. Utvara ili realnost?

U drugoj polovici prošloga vijeka čitav kulturni svijet počeo se je baviti događajima, koji su se odigravali tamo na obalama Gave, u malenom gradiću Lurdu. Godine 1858. u više se je navrataka ukazala jednoj siromašnoj čobanici lijepa, bijela, mlada „Gospođa", koja je na 25 ožujka, na samu Blagovijest izgovorila ove riječi: „Ja sam Neoskvrnjeno Začeće." Ova je „Gospođa" izrazila dvostruku želju: da se podigne kapela na masabjelskoj pećini i da se tu u procesijama dolazi. I dolazio je svijet, dolazili su i vjernici i nevjernici, dolazili su jedni iz radoznalosti, a drugi da se dive moći i ljubavi Božjoj. I započe težak boj između milosrđa Božjega i ljudske zloće. Moderna je znanost vidjela, da se počinju drmati njezini temelji. „Sve je to halucinacija! Sve je prevara! U lurdsku pećinu nitko pristupiti ne može!" Tako je kliktala bezbožna Francuska vlada, tako su govorili oni, koji su mislili, da Bog ništa drugo ne može činiti nego samo da promatra, što se na zemlji događa.—Velika se je ograda pred pećinom postavila, policija je stražu stražila, liječnici su dolazili, lukavo su ispitivali siromašno čobanče, svaki kret prostodušne djevojčice pomnjivo pazili. Znanost je priznala, da se u iskrenost Bernardičinu posumnjati ne može. Stručnjaci su rekli, da tu nikakve halucinacije nema. Mjesni liječnik Dr. Dozous, kojemu je vjera bila deveta briga, proučavao je do u tančine ukazanja i obratio se;

[9] Ex off. B. M. V. die XXIV. Maji. (Svetkovina Pomoćnice kršćana).

napisao je knjigu s naslovom: „Credidi, quia vidi—vjerovao sam, jer sam vidio"[10] I ograda pred špiljom bila je srušena. Oni, koji su htjeli poštopoto zapriječiti sabiranje vjernika oko pećine, morali su popustiti. Oni sada odobravaju, da se tu sagradi veličanstvena crkva, i napokon sami se obraćaju i ispovijedaju vjeru svoju. I tako su iz ove borbe između milosrđa Božjeg i ljudske zloće lurdska ukazanja postala jasnija i stalnija. I ovdje se je ukazala snaga Božja, koja sve uređuje prema svome cilju, koja gospodari svim, što jest i koja najviše triumfira, gdje su najviše poteškoće:

Quasi torrente ch' alta vena preme,
E negli sterpi *increduli* percosse
L' impeto suo più vivamente quivi
Dove le resistenze eran più grosse.[11]

4. Bolesni ozdravljaju

Nakon što je bilo dopušteno vjernicima, da mole pred pećinom, lurdski kolodvor postao je jedan od najznamenitijih kolodvora željezničke mreže. Neznatno mjestance Lurd postalo je jedno od najslavnijih mjesta na zemlji. Tu dolazi više od jednoga milijuna putnika svake godine. Ovo gibanje neprestano raste. I to je učinak svakovrsnih čudesa, što ih svećer Bl. Djevica čini. Povijest nam Lurda pripovijeda, da se tu na hiljade ozdravljenja zbiva. Od god. 1892. pa do početka rata zabilježila je kritična povijest 4400 ozdravljenja. Tu su razne tuberkulozne bolesti, bolesti ustroja za probavu, bolesti ustroja za optok krvi, bolesti disala, mokraćnih ustroja, moždana, očiju, ušiju, nosnih šupljina, i t, d. Od god. 1892—1904. ozdravilo je 48 slijepih, 38 gluhonijemih. Ozdravljenja se svećer nastavljaju. I računa se da je do danas u Lurdu ozdravljeno do 17.000 bolesnika. Od svih tih ozdravljenja najmanji dio zauzimlju nervozne bolesti. Od god. 1892—1904. nervozne su bolesti skupa uzete sačinjavale tek dvanaesti dio ozdravljenja. Od god. 19004 — 1914. trideseti dio. A danas kritična povijest Lurda o njima ne će da vodi računa.[12]

[10] Kritična povijest događaja Lurdskih, prikazanja i ozdravljenja, francuski napisao Bertrin, a preveli Kapucini na Rijeci, str. 49—80. Rijeka, 1908.

[11] Dante, Paradiso, XII, 100.

[12] Cfr. Bertrin-Kapucini, o. c., passim. — Dr. Marchand, Les faits de Lourdes. Nouvelle série de Guérisons enregistrées au Burau médical 1923-1925. Intr. XXI. Paris-Lourdes, 1926.

Što se tiče broja, raznovrsnosti i načina, kako ozdravljenja nastaju—tu nema povijesti, koja bi bila ma iz daleka slična onoj Lurda. Glavno je promotriti dokumente na kojima se ova povijest temelji. Moderni je čovjek zahtjevao, da se sastane jedna komisija, koja bi mogla konstantirati čudo, a mi svi znamo, da u Lurdu opstoji ne prosta komisija nego

5. Klinika za čudesa!

U Lurdu ima ozdravljenja, koja na prvi mah, rekao bih, da su izvanredna, no koja u sebi nemaju svrhunaravni karakter. Ima slučajeva, gdje je ozdravljenje učinak posebne milosti, a da ono ništa nema, što bi se protivilo rezultatima znanosti. Ovakova ozdravljenja mogu se dogoditi i izvan Lurda. No masa ne umuje. Dosta je da bolesnik reče: „Ja sam ozdravio!" i odmah možeš čuti iz tisuće grla poklik: „Čudo! Čudo! Hosannah!" Obitelj, dobročinitelji, čitavo hodočašće veselo, što je bilo počašćeno tako velikom povlasticom, pjeva zanosni Magnificat, priređuje svečanosti, pjeva pjesme zahvalnice. Još kompetentni faktori nijesu ništa rekli, a novinstvo brzo saopćuje vijesti. Koliko se je puta požalila ova nerazborita žurba! Iz jedne same činjenice, koja bi bila slabo protumačena, protivnici bi zaključivali: „Lurd je leglo raznih halucinacija, sve je to prevara!" I stalo se je na kraj ovim zloporabama. God. 1892. osniva se *Ured za liječnička pretraživanja,* koji djeluje u Lurdu.[13]

Lurdska klinika ima za zadaću, da ustanovi izvanredni, izvanaravni karakter ozdravljenja, koja se tu događaju. Pretražuje samo one bolesnike, koji žele pri svome dolasku, da im se konstatuje stanje; ovjerovljuje svjedodžbe, što ih bolesnici često sa sobom nose dolazeći u Lurd. Netom se dogodi kakvo znamenito ozdravljenje, odmah se odredi stalni broj liječnika, da pregleda ozdravljenika. Oni istražuju povijest dotičnoga bolesnika: proučavaju se spisi bolesnikovi, svjedodžbe liječnika, istovjetnost osobe, pa da li je uistinu nastala onakova promjena, kakovu tvrdi patnik, i t. d. Kad se svrši ovaj pripravni posao, otvori se u velikoj dvorani među liječnicima rasprava. Tu se nađe na stotine liječnika svake vjere, svake narodnosti. Svak može da slobodno svoje nazore razvija. Svak pri-

[13] Boissarie, Lourdes depuis 1858 jusqu'à nos jours, str. 235-504. Paris 1894.

govara, svak na svoj način zaključuje, svak hoće da oslabi dokaze onih drugova, koji drukčije misle. Na koncu predsjednik pozivlje sve nazočne, da svoj sud izraze, što se tiče zaključaka, koji će se stvoriti. Ovi zaljučci moraju dati pozitivan ili negativan odgovor na ova pitanja: a) Da li je bolest uistinu opstojala? — b) Da li je nastalo potpuno ozdravljenje ili samo neko poboljšanje? — c) Da li bi trebalo odgoditi zaključak? — d) Da li se ozdravljenje može pripisati naravnim silama? [14]

Lurdska se dakle ozdravljenja proučavaju najsavjesnije. Ova su proučavanja teška, posvemašna i ozbiljna. Ova istraživanja traju i po više mjeseci, te ako se i najmanja sumnja pojavi, tada te slučajeve Lurd ne će da stavi u svoje *Ljetopise* ... — Lurd je najinteresantnija, najdivnija klinika na čitavom svijetu. Istraživanja ove klinike ne mogu biti potpunija i nepristranija. To je razlog, zašto skeptična kritika mijenja svoje stanovište.

6. „Činjenice opstoje"

Ne može se riješiti problem, ako se ne proučaju podaci toga problema. Uzalud je misliti, da se ozbiljno pitanje može riješiti prostim podsmjehom ili kakvom krilaticom. Bilo je vrijeme, kad su se učenjaci, kao Diday, Charcot i drugi rugali, kad bi samo čuli, gdje se govori o Lurdu. Danas nije tako. Lurdska klinika je pokazala, da su ozdravljenja, što ih ona u svoje *Ljetopise* stavlja činjenice, s kojima treba računati; činjenice, koje treba na licu mjesta proučavati. Ova nam okolnost tumači, zašto sve onamo od ustanovljenja lurdske klinike, liječnici neprestano hrle k masabjelskoj pećini. Od god. 1892. kroz trideset godina došlo je u Lurd 7.618 liječnika. Nek nam bude dopušteno donijeti službeni izvještaj bivšeg predsjednika lurdske klinike Dra. Marchanda. [15]

Godina.	—	Broj liječnika		Godina.	—	Broj liječnika	
						3060	
1892	—	120	„	1907	—	332	„
1893	—	119	„	1908	—	624	„
1894	—	160	„	1909	—	446	„
1895	—	177	„	1910	—	478	„
1896	—	203	„	1911	—	536	„
1897	—	112	„	1912	—	568	„

[14] Marchand, Les faits de Lourdes et le Bureau des Constatations médicales, str. 94. Paris-Lourdes, 1923.

[15] Marchand, o. c. str. 119.

Godina	—	Br. liječnika		Godina	—	Br. liječnika	
1898	—	200		1913	—	670	
1899	—	240	„	1914	—	227	„
1900	—	216	„	1915	—	6	„
1901	—	328	„	1916	—	10	„
1902	—	268	„	1917	—	5	„
1903	—	228	„	1918	—	18	„
1904	—	245	„	1919	—	99	„
1905	—	274	„	1920	—	239	„
1906	—	280	„	1921	—	400	„
			„				„
Usve: 3.060				Usve : 7.618 liječnika			

Iz ovoga prikaza jasno se razabire, da je pred rat, t. j. god. 1913. došlo u Lurd nemanje nego 670 liječnika. Ovaj je pokret zaustavljen svijetskim ratom, ali ipak nije prekinut. Poslije rata, uza sve teškoće putovanja, liječnici hrle put Lurda. Danas ih dođe tamo svake godine više od 400. Jedna trećina od ovoga broja otpada na liječnike, koji nijesu Francuzi. Među ovim stručnjacima ima ih svake vjere, znamenitih kirurga, profesora najvećih sveučilišta, itd.

Činjenice opstoje! To je izjava liječničkoga svijeta, koji dolazi u Lurd. Lurdska ozdravljenja proučava komisija, koju Renan i drugovi ni zamisliti nijesu mogli, i ta eto komisija priznaje, da se tu ne radi o kakovim varkama ni legendama, nego o činjenicama. „Činjenice opstoje," veli glasoviti židovski učenjak Bernheim. „Sva zapažanja su sakupili ljudi vrijedni svake časti." Kada je glasoviti H. Lasserre napisao svoju povijest Lurda, A. Alençon obećao je nagradu od 15.000 franaka, tko bi mu dokazao, da su samo dvije činjenice, o kojima Lasserre govori, lažne. Deponirao je on novac kod bilježnika Torquet; čekao i čekao, no sve uzalud! Nitko se nije našao tko bi se usudio da to dokaže S pravom dakle veli Dr. Marchand: „Znanost ne usuđuje se raspravljati o činjenicama. Ona raspravlja samo o njihovu tumačenju" [16] Sugestija, nepoznate sile, kemička sastavina vode, klima — to su poznate krilatice, kojima moderni čovjek hoće da protumači lurdska ozdravljenja.

7. Sugestija

Sugestija se može s dva gledišta promatrati. Netko može sugestionirati sama sebe i to je autosugestija; ili može netko biti

[16] Ibidem, str. 99.

sugestioniran od drugoga: heterosugestija. No s obzirom na ozdravljenja, u oba slučaja, princip je sugestije isti. Sistem autosugestije i heterosugestije stavlja sebi za načelo, da svaka stanica našeg mozga, kad je neka ideja stavi u djelovanje, da ta stanica tako djeluje na živce, da oni moraju ostvariti i ovu ideju. Dakle, kad je netko posve osvjedočen da je ozdravljen ili da ozdravlja, on faktično ozdravlja zbog djelovanja živaca.

Da upoznamo, što sugestija može, a što ne može, treba da sveđer imamo pred očima razliku između organičnih bolesti i bolesti, koje se tiču djelovanja organa. Električni se je tramwaj zaustavio i ne može naprijed. Ili se je pokvario motor ili se je prekinula električna struja. U prvom slučaju popravak zahtijeva truda i vremena. U posljednjem slučaju, dosta je uspostaviti struju i kola će krenuti naprijed. Slično se nešto događa, kad se radi o mašini našeg života. Ako su poremećeni bitni organi, oni se ne mogu oporaviti bez posebnih lijekova i za to treba vremena. Naprotiv, ako su organi neozleđeni, i ako je samo prekid u živčanoj struji, dosta je uspostaviti ovu struju i djelovanje je u redu. I sami predstavnici sugestijskog sistema, kao Charcot i Berheim, priznaju, da sugestija direktno ne može ozdravljati organične bolesti; njezino je djelovanje ograničeno isključivo na bolesti, koje se pojavljuju u djelovanju organa. Pa i na tom području, sugestija proizvađa samo prolazne učinke i to na stalnim osobama. Sugestija dakle ne može da protumači lurdska ozdravljanja, koja se gotovo isključivo odnose na organične bolesti (gnjiloća kostiju, sljepoća, tuberkuloza, itd.)

Što je rečeno o sugestiji uopće, vrijedi napose za autosugestiju. Charcot je govorio, da u Lurdu vjera ozdravlja: *„Foi qui guérit!"* —No u Lurdu ima bolesnika, koji ne vjeruju ili su barem indiferentni; oni ozdrave a da nijesu imali nikakve ideje o mogućnosti svoga ozdravljenja. Što se tiče djece, koja još ni progovoriti nijesu mogla ili kojim je tek nekoliko godina, kako ona mogu sugestionirati sami sebe misleći na svoje ozdravljenje? Mjesto da se mole, ona kriču i prkosno svojim nožicama amo tamo lupaju, kad ih majka ili otac hoće da metne u studenu lurdsku vodu: Tako je radila mala Yvonne Aumaître, kojoj su obe noge bile sakate. Kad ju je otac liječnik zaronio u čudotvornu vodu, ona se je opirala i gorke suze lijevala, pa ipak je iz vode zdrava izašla! Mali Duconte, kojega je njegova majka u dobi od dvije

godine sva izvan sebe od puste tuge i žalosti odnijela na vrulak Špilje, ozdravi, kad se je već mislilo, da će sad nà umrijeti. Petru Estournet-u, djetetu još pri sisi, postadoše zdrave bolesne oči.[17] I tko da nabroji sva ozdravljenja, koja se neprestano u Lurdu na djeci događaju?!

Ukratko, nema uopće isporedbe između sugestije i misterijozne sile, koja u Lurdu djeluje. 95 % lurdskih ozdravljenja odnose se na organične bolesti. Lurdska klinika danas i ne pazi na ozdravljenja nervoznih bolesti, kojima se bavi sugestija. Lurdska su ozdravljenja trajna, radikalna, potpuna, a sugestija može da proizvede samo neke prolazne učinke; sugestija da dobije kukavne svoje učinke mora se vježbati i ponavljati pokuse, dok Lurdu svega toga ne treba. Stoga s pravom veli Dr. Marchand, da danas teorijom sugestije tumače lurdska čudesa „samo neznalice, koji ne znaju ni što je psihoterapija, ili osobe, koje imaju apsolutno zlu nakanu, kao sljedbenici Zole."[18]

Što dakle proizvađa lurdska ozdravljenja? Lurdska voda? No ova je voda bila od stručnjaka analizirana, i ustanovilo se je, da je to pitka voda, slična onim vodama, što se po brdinama nalaze. Osim toga najveći se broj ozdravljenja događa izvan lurdskih piscina (kupelji). Ima bolesnika, koji su ozdravili, a da se nikada nijesu u vodi lurdskoj okupali. Kako bi voda u jedan čas ozdravila organične bolesti? *Natura non facit saltum!* Danas nitko uopće i ne spominje lurdsku vodu ili klimu, da protumači ozdravljenja. To je nekoć važilo! Ima danas jedna druga krilatica, a to je

8. Nepoznate sile

Zakleti neprijatelji čuda nađu se kadšto u velikoj neprilici, kad im se stavi pred oči činjenica, koju nije moguće nijekati. U ovom slučaju, oni najprije odbijaju svako raspravljanje, a onda počnu donositi neke dokaze, koji nemaju ma baš nikakve vrijednosti. Takav je dokaz „nepoznate sile." Mi ne poznajemo—tako se često čuje—sve prirodne sile ni zakone, koji su izražaj ovih sila. I svagdanje nas iskustvo uči, da mi sveđer nove sile, nove zakone otkrivamo: elektricitet, brzojav bez žica, telefon, i t. d. Tko nam

[17] Bertrin-Kapucini, o. c., str. 203. — Bertrin, članak Lourdes u DAFC.

[18] Marchand, Nouvelle série..., str. XVII.

dakle kaže, da nove sile, koje mi još ne poznajemo, ne proizvađaju ona ozdravljenja, što ih katolici direktnom djelovanju Božjem pripisuju?

Najmanje, što se može odgovoriti na ovakovo i slično umovanje jest to, da je smješno pozivati se na nepoznate sile, da se rastumače činjenice, čiji mekanizam ne poznajemo. Oni, koji tako čine, slični su onoj težakinji, kojoj se mi smijemo i koja svaku malo neobičnu pojavu pripisuje čudu. Hipoteze nije teško zamišljati. Tko zna—govorio je neki filozof—možda ima u ljudskom organizmu tajnih sila, koje će jednoga dana proizvesti na našem čelu rog; na vrh roga, bit će oko, i mi ćemo sva nebeska tjelesa tačno upoznati! Tà mi danas imamo elektriku, brzojave, i t. d., a tko je na to i pomisliti mogao nazad tisuću godina? Tko zna!?

Ipak bezvjerstvo bi se moglo kako tako sakriti za one „nepoznate sile", kad mi ne bismo mogli dokazati, da onaj tajni nepoznati naravni zakon, koji bi proizvađao lurdska ozdravljenja, ne opstoji i da on ne može opstojati: nepoznate sile, na koje se bezvjerstvo pozivlje protive se prirodnim zakonima.

Poznate ili nepoznate, sve prirodne sile, razvijaju se i djeluju postojano, polagano. Ako djeluju iznimno, onda se nešto protivi njihovu djelovanju, za kojim one uvijek teže. Akoli djeluju brzo, to je znak, da ima neka snaga, koja ih sili da tako djeluju i to one na izvanjski način očituju. Da je elektrika nazad 500 godina mogla proizvesti neku pojavu, na pr. rastavu oksigenija i hidrogenija u vodi ili galvanizaciju, ovu bi pojavu nepoznate sile, pratili učinci, koji se redovito tu zbivaju. Kad bi danas nepoznate sile neposredno proizvađale bezbrojne plodne stanice, to bi značilo da su se fizično-kemijske energije pretvorile u životnu energiju; ove bi fizično-kemijske energije morale biti uzete negdje i to na štetu organizma, odakle su uzete.

Ništa od svega toga u lurdskim ozdravljenjima. Tu nema postojanosti ni nepromjenjivosti prirodnih zakona. Ona tajanstvena sila, koja bolesne u tren oka ozdravlja, nije vezana na određene uvjete; ona proizvađa svoje učinke u najrazličitijim okolnostima: danju i noću, jutrom, na podne i uveče; kad sunce sja i kad tmasti oblaci prikriju nebesa; u crkvi i van crkve; u kupelji i za vrijeme veličanstvene procesije pod vedrim nebom. Tu ozdravljaju bolesti svake vrsti; bolesnici puni žive vjere, kao i oni koji sumnjaju u vjeru svoju; veliki učenjaci kao i mala dječica, koja nije-

su ni čula za tajne sile. Nitko ne zna, kad će se čudo dogoditi ni hoće li se uopće dogoditi. Bilo je veličanstvenih hodočašća, koja su mislila, da će velik broj njihovih bolesnika ozdraviti, a koja su se vratila, da ni jedno čudo nijesu vidjela. Naprotiv, kad se je najmanje na čudo mislilo, najveća su se dogodila.

Ona tajanstvena sila, koja u Lurdu djeluje, ne zna ni za vrijeme. Kao što priroda ne može u jedan čas izvesti oca i sina i čitavu obitelj, tako ne može u jedan čas proizvesti ni obitelj substancija, koje se nalaze u životnim stanicama i koje sastavljaju živo tijelo. Poremećeni organizam ne može se oporaviti nego plođenjem, rastenjem plastičnih substancija. Dok je svijet ono, što jest, nema i ne može biti toga zakona, te sile, koja bi mogla u tren oka reparirati uništene ili ozleđene organe, kao što nema sile, koja bi novorođenčetu od jednoga dana dala tijelo jednog čovjeka od 30 godina. Tajanstvena sila u Lurdu u jedan čas ozdravlja uništene organe.[19] —Proučavanje raznih primjera pokazalo bi nam na osobiti način svrhunaravnost one sile, koja djeluje u Lurdu. Mi se, kratkoće radi, ne možemo upuštati ovdje u te potankosti, koje su uostalom poznate, i koje svak lako može upoznati. Spomenut ćemo samo nekoliko primjera.

Godine 1901., dogodio se strašni sudar vlakova između Bordeauxa i Pariza. Poštanska su kola, u kojima se je vozio činovnik Gabrijel Gargam, bila su sasvim razmrskana. On je bio izbačen 18 metara daleko od tračnica, i ležao je kao mrtav u snijegu sav u krvi i ranama: ključna kost polomljena, sakat od kuka do stopala. Gargam je bio visok stasom, a tako je omršavio kroz malo vremena, da nije težio nego 36 kilograma. Svi su liječnici izjavili, da njemu ozdravljenja više nema. Međutim, pobožna ga majka vodi u Lurd; svećenik je prolazio sa Svetotajstvom; Gargam je bio sav hladan, onesvijestio se. Mislili su, da je već mrtav, a on se u tren oka diže sa postelje kao nekoć Lazar iz groba.

Dvije godine poslije toga došla je u Lurd gospođa Rouchel, kojoj se je čitavo lice pretvorilo u strašnu rak-ranu. Bezbrojni liječnici pokušavali su da barem ublaže njezinu bol. Specijalist Dr. Müller rekao je: „Pustimo svako liječenje na stranu, pa neka djeluje sama narav." I narav je učinila to, da je či-

[19] Cfr. na pr. Bertrin-Kapucini, o. c., str. 211-220. —Gemelli, La lotta contro Lourdes, passim. Firenze, 1911.—Bertrin, čl. Lourdes u DAFC.

tav tjelesni ustroj ove bolesnice bio povrijeđen i uništen. Očaj ju je obuzeo, odlučila je da će se ubiti. Pošla je da se baci u rijeku, kad susrete nekog svećenika, koji je osokoli i upravi njezine očajne oči prema obalama Gave. Tamo stigne dne 4 rujna 1903. Dok je biskup prolazio sa Presvetim, zavoji, koji su skrivali bolesničko lice, odvezaše se i popadaše na njezin molitvenik, koji osta zamazan od gnoja i krvi. Sve gnojne bubuljice, koje su čitavo lice bile pretvorile u samu ranu, u jedan su se čas osušile. Rupe na obrazu i na nepcu nestade. Nova klica u jedan je čas nastala, koja je nadomjestila uništeno meso. [20]

Godine 1925. došla je u Lurd Marija Luiza Arnaud. Imala je jednu od najtežih bolesti, koje mogu zadesiti živčana središta, a napose hrpteničnu moždinu—skleroza multipla. Na 23 kolovoza pričesti se u špilji, svi znakovi njezine strašne bolesti u tren oka iščeznuše. [21]

Od 17.000 ozdravljenika, o kojima govori povijest Lurda, spomenuli smo samo tri. Dosta je navesti samo jedan slučaj, jednu organičnu bolest, koju ni poznate i nepoznate prirodne sile u tren oka izliječiti ne mogu, i pametan čovjek, mora da se penje sve više i više, dok ne dođe do Gospodara prirodnog reda—Boga. No ljudska je pamet i odviše domišljata. Među razlozima, koje moderni čovjek navađa proti kat. nauci o lurdskim čudesima, ističe se također

9. Analogija s drugim religijama.

Svaka religija —dobacuje bezvjerstvo— hvali se čudesima: pogani, musulmani, skizmatici i heretici. Ta sva čudesa moraju katolici sami ubrajati među naravne činjenice, akoli neće da naškode sami sebi i slavi Božjoj.

Katolici, osvjedočeni s jedne strane, da se ozdravljenje organičnih bolesti ne može po prirodnim zakonima dogoditi u tren oka, s druge strane osvjedočeni, da čudo ne može slaviti ni idolatriju ni skizmu ni herezu, oni logično zaključuju, da čudo ukoliko orijentira vjeru prema istini ne može se dogoditi izvan katoličkih svetišta. Protivna tvrdnja mora nam pokazati jednobarem čudo, koje bi moglo uništiti ovaj zaključak. Mi ćemo ovdje navesti samo neke činjenice, koje se u tu svrhu navađaju.

[20] Bertrin-Kapucini, o. c. str. 223—373.
[21] Lončar, Lurdska ukazanja, str. 82—83. Zagreb, 1927.

Rouly i Guillière htjeli su da dokažu, da su slijepi i hromi ozdravljali u eusklapijevim hramovima. Međutim povijest je dokazala, da su se ova čudesa sastojala u buncanju, sonambulizmu i prevarama. Poganstvo je moglo da proizvede mite i fantastične legende, da tako laska narodnoj oholosti, i to je bilo sve![22]

Muslimanska hodočašća u Meku imaju nacionalni karakter. Tu musulmani dolaze da Boga štuju i da se sjete da su braća; njihova hodočašća nijesu utilitaristička, to je dužnost. Istina, derviši su pokušavali da vračanjem čine neka čudesa, i sva ozdravljenja, o kojima oni govore, mogu se naravnim putem protumačiti.[23]

Kad bi se doznalo, da je Bog dao hereticima čudo, da time pokaže, da On osuđuje svoju Crkvu, tumač nepogrešivi istine, to bi tako bilo kao da bi netko dokazao, da je $2+2=9$. Ozdravljenja, koja navađaju pravoslavni, starokatolici i drugi heretici, to su redovito činjenice, koje mi ubrajamo među *praeternaturalia facta*. Strogo govoreći čudesna su ozdravljenja moguća kod naše pravoslavne braće, i u njihovim svetištima. Ta i oni štuju pravoga Boga, štuju i ljube Bl. Djevicu Mariju. Nije moguće ni pojmiti, da bi jedan pravoslavni mogao čudesno ozdraviti, kad bi to ozdravljenje pitao, da mu služi kao neko sredstvo, kojim bi dokazao istinitost onoga, što je zabluda. No čovjek ne vidi, zašto naša pravoslavna braća s uspjehom ne bi mogla upraviti svoje molitve Nebeskoj Majci Mariji, kad bi to činili s poniznim pouzdanjem jednog kršćanina, jednoga djeteta Marijina, koje je nesvjesno zalutalo, i kad bi pri tom tražili samo Boga i slavu njegovu. Čudo, koje bi se u takovim okolnostima dogodilo, čini se, da ne bi bilo nepojmivo. Činjenica je, da se još strogo znanstvenom metodom nije dokazalo da se takova čudesa događaju u pravoslavnim svetištima. O tom drugi put. Čudesna ozdravljenja, monopol su Božji. Sva takova čudesa, koja se događaju na okolišu zemaljskom, a na osobiti način u Lurdu, slave i veličaju jedinu pravu Kristovu Crkvu—katoličku Crkvu.

10. Još jedan prigovor.

Ako li je umovanje, koje pripušta čudo—tako vele neki—ako je to umovanje logičko, kako to, da se u Lurdu ne obrate one

[22] Hettinger, o. c. str. 459.
[23] Van der Elst, Guérisons miraculeuses. DAFC, sv. VIII, col. 430.

osobe, koje vele, da se bore u ime zdrava razuma? I ovo je upit, koji neki stavljaju kao neki dokaz, kao prigovor proti vrijednosti umovanja, kojim katolici pripuštaju realnost čuda!

Činjenica je, da su lurdska čudesa slična u svojim učincima sunčanim zrakama, koje neka tjelesa potpuno rastale, druga malko omekšaju, a neka još većma otvrdnu. U Lurd dolaze ljudi, koji vjeruju, i njihova vjera postaje još življa, djelotvornija; dolaze oni, koji ne vjeruju i sumnjaju, i dok se jedni vraćaju u krilo vjere svete, dok oni iz masabjelske pećine na sve strane javljaju: *veni, vidi, credidi,* drugi bježe od svijetla, postaju još tvrdokorniji, bacaju se u naručaj sofizma, izmišljaju sve moguće razloge, o kojima smo govorili, samo da ne priznadu činjenicu. Nek nam bude dopušteno samo jedan primjer navesti, koji je našoj javnosti dobro poznat.

U drugoj polovici mjeseca kolovoza 1892. veliku je senzaciju u Evropi i Americi proizvela vijest, da glasoviti francuski romanopisac i bezbožac Emil Zola putuje u Lurd, da svojim očima vidi, da li se tu čudesa događaju, te da svemu svijetu golu istinu reče. Pošlo je narodno francusko hodočašće od 20.000 hodočasnika, povelo je i tisuću bolesnika, da se po običaju pokloni pred Lurdskom Djevicom. Bio je tu i Zola; ostao je čitavo vrijeme s hodočasnicima u Lurdu; pohodio je pećinu, kupelj, crkve, liječnički ured, bolnice, bolesne; došao je u doticaj sa čuvarima Svetišta, s vođama hodočašća, s časnim sestrama i svjetovnjacima iz svih strana svijeta. Došao je u doticaj i s Dr. Boissarijem, tadašnjim predsjednikom lurdske klinike, koji mu je stavio pred oči i bolesne i ozdravljene. Boissarie dovodi pred Zolu Mariju Lemarchand, koja je imala na licu skrofulu nazvatu *lupus*. Rana je zahvatila nos i usta. Nosne su hrskavice bile izjedene, usta su se povukla na lijevo; iz goleme modre rane tekla je sukrvica pomiješana s gnojem. Zola zadrhta od groze i uskliknu: „Strašno je to!" Bolesnica je odmah pošla u kupaonicu; netom se je dotakla vode zavikala je: „Ja sam ozdravila!" Povratila se je odmah u liječnički ured. Rana se je zatvorila, prestalo je svako gnojenje; ustanovilo se je, da je bolesnica potpuno ozdravila. Sve je to Zola svojim očima gledao. On je vidio i drugo čudo. Marija Labranche, koja je pet godina uzalud obilazila pariške bolnice, da od sušice ozdravi, u Lurdu je u tren oka ozdravila...

I Zola je uzeo u ruku svijeću, nosio ju je u procesiji. Počeo

je lojalno opisivati događaje; neki su mislili, da je Bl. Djevica od Saula učinila Pavla; no dvadeset mjeseci poslije toga izlazi na svijetlo famozni roman: „Lourdes," u kojem Zola govori o „božanskim iluzijama" vjere, o fantastičkim ozdravljenjima u Lurdu, o halucinacijama Bernardette, o ozdravljenjima, koja su bila postignuta pomoću sugestije, klime, vode, i t. d. Lurd bi bio leglo supersticije, trgovina i ništa drugo! Zola se ne boji laži, ni iskrivljivanja.[24] On Mariju Labranche zove Grivotte i tvrdi, da joj se je bolest povratila i da je već god. 1893. umrla. Kad je jednoga dana Boissarie upozorio Zolu, da ozdravljenica još žive, uvijek zdrava i da je može u Parizu vidjeti, Zola je odgovorio: „E pa što je meni do toga? Moje ličnosti meni pripadaju. Ja imam pravo s njima postupati, kako hoću. Mogu ih opisati, da živu ili umiru, već kako me je volja. Ja se imam obazirati samo na svoju maštu i na korist svoga djela."[25]

Zola je tri puta pokušavao, da na temelju svoga romana o Lurdu, bude ubrojen među članove francuske akademije. Sve uzalud! Umr'o je žalosnom smrću 28. rujna 1902. Ugušio ga plin.

Zola je dakle bio u Lurdu. Svojim je očima gledao čudesa, a ipak etc umire poput onih Farizeja u Evanđelju, koji su se opirali Isusovim čudesima i kojima je Isus rekao, da im ne će biti oprošteno ni na ovom ni na drugom svijetu. Kako to?

Čudo se ne može vidjeti, kao što se na pr. vidi sto, kao što se vidi neki ures. Lurdska klinika nije kazalište, gdje bi se mogle staviti pred oči promjene, koje su nastale u organizmu. Lurdsko čudo očituje se , kad se dobro shvati kontrast, koji opstoji između dva sasvim oprečna stanja: bolesti i zdravlja. Oko ne vidi ovaj kontrast; razum je onaj, koji uspoređuje ova dva oprečna stanja i koji zaključuje da dotična osoba nije naravnim putem mogla u tren oka proći iz jednog stanja u drugo. Razum, koji ne će da zna za Boga, za čudo, naći će uvijek ovaj ili onaj razlog, da se opravda. Iz takvog stanja izlazi se samo onda, kad se vjeruje, a vjera nije samo zaključak našega razuma, nego i slobodno i svrhunaravno pristajanje uma i srca, gdje je milost Božja svladala egoizam i raspršala tamu.

Suviše, mnogi ne će da pripuste lurdska čudesa, jer se boje.

[24] R. Ballerini, Lourdes. Il miracolo e la critica di Emilio Zola. Roma, 1898.

[25] Bertrin-Kapucini, o. c. str. 320.

Čudc je čin Božji; samo jedno čudo dovoljno je da dokaže, da je Crkva katolička istinita. Akoli je božanska Crkva, božanska je i njezina vjera; ako je božanska vjera, božanski je i zakon, koji ona daje i sankcija toga zakona. Lurdska ozdravljenja ne mogu se nikako rastaviti od istine, koju ona potvrđuju, od pokore na koju pozivlju. A to sve ne dolazi baš dobro bezvjercima našega vremena, koji se ponose krilaticama: neomeđašena sloboda, napredak..! Njima je mnogo ugodnije raspravljati, izmišljati kojekakve doskočice, nego vjerovati. Zatvaraju oči pred svijetlom da mogu reći, da ga nijesu vidjeli.

To je eto sva filozofija kritike, koju je Zola iznio u svome romanu i koju još mnogi zagovaraju. Zola je došao u Lurd, ali nije došao da vidi; sve je vidio, samo istinu nije htio da vidi. On je sličan onim Židovima, koji su došli da vide Lazara uskrsnuta; vidjeli su ga, ali nijesu htjeli da u njegovu uskrsnuću vide božanstvo Kristovo.

11. Zaključak

Istraživanje istine, poznavanje istine, triumf svrhunaravnog reda, triumf čuda, suvremena apologija kat. Crkve, slava Bezgrješne Djevice — to je Lurd.

Tu se istražuje istina. Čitavu povijest Lurda napisali su liječnici-stručnjaci. Lurd ima svoju kliniku, ima svoje arhive. Takovo što nije mogao ni zamisliti Renan ni njegovi drugovi, koji su zahtjevali, da se osnuje komisija, koja bi morala ispitati djelo Božje.

Daleko smo nekako odmakli od onih dana, kad je Galilejom prolazio Milosrdni Samaritanac i bolesne ozdravljao. Ljudi su nekako postali skeptični, znanost je nijekala da se je ikada čudo na svijetu dogodilo. Lurdska čudesa potvrđuju stalnost evanđeoskih čudesa; jasno svjedoče, da se Crkva nije prevarila, i mi vidimo da danas znanost iskazuje počast kat. Crkvi, priznaje realnost Kristovih čudesa.[26]

Pred masabjelskom pećinom, na mjestu nekoć pustošnom, a danas slavnom, znanost priznaje svoju slabost, svoje ništavilo. Tu se ruši ogromna zgrada empirizma, materijalizma, racionaliz-

[26] Cfr. I miracoli di N. S. Gesú Cristo riconosciuti dalla scienza medica, La Civiltà Cattolica, 1928. str. 230—243.

ma, što ju je ljudski um kroz vjekove gradio. Slavna, uzvišena Djevica, bijela Gospođa, ideal višeg svijeta, ozdravlja fizične patnje i boli, da tako osvoji srca, probudi duše iz tvrdog sna.

Idući tragom priprostite djevojčice i odazivljući se njezinu pozivu, milijuni i milijuni hrle na obale Gave, da se tu poklone Presv. Djevici i da u njezinu slavu zapjevaju: Zdravo, Zdravo, Marijo! Lurd je najmilozvučnija i najveličanstvenija himna u slavu Bezgrješne Djevice. U Lurdu čovjek može da shvati, kako je Marija posrednica svih milosti, kako mi treba da slavimo Oca, Sina i Duha Svetoga po Mariji.

Pođite i vidite! Bio sam u Lurdu; htio sam da o tom čudovištu svijeta napišem nekoliko redaka za čitatelje Nove Revije. Govorio sam o apstraktnim činjenicama, o općenitim idejama. To je sve, što se je moglo učiniti. Tko hoće da pravo upozna ovu školu vjere, ljubavi i pobožnosti, tko hoće da u svojoj duši osjeti u svem svome bogatstvu potpuno djelovanje Božje, neka pođe k masabjelskoj pećini, i tu će na prostoru pred crkvom sv. Ružarja opaziti, kako masa svijeta diže prema Ostenzoriju svoje ruke, kako na tisuće grla izgovara one riječi: „Gospodine, daj da vidim! Gospodine! daj da čujem! Gospodine! daj da hodam!" Tu, u atmosferi čuda, pravednici osjećaju u svojoj duši nebeski, slatki mir; grešnici ispovjedaju grjehe svoje, bezbožnici vape: „Gospodine, kud ćemo od Tebe? Spoznali smo, da si sin Božji!" I ovo obraćenje bezvjeraca, ovo posvećenje duša, najznamenitija je stvar, koja se u Lurdu događa.

Dr. Janko Šimrak — Zagreb

Sveta Stolica i Franjevci prema pravoslavnoj crkvi u primorskim krajevima.

De relationibus Sanctae Romanae Sedis Apostolicae et Fratrum Minorum Ordinis S. Francisci cum ecclesia dissidenti in finibus maris Adriatici.

SUMMARIUM. In prima parte disputationis confutatur levitas opinionis Nicodemi Milaš, quondam episcopi Jadertinae separatae ecclesiae, de unione Epiphanii Stefanović et 20 calugerorum monasterii S. Michaelis Archangeli Krka in septentrionali Dalmatia cum Pontifice Innocentio X. anno 1648. Milaš convincitur summae negligentiae in afferendis rationibus contra historicam veritatem huius unionis.

In secunda parte expositionis sermo est de rationibus et causis, quae catholicis et praesertim Fratribus Minoribus Ordinis S. Francisci in partibus Bosniae, Dalmatiae et Croatiae cum antistibus ecclesiae separatae sub imperio Turcarum intercedebant.

Unija Epifanija Stefanovića u sjevernoj Dalmaciji 1648. god. i Nikodim Milaš.

U raspravi „Crkvena unija u sjevernoj Dalmaciji u XVII. vijeku" dokazao sam na osnovu najnovijih istraživanja u arhivu Svete Kongregacije De Propaganda Fide, da je za vrijeme kandijskog rata 1648. došao u Zadar sa 4.000—10.000 kršćana Epifanije Stefanović, koji se nazivao „mitropolit Dalmacije" i da je s njime došlo i 20 monaha manastira Sv. Mihajla Arkanđela na Krci. U toj sam raspravi iznio tri pisma, što ih je Epifanije pisao papi Inocentu X. Dva od tih pisama napisana su u narodnom jeziku crkvenom ćirilicom. Treće je prijevod drugoga na talijanskom jeziku. Potpisali su ga: „Epifanije Stefanović od Dalmacije u Zadru" i „Monaster i redovnici od crikve Sv. Mihovila Arkanđela u Zadru" ćirilovskim slovima.

U prvoj poslanici piše Stefanović papi Inocentu kao „Svetago apostola Petra nastolnomu namisniku i vrhovnomu vaselenskomu učitelju, velikomu i presvitlomu i milostivomu crkovnomu obćenomu Gospodinu... samodržitelju vasego krštijantva." Epifanije nadalje ističe za papu, "da jeste svih crikav glava i svega krštijenstva zapovidnici i samo-

mu Gospodinu Isusu namisnik..." Ponovno naglasuje u istoj poslanici, da je Inocent „svim crikvam glava i nauk." Na ovu poslanicu stavljen je ne samo pečat Epifanija Stefanovića nego i pečat manastira Sv. Arkanđela Mihajla na Krci, što je očitim dokazom, da su monasi ovoga manastira potpuno odobrili korak Epifanija Stefanovića i da su i oni pristali na uniju.

U drugom pismu kune se Epifanije, da će „živjeti i umriti u ruke svete matere crikve katoličanske rimske." Osim toga on hoće, da i oni „svi, koji su nama podložni, živu i umru u ovoj svetoj viri, kako su živili pravi sveti oci: Sveti Jovan Zlatousti, i Sveti Veliki Vasilije i Spiridion."

Nadalje sam dokazao, da je Epifanije Stefanović poslao s ovim pismima papi Inocentu poslanike. Na čelu poslanstva bio je arhimandrit manastira Sv. Mihajla Arkanđela na Krci Mihajlo Marinković. Uz njega su bila još dvojica kaluđera iz istoga manastira: Ilarijon i Dimitrija. Ova delegacija stigla je u Rim koncem mjeseca novembra i došla u dodir s kardinalima Kongregacije De Propaganda Fide. Kongregacija i papa Inocent pobrinuli su se za izdržavanje delegata u Rimu i dali Epifaniju Stefanoviću i njegovim kaluđerima u Zadru dvije crkve, u kojima su oni služili liturgiju i obavljali druge crkvene obrede na starom slovenskom jeziku u grčkom obredu. Već iz toga, što su dobili katoličke crkve za upotrebu, slijedi, da je pitanje unije na osnovu poslanica Epifanija Stefanovića bilo povoljno riješeno.

Dalje sam prikazao, kako o svim ovim događajima piše opširno u Rim iz Zantija zadarski Nadbiskup Bernardo Flor 5. novembra 1648. U pismu opisuje kako su se obratili na katoličku vjeru oni kršćani, koji su došli ispod vlasti u mletačku Dalmaciju. To je pismo dato na ruke Mihajlu Marinkoviću i njegovim drugovima, da ih u Rimu preporuči.

Međutim Epifanije Stefanović nije samo u svoje ime pisao papi Inocentu X. nego je on svom delegatu Marinkoviću na ruke predao i pismo pećskoga patrijara Paisija, da ga dade papi. Na naleđu naime poslanice papi Inocentu X. kaže Epifanije: „I dah u ruke Mihajlu opatu moje pisanije, koje imam od arhiepiskupa Pećskoga Paisea." Možda bi kogod mogao pomisliti, da se ovdje radi o sinđeliji,[1] kojom je

[1] Episkopska diploma, kojom se utvrđivao svećenik na određenoj pa-

pećki patrijara postavio Epifanija mitropolitom Dalmacije. Ja bih to mišljenje teško mogao prihvatiti, jer bi bilo vrlo čudno, da Stefanović s jedne strane uporno traži uniju s Rimom, a da s druge strane šalje papi svoje imenovanje za mitropolita po pećskom patrijari, koji se nije nalazio u jedinstvu s rimskom crkvom. Osim toga zadarski nadbiskup, koji je poslanstvu dao preporučno pismo i koji je po svoj prilici preveo Stefanovićeve poslanice na talijanski jezik, ne bi nikada dozvolio, da Epifanije nastupa pred papom Inocentom sa sinđelijom pećskoga patrijara. Dakle radi se u ovom slučaju o pismu patrijara Paisija Inocentu. To nam dokazuje, da je Stefanović bio u vezi s patrijarom, da je s njegovim znanjem i blagoslovom došao u Dalmaciju i da je Paisije preko Epifanija stupio u vezu s papom Inocentom.

Epifanije Stefanović nije bio u vezi samo s patrijarom Paisijem, nego i s patrijarom Jovanom. To nam svjedoči pismo patrijare Jovana bosanskome metropolitu Teodoru, koje je pisano u Peći 20. julija 1614. Patrijara Jovan piše: „Sveosvještenomu mitropolitu bosanskomu i kliškomu i ličkomu bratu i službitelju našega smjerenija Kyr Theodoru," i javlja: „Prihodiše k nam črnci (kaluđeri) ot manastira Krke: svjaščenoinok i Gospodnja groba poklonik Kyr Epifanije i monah starac Kyr Petronije i mnozije ih istezahom čestnim Krestom i Evangelijem Hristovim i nikako ih obrjetoh povinnjeh (krivih) toboju glagolanimi." Dalje patrijara Jovan piše Todoru, da ako hoće miran biti i na svom mjestu ostati, neka pusti na miru manastir na Krci u uživanju njegovih imanja.[2]

Iz ovoga se pisma vidi, da se Epifanije Stefanović godine 1614 nalazio u bratstvu manastira Sv. Mihajla Arkanđela na Krci i da je već tada među kaluđerima zauzimao jedno od prvih mjesta, jer ga šalju kao svoga poslanika patrijari Jovanu, da podigne tužbu protiv bosanskoga metropolita Teodora. Na osnovu toga mora se ispraviti mišljenje, koje sam iznio u raspravi: „Crkvena unija u sjevernoj Dalmaciji u XVII. vijeku," da je Epifa-

rohiji, ili mitropolitska i patrijaršska diploma, kojom se episkop ili mitropolit postavljao na izvjesnu eparhiju.

[2] Pismo patrijare Jovana nalazi se odštampano u: Magazin srpsko-dalmatinski za ljeto 1843. Izdao na svijet: Georgij Nikolajević, par. u Dubrovniku, Zadar 105—107.

nije Stefanović došao u Dalmaciju iz manastira Hrmnja.

Prema R. Grujiću za vrijeme Turaka Dalmacija je s Likom i Krbavom sačinjavala kliški i lički sandžakat bosanskoga pašaluka. Stoga je i srpska pravoslavna crkva u sjevernoj Dalmaciji poslije obnovljenja pećske patrijaršije došla pod vlast dabrobosanskog mitropolita kao patrijarhova namjesnika-egzarha. Radi toga je mitropolit iz Banje u Dabru prenio krajem 16. vijeka svoju stolicu u zapadnu Bosnu, a naročito u manastir Rmanj na tromeđi Bosne, Like i Dalmacije (Narodna Enciklopedija 466). Prema tomu bi i Epifanije Stefanović morao nositi naslov dabrobosanskoga mitropolita, a on se naprotiv svuda naziva „mitropolit Dalmacije" i za taj titul ima sinđeliju patrijare Paisija.

O sinđeliji, kojom je Epifanije Stefanović imenovan dalmatinskim, mitropolitom govori se u pismu patrijare Arsenija Crnojevića, što ga je napisao igumanu i bratstvu manastira Krke 1696. godine. Patrijara javlja igumanu Josifu: „kako prihodi do našego smjerenija vladika Kyr Nikodim i prinese nam sinđeliju brata našego svjatopočivšego Paisea patrijarha, kako jest osobne bio mitropolit va Dalmatcii."[3]

Onaj mitropolit, koji je „osobne" bio u Dalmaciji, ne može biti nitko drugi nego Epifanije Stefanović.

S tim se mišljenjem slaže i Ilarion Ruvarac, kako to sam Nikodim Milaš ističe (Pravoslavna Dalmacija, Novi Sad 1901, 197). Nikodim Milaš ne može se s time složiti zato, jer on ne niječe samo historijsku istinu unije Epifanija Stefanovića s Rimom, nego i samu ličnost toga mitropolita.

Još je i to zanimivo, da je Radoslav Lopašić u svome djelu: „Karlovac" (Zagreb 1879, 159) zabilježio, da je u „karlovačkih i senjskih stranah bio vladikom oko godine 1640. neki Hadži Epifanije, valjda Grk." Iz ove bilješke Radoslava Lopašića slijedilo bi, da su patrijare Epifanija Stefanovića u razne strane slali kao svoga egzarha.

Tako sam ja izvještaj Danijela Farlati (Illyricum Sacrum VII. 130-131)[4] o uniji Epifanija Stefanovića godine 1648. ne samo nadopunio nego sam nepobitnim dokazima, koji se sastoje

[3] Magazin 1844.,129. 130.

[4] Historijsku građu za „Illyricum Sacrum" sabirao je kroz 20 godina isusovac Filippo Riceputi. Kao pomagač u tom poslu bio mu je isusovac Daniele Farlati. Riceputi je umro 1742. prije nego li je izašla prva

u originalnim pismima samoga Epifanija, dokazao historijsku istinitost toga događaja. Ti su dokazi upravo u prah i pepeo smrvili sve ono, što je o tome pisao Nikodim Milaš, pokojni pravoslavni zadarski episkop, prvo u svojoj knjizi „Pravoslavna Dalmacija" (189-205) i dvanaest godina iza toga u raspravi „Sv. Vasilije Ostroški" (Dubrovnik 1913, 13-14; 50). Milaš smatra čitavi izvještaj Farlatija" ne samo izmišljenim nego i neistinitim" (Pravoslavna Dalmacija 201). Za Epifanija kaže: „Nije li možda bio taj Epifanije kakav prosti sveštenik, koji je prevjerio i koji se prozvao arhiepiskopom Dalmacije možda s toga, što su mu obećali bili, prije nego što će prevjeriti, da će ga arhiepiskopom učiniti, ako se odnosni nacrti opće prevjere izvrše" (ibid 197). U raspravi „Sv. Vasilije Ostroški" kaže Milaš: „ona prevjera nije ničim dokazana" i da će je smatrati „dotle izmišljenom i dakle neistinitom, dok se to neporjecivim istorijskim faktima ne dokaže" (16). Milaš nadalje priča u istoj raspavi, kako su u Rimu počeli „sumnjati o ozbiljnosti i istinitosti onoga, što su fratri izvještavali kongregaciju o svojim uspjesima u širenju rimokatoličke vjere u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Na prigovore zato iz Rima oni su svima načinima nastojali i radili, da se opravdaju ne zaziruci ni od laži, kao što o ovome najbolje svjedoči poznati nam onaj lažni izvještaj Propagandi, koji spada upravo u ovo doba (1648) o obraćenju svega onoga mnoštva pravoslavnog naroda i sveštenstva u pomenutim zemljama, pa i u Dalmaciji..." (50).

Osim Milaša svi ostali historičari, koji su se bavili ovim pitanjem, priznaju istinitost Farlatijeva izvještaja. Tako Dr. *Ćorović*, sada profesor na beogradskom universitetu, u svojoj radnji „Hercegovački manastiri", koju je izdao kao otisak iz „Glasnika zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini" (XXIII. 1911.), piše, da je Vasilije Ostroški „zajedno sa bosanskim mitropolitom Epifanijem i banjskim episkopom Isaijom pokrenuo ponovo pitanje o u-

sveska njegova truda. Daniele Farlati nastavio je rad nakon Riceputi-eve smrti, ali je mogao izdati samo prvih pet svezaka, jer ga u tom spriječi smrt 1773. u Padovi. Tada preuze dalji posao pomagač njegov Jacopo Coleti, koji je izdao šesti, sedmi i osmi svezak. Deveti svezak, u kojem se nalaze dodaci i ispravci cijelom djelu, izdao je Frano Bulić (Dr. Ferdo Šišić, Priručnik izvora hrvatske historije, Zagreb 1914, 78. 79). Šesti i sedmi svezak citiram pod „Daniele Farlati," jer i u samom djelu stoji u naslovu: „auctore Daniele Farlato."

niji pravoslavne crkve s katoličkom. On je naime u tradiciji patrijarha Jovana želio oslobođenje Hrišćana od Turaka i vidio je, da mu je to moguće samo pomoću katoličkih država Austrije i Mletaka i uplivom papinim. S toga, da bi papu zadobio za tu ideju, on žrtvuje svoje dosadanje pripadništvo carigradskom patrijarhu. Tu ideju njih trojica javno ističe 1648. god. u doba kandijskog rata" (str. 6. 7; u „Glasniku" str. 510. 511). Ćorović dakle ne brani samo činjenicu unije nego ujedno navodi i razloge, radi kojih su učinjeni ovi koraci za uniju.

Farlatijev izvještaj prihvatio je kao istinit poznati istraživač crkvene srpske povijesti Ilarion Ruvarac, kako to ističe sam Milaš (Pravoslavna Dalmacija 197). S njim se slaže i Radoslav Lopašić, koji je čitavi svoj vijek istraživao povijest pravoslavne crkve u našim stranama i sabrao o tome cijenjeni materijal, koji se danas nalazi u pohrani Jugoslavenske Akademije u Zagrebu.[5]

Nakon ovoga ne će biti od veće važnosti konstatirati, da izvještaj Farlatija prihvaća P. Donato Fabianich u svom djelu: „Storia dei frati minori in Dalmazia e Bossina" (Zara 1863. I. 330-332)[6], Mijo Batinić u djelu „Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini" (Zagreb 1881 II, 120. 121)[7], Dr. Marković u djelu „Slaveni i Pape" (Zagreb 1904. p. 390), D. P. Balan u djelu „Katolička crkva i Slaveni" (preveo Dr. Josip Štadler. Zagreb 1881. 222), Vjekoslav Gjorgjić u djelu „Hrvati, Srbi i Dalmatini, a Sv. rimska Stolica" (Trst 1860, 83)[8] i njemački povjesničar Dr. H. J. Bidermann.[9]

[5] Radoslav Lopašić: Karlovac 159

[6] Fabianich raspravlja o Epifanijevoj uniji u poglavlju trinaestom, koje opisže doba 1592—1646, dakle misli, da su se ovi događaji zbili 1646., iako je Farlati označio točno godinu 1648. Fabianich citira pismo na Propagandu i kaže za njega, da je poslano „piú tardi alla Curia Romana" (ibid. 330).

[7] Batinić krivo navodi, da je misionaru „pošlo za rukom preko osam stotina grko-istočnih svećenika i kalugjera pomiriti s crkvom, a tiem obradovati sv. stolicu" (ibid. 120), jer Farlati govori samo o osamdeset kaluđera.

[8] Gjorgjić citira Farlatija i kaže: „A god. 1648. Epifanio Stefanović Metropolit Grčki na viežbanja Missionara od Propagande odreče se javno skizme zajedno s pukom i s dvima biskupima njemu podložnijem i s mnoštvom svećenika i kaludjera."

[9] Die Griechisch-Gläubigen in Oesterreich-Ungarn. Wien, 1884, 48. —Isti je među ostalim napisao: „Die Serben-Ansiedlungen in Steiermark

Nisam naveo sud svih ovih pisaca, koji su se bavili crkvenom prošlosti našega naroda, radi toga, da njihovim autoritetom utvrdim svoju tezu o uniji Epifanija Stefanovića u Dalmaciji u prvoj polovini sedamnaestoga vijeka, nego sam ovo spomenuo radi toga, da se vidi, kako je vladika Dr. Nikodim Milaš u svom mišljenju posve osamljen i kako nas baš ta osamljenost upućuje na to, da on kod ovoga posla nije imao u duši istraživanje historijske istine nego tendenciozno apriori stičko tvrđenje, da pravoslavni u Dalmaciji nikada nisu niti pokušali stupiti u jedinstvo crkve pridržavši svoj stari slovenski jezik u crkvi, grčki obred i prava istočne crkve, a kako to voli Nikodim Milaš označivati riječi „prevjeriti." Budući da Milaš silom hoće dokazati svoju tezu, koja se protivi historijskim dokazanim činjenicama, dakako da on iznosi dokaze, koji se mogu na prvi pogled pobiti i koji su osim toga za svakoga i malo informiranoga historičara upravo djetinjski i smiješni Ne radi historijske istine pitanja unije Epifanija Stefanovića nego radi kurioznosti iznijet ću argumente Dra Nikodima Milaša, da se vidi, na koji on način pobija „uniju", „rimsku" crkvu i «fratre».

Franjevci i pravoslavni za vrijeme turskog gospodstva.

Prije svega da vidimo postupak Dra Nikodima Milaša sa Zlatovićem. Zlatović nam naime u sedmom poglavlju svoje knjige pripovijeda, kako bijaše u Primorju za kandijskog rata (1649-1671).[10] Prema Vinjaliću priča, kako su franjevci obavljali pastirsku službu među narodom u primorju i u krajevima, gdje su Turci gospodarili. Prikaz Vinjalićev je divna stranica historije mučeništva i požrtvovnosti dalmatinskih franjevaca. „Preko svega kandijskoga rata"—tako piše Vinjalić— „visovački redovnici obavljahu pastiersku službu ne samo kod puka od njih prevedena k moru, dali i kod onoga, koji ostajaše u gorah i planinah od Velebita do Cetine. Dakako da onamo ne bijaše crkve, niti opredijeljenih župa, nit stalnih župnika, nego na način poslanika oni prihodahu od gore do gore, kao i kršćani sa svojimi stadi, gdje bi se u riedkih kućištih namieštali. Nebijaše tad pravih sela, jer se kuće

und im Warasdiner Grenz-Generalate" (Mittheilungen des Historischen Vereines für Steiermark XXXI, Gratz 1883, 3—62.

Stipan Zlatović: Franovci i hrvaski puk u Dalmaciji Zagreb 1888. govori o kandijskom ratu i o naseljenju „Morlaka" u Dalmaciju, ali ne spominje Farlatijeva izvještaja o uniji Epifanija Stefanovića (str. 96-99).

[10] Franovci i hrvatski puk 105 — 134.

nisu gradile, niti zemlje obrađivale; na puški i na maču gledalo se obraniti glavu... Starci i nejač čuvahu stada, jači na oružju hodahu na vojsku i u četovanja; ženske obavljahu domaće poslove i pripravljahu odjeću i obuću, tako da nisu trebali što s drugih strana pribavljati... Određeni dakle svećenik (franjevac) za duhovnu službu zalazio bi kroz gore i pustare noseć rog, u koji bi tako jako zatrubio, da bi se čuo na veliku daljinu; po tom bi puk i znao, da misnik prolazi, i tko bi od njegah koju pomoć želio, izašao bi pred njega i svratio ga u svoju kolibu: gdje kad bi redovnik ušao sva bi ga čeljad u ruku poljubila i blagoslov zaprosila, a on rasprtio torbicu izvadio bi križ i molitvenik i ovršio posao, za koji bijaše pozvan. Odtlen bi slao ulake po ostalih kolibah, i naviestio gdje će u nedjelju biti sveta misa. Uranio bi na opredieljeno mjesto, ter na groblju pri velikom kamenu u hladu staroga duba razmotao platno, usadio križ, namjestio voštanice, knjige i kalež sa tikvicom vina i vode i krušnom hostiom za posvetilište. Prispjeli bi starci i nemoćni, da se ispoviedaju, nevjeste donosile bešike, da se rođena djeca krste, i vjernici se vienčavali i blagoslivali. U hladu granata duba pod vedrim nebom govorila se sveta misa, čitala poslanica i evanđelje, tumačio nauk kršćanski i molilo se za mrtve. Po misi svak odlazio u svoj stan, ali gdje će redovnik, koji stana neima? Neće njega vjernici upustiti, siromašna vrata njemu su otvorena, on s njima odlazi, za njega je uboga sinija svagdje spravna."[11]

Vinjalić i Zlatović opisuju dakle dirljivim riječima rad franjevaca mučenika u Dalmaciji i Bosni za vrijeme turskih progona. Budući da Zlatović na istom mjestu spominje, kako su uza sve strašne progone „franovci znali tako se ponašati, da su od glavitih Turaka nalazili prijateljstva i zaštite, što im je čudo koristovalo vršenju pastirskieh dužnosti,"[12] tvrdi Dr Nikodim Milaš, da su se „ovi fratarski posli ticali baš nagovaranja i prisiljavanja pravoslavnoga naroda na prevjeru."[13] Osim toga kaže od riječi do riječi ovo: „Ali nije dosta bilo srpskom pravoslavnom narodu i sveštenstvu u Dalmaciji, što su morali pretrpjeti tada od Turaka, nego su morali oni još i da brane vjeru svoju od fratara, koji su bezdušno ih uznemiriva li" (ibid. 189).

[11] Ibid. 125. 126.

[12] Ibid. 126.

[13] Pravoslavna Dalmacija op. c. 190.

Dakle Milaš ni više ni manje ne tvrdi nego da su franjevci za vrijeme kandijskoga rata pomoću Turaka „bezdušno uznemirivali" pravoslavne u Dalmaciji i Bosni.[14]

O tom pitanju ponovno govori Milaš na koncu svoje rasprave o Stefanovićevoj uniji (ibid. 203-205) naglasujući: „Protivu pravoslavnih episkopa u Bosni oni (franjevci) su znali kod porte izmišljati svašta i fermanima se protiv istih vladika ograđivati, tako da su mogli raditi, kao što su u stvari i radili, što su htjeli. Pri takvim povoljnim prilikama ne imajući od svoje vjere dosta naroda, a trebalo im je pred Rimom dokazati, da je opravdano njihovo boravljenje u Bosni, zalazili su k pravoslavnim Bošnjacima te dopuštenim i nedopuštenim sredstvima primoravali su ih da prime latinsku vjeru. I u tome su dosta i uspijevali, ako i ne baš u onolikoj mjeri, kao što ti fratri u svojim knjigama kažu. Ali u polovini ovoga vijeka dosadilo je već bilo i turskim vlastima u Bosni fratarsko bjesnilo i lukavost njihova i počeše ove fratre zvati na red" (ibid. 203). Radi toga da su „fratri" iz Bosne prebjegli u Dalmaciju i tu nastavili svoj „prosélitički posao među pravoslavnima."

[14] U Zadru je izašla 1891. brošura pod naslovom: „Treba se rehabilitirati! —Dvie rieči na odgovor Uskršnjem pozdravu preosv. gospod. pravosl. episkopa Nik. Milaša." — U toj se brošuri kaže, da Milaš ne napada na katoličku crkvu iz dogmatskih razloga nego radi toga, da se rehabilitira pred onima Srbima, koji ga nikako nisu htjeli za vladiku. Navodi se izvadak iz pisma „bosanskoga popa" (Pančevo pečatnja braće Jovanovića 1884), u kojem se kaže da roditelji u Dalmaciji vole vidjeti mrtvu svoju djecu nego ih slati u seminariju, kojoj je bio rektorom Milaš. Pisac brošure ističe: „On (Milaš) je stari polemista, on zna pisati ob onom, što mu nije poznato, ko što je pisao protiv konvencije carigradske, koju je nekanoničkom nazvao, premda nije, kako tvrdi bosanski popo, ni slovca znao njene sadržine, te može lasno pobiti neosnovane tvrdnje rimskih biskupa. Možda će i naći dokaza u spisima katoličkih auktora; nek ih prepiše, ne će mu niko zamjeriti, jer on odavna boluje, i to in stadio acuto, od one bolesti, koja se kod književnika zove plagium" (str. 23). Za Milaševo djelo „Slavenski apostoli Kiril i Metodije i istina pravoslavlja" veli pisac brošure, da je puna „najnepristojnijih uvrieda i psovaka to starih to novih proti katoličkoj crkvi" (str. 25). Što se tiče odnosa Milaša prema uniji kaže: „Nego ovaj strah od unije, ovo uzmicanje od svakoga sporazumijevanja, navlastito od strane preosv. Milaša, koji je kao profesor bogoslovije pokazao, da se znade dogovarati sa svakom crkvom osim katoličke, sjeća nas na riječi Spasiteljeve: Svaki, koji zlo čini, mrzi na svijetlo i ne ide k svijetlu, da se ne pokaraju djela njegova, jer su zla" (str. 29).

J. Vučković (Bogoslovski Glasnik knjiga XXI. Sremski Karlovci 1912 str. 289 - 294.— Milaš umirovljen 29. januara 1912.) piše: „Pravoslavna

Kolika mržnja i strast prosijava iz ovih riječi! Kad je Milaš smatrao potrebitim govoriti o odnosu katolika i pravoslavnih pod turskim gospodstvom, onda je morao istini za volju iznijeti i to, kako su pravoslavne vladike išle na lijepak Turcima i pomoću njih uznemirivale katolike u Bosni i Dalmaciji. O tom njihovom radu pisao je već Vinjalić i Zlatović i to na osnovu izvornih dokumenata. Tako su se 1548. god. franjevci iz samostana Fojnice, Rame i Visovca gorko potužili livanjskom kajmakanu, što mitropoliti na njih navaljuju i „traže danjke." Kajmakan odlučuje, da se ne bi niko usudio s naše strane, „niti od mitropolita i vladika proti visokim odredbam njih (franjevce) mučiti" (Zlatović: Franovci (62). Godine 1549. opet zabranjuje livanjski beg Hamid na tužbu visovačkih franjevaca, da „mitropoliti, koji

crkva u Dalmaciji grdno je osramoćena. Jedan joj se episkop radi pronevjere crkvenoga imetka ubio (Dositej Jović, kotorski vladika 29. IX. 1910) povukavši za sobom drugoga u mirovinu! Pa i toga nije dosta nego se nesreća povećava još i tijem, što je onaj bio štovan širom cijele Dalmacije, a ovaj uvažen daleko i daleko preko granica Dalmacije" (ibid. 291). — O razlozima umirovljenja se veli: „Iz zvaničnih saopštenja episkopske konsistorije zadarske, dok joj je još ep. Nikodim na čelu stajao, znamo da je za vrijeme njegove uprave eparhijom Dalmatinsko-istrijskom upropašten sav zakladni imetak te eparhije, uz to i svote, koje su bile sabrane za podizanje pravoslavne crkve u Splitu, kao i uštede pojedinih crkava u eparhiji, koji su po odredbi g. ep. Nikodima dostavljene zadarskoj konsistoriji na čuvanje. Osim toga znamo također, da je u istom tom vremenu propala i grdna svota od ostavština raznih u manastiru Krci" (ibid. 290).

S. Troickij napisao je tom prilikom u organu Sv. Sinoda ruske crkve „Cerkovnyja Vjedomosti" (1912, 3. broj), da je Dositej Jović, „ljubimac austrijske vlade" pronevjerio crkveni novac i da su nakon njegove smrti na odgovornost pozvali Nikodima Milaša (ibid. 292. 293). Vučković na to odgovara: „Mi znamo, da je Jović bio ljubimac austrijskih vlasti isto onoliko, koliko i g. ep. Nikodim. Šta više prvenstvo je u tome imao ovaj. Jer kada je po smrti episkopa Stefana trebalo popuniti katedru zadarsku, ogromna većina klera i naroda tamošnjeg želila je tada Jovića za episkopa, vlada pak austrijska postavila je g. Milaša, kojemu je i platu povisila i visokim ordenima ga dekorisala, pa i drugim njegovim željama i prijedlozima uvijek se bar sa onom pripravnošću odazivala, s kakvom se obično odazivaju sve vlade za potrebe naše crkve" (ibid. 293.). —

Dr. F. Grivec (Pravoslavlje Ljubljana 1918, 94. 95) veli o Milašu: „Srbski belgrajski profesorji (Veselinović) so mu dokazali, da v zgodovinskih delih ni popolnoma pošten; dokazali so mu, da je potvarjal (falzificirao) dokumente, citate in zgodovinska dejstva". — God. 1907. izdao je Milaš djelo: „Rukopoloženje kao smetnja braku (Mostar 1907), u kojem

dolaze od patrijara i od njih traže nezakonite daće, da odsle ne mogu fratre uznemirivati." Godine 1557. izašao je na tužbu franjevačkih manastira u Makarskoj i Zaostrogu sultanov ferman, da se zabrani pobirati mitropolitima danke od katoličkih crkvi. Sultan je izdao opet 1592. god. ferman, kojim se zabranjuje na tužbu franjevaca mitropolitima kupiti od prvoga vjenčanja 12 akčeta, od drugoga 24, a od trećega 48 (Zlatović: ibid. 63). Zlatović kaže, da se ova „rubačina kruto razpalila" osobito za vrijeme kandijskoga rata. Prema Vinjaliću opisuje stradanja bosanskih katolika u drugoj polovici sedamnaestoga vijeka ovako: „God. 1661. pećki patrijar Maksim grčkoga zakona dobi od kapije ferman aliti naredbu, da mu svi svećenici kršćani imaju biti podložni i poslušni pod prijetnju pedepse. Ovu naredbu sarajevski mitropolit prikaza Ćedinpaši, koji iako se bio poturčio, održao je ipak neku naklonost naprama prvašnjem grčkom zakonu. On odlučno naredi kadijam i drugim zapovjednikom, neka točno vrše visoke naredbe, ter najprvo zabraniše franovcem vršenje službe božje latinskim jezikom i obredom, a misle li ostati župnici, da se moraju iznova rediti grčkim obredom od njihovih vladika. Franovci se nađoše u velikih mukah. Ne smjedoše se pokazati na javu, nego preobučeni kradomice moradoše se provlačiti kroz katolička sela i po gorah i dubravah sviet sakupljati, svetu misu govoriti i svetotajstva dieliti. Crkve samostanske bijahu zatvorene, u njih se nije smjelo služiti, niti moliti..." (Zlatović ibid. 64). Godine 1679. 24. lipnja upravlja bosanski biskup molbu austrijskom poslaniku u Carigrad, u kojoj veli: „Nebi nam toliko žao bilo, da nam ove nezgode od Turaka dolaze, već su nam gorkije, što potječu od grčkih patrijara, koji su si zabili u glavu, da će nas skučiti pod svoj harač, koji svetogrdno izgone

brani drugi brak sveštenstva na osnovu citata Sv. Pisma, tradicije i crkvene discipline. Protiv su ustala dvojica tadanjih prvih srpskih bogoslova: Stevan Veselinović i I. Vučković. Veselinović je napisao raspravu: „O braku sveštenoslužilaca (Odgovor Dru Nikodemu Milašu, Beograd 1907), a Vučković je u Bogoslovskom Glasniku (1907, 1-30, 145 s) napisao članak pod naslovom: „Misli povodom pokreta za drugi brak pravoslavnog sveštenstva." — U „Glasniku pravoslavne dalmatinske crkve" (1908, 41-44) nastoji Milaš dokazati, da Metod nije priznavao primata rimskoga biskupa. Fr. Snopek je podvrgao stvarnoj kritici njegove dokaze, pa na koncu kaže, da je Milaša kod dokazivanja vodila „mala voluntas" (Slavorum Litterae Theologicae Pragae 1908, 355-363).

od svojih grčkih sliedbenika. Svakoga mjeseca šalju svoje vladike ovud po Bosni i okolnih sandžacih, tolikimi kavazi, carevim i vezirovim pismom, da i nas katolike narenu, da mu ga davamo kao i ostali njegovi sliedbenici" (Ibid. 65). — Godine 1661. sastao se definitorij franjevački, u kojem su bili: Fra Mihajlo Cernić, fra Nikola Perić, fra Stjepan Knežević, gvardijan u Velikoj, fra Martin definitor u Brodu, fra Ivan iz Drniša, fra Petar Nikolić iz Požege, fra Franjo Ogranić, provincijal i apostolski vikar i fra Martin iz Požege vizitator provincije, i poslao je Kongregaciji De Propaganda Fide tužbu, u kojoj javlja, kako katolici danas moraju podnositi veće progone i muke od carigradskoga patrijare, nego što su ih ikada do sada podnosili. Patrijara je naime isposlovao u bosanskoga vezira ferman protiv katolika, da pomoću njega uništi biskupe, provincijale, kustose, gvardijane i ostale crkvene službenike, da si tako pokori kler, redovnike i sve katolike. Iako su mu katolici isplatili radi obrane svoje vjere velike svote novaca, ipak nije prestao pomoću onoga fermana progoniti katolike. Patrijara je savjetovao paši, da franjevcima zabrani sastanke na kapitolima pod kaznom smrti. — Definitorij šalje u Rim svoga poslanika, koji će sve to usmeno ispripovijedati (Fermedžin: Acta Bosnae Zagrabiae 1892, 504.505). Batinić (II. 133.134) priča prema domaćem ljetopisu Margetića i prema franjevcu Filipu Lastriću (P. Philippus ab Occhievia: Epitome vetustatum Bosniensis provinciae, Anconae 1776. p. 91.92), kako je pećski patrijara 13. juna 1661. osobno došao u Livno, „da pod razkolnički jaram podvrgne i same katolike." Batinić ovdje krivo navodi ime toga patrijara „Kallinik, ili kako ga domaći izvori nazivlju Stanislav," jer je tada bio patrijarom Maksim (1656-1674 cfr: Ruvarac: O pećkim patrijarsima76-82). Lastrić i Batinić dalje pričaju, da je isti patrijara slijedeće 1662. godine dobio novi ferman od sultana i da je pošao u Temišvar „ad eundem finem subiugandi nimirum omnes christianos sibi suoque ritui" (Philippus ab Occhievia op. c. 91). Godine 1669. da je isti patrijara pokušao u Sarajevu „subiiciendi fratres et Catholicos sui ritui ac iuris dictioni." Batinić ističe: „Ipak ne postiže svoje svrhe, jer na novo izgubi razpru, a kada se proglasi osuda, pade mu kap i odnesu ga polumrtva iz sudnice, jedan pako od njegovih glavnih pomagača u malo da ne crče naprijeko od jeda" (ibid. 134).

O tim događajima našao sam u arhivu zagrebačke crkve

tri dokumenta, koja do sad nigdje nisu objelodana. U prvom dokumentu tuži se Petar Nikoić iz samostana Velika zagrebačkom biskupu Petru Petretiću 29. maja 1662. Nikolić piše „de nostra tribulatione atque catholicorum, quam intulit nobis christianisque vladica schismaticorum eppus denuo iterum atque iterum uti rabiosus lupus vexans et molestans nos religiosos et christianos." Tako su katolici morali dati sultanu osim mnogih drugih darova hiljadu ranjčki, da se riješe napasti pećskoga patrijara. U požeškom sandžaku da isto tako vladika „cum Turcico brachio" navaljuje na katolike. Okružen četom janjičara nastoji sa svim silama tamošnje katolike sebi pokoriti i danak od njih ubirati. Radi toga su morali katolici požeškoga sandžaka isplatiti kadijama 400 ranjčki. Nikolić moli Petretića, da za Boga miloga toga ne kaže prebjezima, koji se nalaze u tamošnjim krajevima, jer bi ih oni optužili kod vladike. Moli Petretića za pomoć, jer je samostan morao Turcima platiti, da se oslobodi vladike, dvije sto pedeset ranjčki, pa kako nije mogao novac isplatiti, posudio ga je i sad u to ime kupi milostinju po požeškom sandžaku (Arch. eccles. Zagrab. : Epistolae ad Petretić v. IV. fol. 59. archetypum).

Drugi dokumenat je pismo Petra Petretića, što ga je u istom predmetu pisao 21. aprila 1662. caru Leopoldu (Arch. eccles. Zagrab. Informatio Petri Petretić). Petretić veli, da pećski patrijara „tum per se, tum per suos eppos in Turcia a sacerdotibus catholicis talem censum seu tributum exigit et exigendo etiam accepit mandatum imperatoris Turcarum ad hoc impetrandum. Cuius mandati vigore propter catholicorum resistentiam et eiusmodi inusitati census denegationem cogebat catholicos ad acceptandam fidem sive sectam Valachorum, monachos Franciscanos ad transeundum in eorum scismaticum ordinem Basilianum, saeculares vero sacerdotes catholicos ad ritum pariter et haeresim Graecorum suique subiectionem." O tom da ga je izvjestio jedan svećenik, koji je preko Zagreba otputovao u Rim, a o tom ga izvješćuju i predstojnici franjevačkih samostana u Velikoj i Našicama.

Treći dokumenat potiče iz godine 1666. 26. augusta. Petar Nikolić, franjevački gvardijan u Velikoj, koji se potpisuje „Fr. Petrus Nikolich Posegensis," tuži se ponovno zagrebačkom biskupu Petru Petretiću radi nasilja vladika, što ih čine prema katolicima u požeškom sandžaku. Zahvaljuje Petretiću, što mu je

poslao prepis jednoga fermana turskog cara, jer je taj ferman od velike važnosti za slobodu katolika u požeškom sandžaku. Vladika je naime u mjesecu julu predao turskim vlastima jedan sultanov ferman, koji je u Carigradu kupljen za velike novce, i na osnovu njega tražio, da se katolici pokore njegovoj vlasti. Kad je Nikolić pokazao sudijama drugi ferman, koji je poslao Petretić, vladika je izgubio pravo. Nikolić s bolju ističe, koliko imadu tamošnji katolici podnijeti od vladika, koji ih sile, da prihvate njihov obred i da budu njima podložni. Radi mićenja turskih sudaca i turskih vlasti morali su katolici u ove dvije posljedne godine platiti 400 ranjčki, a kroz sve vrijeme mnoge hiljade, da se tako oslobode od napasti vladika. Nikolić na osnovu toga opominje Petretića, da vladikama ništa ne vjeruje i da im nikada ne pokaže lijepo lice, jer je evo baš sada otputovao vladika požeškoga sandžaka u Carigrad, da donese od sultana novi ferman protiv katolika. Katolici se uzdaju u pomoć božju, Blažene Djevice Marije i u carskoga poslanika u Carigradu, da se namjere onoga vladike ne će ispuniti (Acta arch. eccles. zagrab. epistolae ad Petretić vol. IV. fol. 135 archetypum).

Ilarion Ruvarac (O pećkim patrijarsima op. c. 79) kaže, da je Arsenije IV., pećski patrijara, dobio od sultana Mahmuda 1731. god. ferman, u kojem se zapovijeda i to, da njega „tako isto i sveštenstvo latinske crkve u Bosni za svoga patrijarha priznavati ima." Ilarion Ruvarac kao objektivan pisac kaže ovdje, da se ovakvi postupci pećskih patrijara ničim ne dadu opravdati, kao što to čini Jastrebov u „Podatci za istoriju srpske crkve."

Milaš prema izvještaju Farlati-a o uniji Epifanija Stefanovića.

Sad da vidimo, koje razloge navodi Dr Nikodim Milaš protiv istinitosti izvještaja Danijela Farlatija o uniji Epifanija Stefanovića 1648. godine. Kao prvi dokaz iznosi to, što je Farlati bio „prvi, koji je ovo pred svijet iznio, i njegov Illyricum Sacrum, gdje je naštampan pomenuti izvještaj, jedini je izvor za ovaj inače krupni događaj" (Pravoslavna Dalmacija 193). Iz ovoga slijedi samo to, da je ova stvar kod Farlatija izvorna, a ne slijedi, da je neistinita to više, što se za Farlatijem povode toliki pisci.

Milaš nadalje pobija istinitost izvještaja Farlatija radi toga, što se u njemu govori, da je u drugoj polovini XVII. vijeka postojala „zasebna mitropolitanska oblast, koju su sastavljale tri

eparhije: jedna sa naslovom arhiepiskopije, koja je zahvatala svu Dalmaciju zajedno s Likom i Krbavom (a to je sav lički i kliški sandžak), a sa katedrom na ostrvu Viru, druga u Bosni sa katedrom u man. Banji i treća za Hrvatsku sa katedrom u man. Marči, — i da su ove dvije posljednje eparhije bile područne prvoj, kojoj je na čelu bio mitropolit i arhiepiskop dalmatinski," što se ne slaže s historijskim činjenicama (Pravoslavna Dalmacija 196).

Što se tiče izvještaja Danijela Farlatija, i izvještaja Bartolomeja iz Verone o jurisdikciji Epifanija Stefanovića, to su oni zabilježili onako, kako je Epifanije kazivao Bartolomeju. Farlati kao da nije vjerovao u ovaj izvještaj, jer veli za Epifanija: „Erat quidem in superioribus Dalmatiae partibus Epiphanius nomine, Stephanovichius cognomine, Bosnensis natione, admodum senex, qui se archiepiscopum Dalmatiae appellabat suamque iurisdictionem episcopalem longe lateque protendebat in omnes ritus et schismatis Graecanici cultores, qui per Dalmatiam dispersi varia loca Turciae aut etiam Venetiae ditionis incolabant" (Illyricum Sacrum VII, 130).

Što je sa Isaijom, kojega Epifanije spominje kao svoga sufragana i kao vladiku u Banjoj u Dabru u Bosni i kako je Bartolomej iz Verone došao s njime u vezu, ne znam. [15]

Nadalje navodi Milaš kao dokaz neistinitosti Farlatijeva izvještaja činjenicu, da je Stefanović prešao na katoličku vjeru u glavnoj crkvi u Viru i da bi prema tomu u tom mjestu morala

[15] Milaš ne poznavajući historije sjedinjenog marčanskoga vladičanstva u gornjoj Hrvatskoj miješa Isaiju iz Banje u Bosni s marčanskim vladikom Gavrilom Predojevićem (1642 - 1644).

Treći imenovani marčanski vladika Vasilije Predojević, koji nikako nije mogao biti posvećen i potvrđen za episkopa, premda je sa svom dušom prihvatio uniju, radi borbe o njegov vladičanski naslov sa zagrebačkim biskupima, upravljao je vladičanstvom ne od 1642 - 1646, kako to hoće Milaš, nego od 1644—1648 (Šimrak: De relationibus Slavorum Meridionalium cum S. R. S. Apostolica Zagreb 1926. p. 114—134).

Anton Franki, profesor na bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, u raspravi: „Dvije poslanice dvaju pravoslavnih episkopa u Dalmaciji (Zadar 1881, 176) krivo navodi, da je Vasilije imao u Bosni svoju stolicu. Isto se tako čudim, kako je došao do toga, da tvrdi, da je onaj izvještaj koji se nalazi kod Farlatija, poslao Propagandi barski biskup Josip. Franki krivo navodi, da su delegati Epifanija Stefanovića bili u Rimu za Inocenta VIII., jer je Inocent X. bio papom 1648.

biti njegova vladičanska stolica, što nikako ne stoji, pa je prema tomu i sam izvještaj o čitavom događaju izmišljen.

Ovo je opet jedan od klasičnih primjera polemike vladike Nikodima Milaša. Iz Farlatijeve konstatacije, da je Stefanović svečanim načinom prihvatio uniju s katoličkom crkvom u Viru, nikako ne slijedi Milaševa tvrdnja, da je on u tom mjestu imao svoju stolicu ili da je tamo bila pravoslavna crkva ili da je tamo bilo „mnoštvo" pravoslavnoga naroda.

Dakako da se Milaš najviše uzrujava radi Farlatijeva izvještaja, da su u poslu unije u Rimu uz arhimandrita krčkoga manastira Sv. Mihajla Arkanđela bila i dva kaluđera iz istoga manastira, „jer niko na svijetu nije nikada ni samo naglasio, da je manastir Krka ikada posrnuo u pravoslavnoj vjeri" (Pravoslavna Dalmacija 199). Međutim ovaj dio Farlatijeva izvještaja potvrđuju dokumenti, koje sam u radnji iznio i sada je izvan svake sumnje, da je arhimandrita manastira Mihajlo Marinković bio u Rimu i molio papu Inocenta X. za uniju.

Milaš nadalje pobija istinitost izvještaja Farlatijeva i radi toga, što po nekima riječi „Rev. Abbatem monasterii Cherchensis S. Michaelis" može se razumjeti i pravoslavni manastir na otoku Krku, koji u XVII. vijeku nije više postojao, jer je u četrnaestom stoljeću prešao u franjevačke ruke" (Pravoslavna Dalmacija 200). Dakako da Milaš nije naveo, koji su to pisci, koji tako misle kao on, i to iz razloga, jer takvoga pisca nema i ne može biti pod kapom nebeskom, pa ma kakvi bio inače falzifikator!

Kao dokaz, da je izvještaj Farlatija izmišljen, navodi Milaš i to, što Caraman, zadarski nadbiskup, u svojoj informaciji, koju je poslao u Rim 1750. god., ne spominje ovoga događaja. To je posve i razumljivo jer je Farlati prvi iznio ovaj događaj i sedmi tom njegova djela, gdje on to opisuje, ugledao je svijetlo god. 1818., dakle punih 68 godina kasnije nego je Caraman pisao onaj svoj izvještaj.

Milaš drži, da je s tima „argumentima" potukao izvještaj Farlatijev i na koncu pita s nekim ushićenjem: „Je li pak u istinitost toga izvještaja vjerovao i sam Farlati, mi ne bi mogli odlučno tvrditi, nego bi radije u to sumnjali poznavajući inače veliku naučenost i znanje toga jezuita" (ibid. 201). Farlati, kojega Milaš

tako cijeni i hvali, da je negdje na talijanskom jeziku našao onaj izvještaj i da ga uvrstio u svoje djelo bez „svake kritike i autentičnosti ili neautentičnosti njegovoj."

Ja bi rad znati, kako se među sobom slaže velika učenost i veliko znanje Farlatija s njegovom potpunom nepažnjom i nekritičnim radom u pitanju unije Epifanija Stefanovića! Evo kakve se slamke mora hvatati Milaš, kad se protivi priznatoj i dokazanoj istini! — Uostalom Milaš ne ostaje samo kod te svoje sumnje nego bi je čak rado i dokazati na dvjema primjerima. Prvi se tiče izvještaja Popa Dukljanina o Duvanjskom saboru, koji naziva Milaš „nekakvim" i tvrdi, da je Farlati dobro znao, da je sve to „izmišljeno," ali ipak kasnije po nekoliko puta naziva taj sabor „celeberrimum". Dakle primjer najveće nekritičnosti! — Drugi primjer je u tome, što Farlati „dobro zna, da život Sv. Save srpskoga, što je napisao Tomo Mrnjavić, nije nego čista fantastička rabota; i pokraj svega toga on navodi po Mrnjaviću, da je latinski carigradski patrijarh postavio Sv. Savu za srpskoga arhiepiskopa i da je Sveti Sava bio rimokatolik, a ne pravoslavni" (ibid. 201).

Ta bi dva dokaza imala utvrditi, da je onaj Farlatijev izvještaj o uniji Epifanija Stefanovića neistinit!

Pitanje odnosa Sv. Save i Stevana Prvovjenčanoga prema Svetoj Stolici nema se na tako laku ruku svatiti, kako bi to htio Nikodim Milaš. Neka se o tome problemu čita ova literatura: Nilles, Kalendarium manuale utriusque ecclesiae. Oeniponte 1879, I, 446-450; Marković, Slaveni i Pape op. c. II, 305-316; A. Gavrilović, Sveti Sava (1910); V. Ćorović, Bratstvo 1921; P. Popović, O hronologiji i delima Sv. Save (Glas 110, 1924); M. Bašić, Stare srpske biografije (Srpska književna zadruga 1924); Dr. fra Roko Rogošić, Prvi srpski arhiepiskop Sava i Petrova Stolica (Nova Revija 1929, III i IV); II. Ruvarac, O glavnim momentima u životu Sv. Save, prvog arhiepiskopa srpskog (Ljetopis Matice Srpske 1901); Nikodim Milaš, Krunisanje prvog srpskog kralja Stevana Nemanjića (Glasnik pravoslavne dalmatinske crkve 1905,-171-175).

O Ljetopisu popa Dukljanina i o saboru na duvanjskom polju pisali su: Tade Smičiklas, Povijest Hrvatska (Zagreb 1882) I, 218-222); F. Šišić, Letopis popa Dukljanina (Beograd 1928, Srpska kr. Akademija); isti: Povijest Hrvata za vrijeme narodnih vladara (Zagreb 1925), 24.

Fr. Ignacij Radić — Ercegnovi.

Kultura Duha.

Summarium. — Educatio spiritus. — Educatio mentis ethica hodie neglecta. — Homo quasi gravioribus morbis spiritualibus affectus. — Quibus morbis medetur educatione spiritus.

Razrovano i zanemareno polje.

Da se mi iza rata nalazimo u stavu moralne dekadense, o tome niko ne sumnja. Moralne vrednote kako vjera, auktoritet, krepost, poštenje, pravica; vrednote na kojima počiva individualni i socijalni poredak, gube sve više od svoje vrijednosti, a time je socijalni poredak podrman u svojem temelju. Mi idemo u susret socijalnoj revoluciji. Većina ljudstva zaokupljena je teškom borbom za eksistenciju i pustom težnjom za uživanjem; i dok jedni nemaju kruha a drugi plivaju u griješnim užicima, borba se između imućih i neimućih sve više pooštrava.

Na krepost, na dužnost, na pravicu, na ljubav, na ideale, na posmrtni život, na Boga malo ko još misli. Ljudi su toliko orijentirani spram te puste zemlje, da nemaju smisla ni sposobnosti, vremena ni volje da se zagledaju i spram neba. U stavu borbe za tjelesni kruh, u bijesnom vrtlogu putenog uživanja, ljudi su ovoga svijeta zaboravili da su oni i razumna bića, da imaju besmrtnu dušu, koja ne živi samo za ovaj svijet. Blještava vanjština toliko je zablještila zjenicu njihovog duševnog oka, da oni nemogu pogledati u svoju, inače tamnu nutrinju. Ogorčeni borbom života, ugreznuti u bijesne užitke osjeta, ne mogu mnogi jadnici proćutjeti radosti čistog srca, vedrine mirne savjesti, slatkoću žrtve i utjehu kršćanskoga života. Savjest je njihova previše mutna da bi još mogla biti ogledalo čiste duše i vjesnica Božjeg zakona; ona je i previše gorka da bi u njoj našli utjehu i mira. Srce je previše pusto i ledeno da bi se moglo zagrijati za ono što je dobro i lijepo. Razum je previše otrovan liberalizmom, da bi se mogao uzdići u čiste sfere božanske istine. Volja je previše oslabljena grijehom i neredom da bi uspješno mogla poraditi oko proširivanja kraljestva mira i ljubavi na ovome svijetu. I tako taj nesretni čovjek, onesposobljen da poradi oko svojega duševnoga napretka, bježi od sebe, bježi od svoje savjesti, a sav se priklanja bučnoj vanštini i grješnoj nasladi samo da u sebi uguši glas savjesti, glas duha Božjega. I u potražbi za tjelesnim užicima pada sve niže i nize, dok

se ne izjednači sa nerazboritim životinjama, comparatus est animalibus insipientibus et similis factus est illis.

Nu prijeđimo na nekoje pojedinosti. Čime se zanima današnje pokolenje?

Sport.

Zanima se *sportom*. Sport je kako nikada prije, zaokupio osobito naš mlađi svijet. Ne misli se na drugo nego na utakmice. U ogromnim stadionima, na desetke hiljada ljudi, sakuplja se svakog blagdana, da promatraju rvanja mladih igrača, nabrekle mišice, spretnost u kretnjama, samo vanjsku kulturu tijela. I ti igrači hodočaste u Barcelonu, u Tunis, u Kairo da se tuku sa Hispanijom, sa Numidijom, sa Tebom, sa... ; novine donašaju duga brzojavna izvješća, a radio će iste večeri milijunima slušalaca objaviti pobjede i poraze raznih sportaša. Nesvatljivo! barem za mene. Sport je postao pravi idol današnje mladeži kojemu se ne rijetko žrtvuju stidljivost, ozbiljnost života i drugi, nedvojbeno preči ideali mladenačkoga života, a napose se kulturi tijela žrtvuje kultura duha. Kultura duha neće naći razumijevanja kod ljudi, koji najljepše dane svojega života posvećuju kulturi mišičja. Dvojim hoće li naši sportisti, ili dajbudi naši atleti, hoće li oni postati muževi rada i žrtve, muževi koji će se zagrijavati za nešto više ideale nego što joj može nadahnuti ta, recimo čisto poganska kultura tijela. Doista na području modernog sporta, pored jakih mišica imade moralno skršenih individua, imade i pogaženog cvijeća mladenačke nevinosti.

Moderna tehnika.

Prijeđimo na drugo polje. Silni napredak tehnike usupnuo je i prenerazio ljudski duh. Modernom je čovjeku uspjelo da prirodne sile skuči pod svoju vlast. Sa zapovjedničkog mosta, sa dva prsta, upravlja kapetan, četvrt kilometra dugom lađom, koja brzinom od 50. kilometara na sat, na desetke stotina ljudi prenaša u druge kontinente. Zakretom jednog rubineta stavlja strojar u gibanje lokomotivu, koja iza sebe vuče 50-60 vozova. Eol iz priče zavidati će današnjem šoferu automobila, koji ispod svojih nogu drži sputane bjesneće vjetrove, te koji će, samo da on pritisne nogama, brzinom vjetra, prenositi njega i njegovu pratnju „preko dola preko gora." Još su sretniji od legendarnog Ikara naši areoplani, koji već prelećuju okeane; a ogromni Zepelini u 20 dana

prelaze već oko cijeloga svijeta. Čovjek, kako nikada prije prirodne je sile u svoju službu zarobio i on njima upravlja po svojoj volji.

Ali taj čovjek na visini svoje moći se je uzoholio; zahvatila ga je neka duševna omaglica: kako da on, kojemu se priroda u tolikoj mjeri pokorava, kako da bi on povrh sebe pripoznao nekog višeg gospodara kojemu bi se on sa cijelom prirodom pokoravao? Žalibože, vasiona sa svojim divnim uređajem, sa svojim orijaškim silama, ne pruža mnogomu modernomu misliocu ljestvice, s kojima bi se on uspeo da promatra moć, mudrost i ljepotu Božju. Bolje, pruža mu narav te ljestvice; ali on, silom izbaciv iz svog razuma princip kauzaliteta, te ljestvice s kojima se može uspeti do Boga, u potražbi za riješenjem svjetovnog problema, voli on obmamljivati se teorijama evolucionizma, panteizma, koje će mu pričati da je svijet vječna prasila, prasnov, koja sama iz sebe stvara i usavršava taj kosmos; — teorije koje ne zadovoljavaju ni potrebu razuma, koji samu istinu traži; ni potrebu srca, koje samo u istini, koja se poistovjetuje sa dobrotom, može konačno da se smiri. To je tragika prirodoslovne filozofije kad odbacuje princip dovoljnog razloga.

Ali ne samo viši mislioci kao filozofi, već i prosti šoferi, strojari i uopće tehničari, kad sa dva prsta upravljaju strojem, koji ih diže povrh oblaka, misle, kad tako suvereno vladaju sa prirodom, da oni ne mogu biti tako slaba bića, koja bi, ukupno sa cijelom prirodom bila podložna Onomu koji je prirodu i njih stvorio. Moderna materijalna tehnika otuđila je mnoge duše od Boga. Mnogi su daleko od toga, da bi u predobićima tehnike, u radiju i u areoplanu, prozreli prejaku i premudru ruku Božju; daleko su od toga da bi sa kraljem Davidom pozvali „sva djela Gospodnja, da blagoslivljaju Gospoda."

Umjetnost.

Slabo je na prirodonaučnom polju; ali nije bolje ni na polju *umjetnosti*. Ljudi doista danas više mogu i znadu nego li su to mogli i znali u prošlim vijekovima: graditeljska, slikarska i kiparska umjetnost broji genijalnih tvorevina. Ali taj napredak nije uvijek organički povezan, nije postojan; u umjetnosti imade i nazadaka. I specijalno „moderna umjetnost" nazaduje; njoj fali neka viša ideja, koja bi duhove podizala, uzgajala i oplemenjivala. Apsolutna umjetnost, koja bi sama sebi bila svrhom, a još više

umjetnost u službi bludnje i grijeha; umjetnost, koja pali tamijam Veneri, koja veliča preljub i opravdava slobodnu ljubav, ma bila i ta umjetnost tehnički dotjerana, to još nije umjetnost, već profanacija umjetnosti. Žalibože koliko imade baš na polju umjetnosti ruševina pustih. Pogledajte samo naše galerije, te hramove umjetnosti pa prođite kroz javne trgove da vam ne samo tjelesno oko ponikne od stida, već da se: i oko duše duboko smuti, poradi javne sablazni, koja se u ime umjetnosti kršćanskom narodu daje. I u takvom kužnom ozračju živi naša mladež, i mi smo svi dnevni svjedoci poganskoga duha, kojim je otrovano naše doba. Ni grobišta, a kadgod same crkve nijesu zaštićene od zaraze, koja nam kvari ukus i truje dušu.

Kina i kazališta najbolje uspijevaju onda, kad dozvolom policije nose proglasni reklam: „mladeži ispod 16 godina zabranjen pristup." Time se hoće kazati da odraslima, onima koji su „s one strane dobra i zla" da je podraživanje putenosti dozvoljeno. Veličanje slobodne ljubavi postala je potreba grješnih ljudi; književnik će izazvati buru oduševljenja onda kad ishitrenim i „logikom puti" povezanim činjenicama, bude fiziološki i psihološki pokazao potrebu grijeha. Etika ga ne ulazi. Gazi se nevino cvijeće, jer — kažu — protiv božanskog zakona vječne ljubavi, ne može se i ne smije. „Roba" u romanu ne prolazi, ako se računa ne vodi sa raspojasanim nagonima čitaće publike. Umjetnost je slobodna, kažu, a nikakav zakon, ni vjerski ni domoljubni ni etički ne veže umjetnika; njega ne smiju sapinjati nikakva, a najmanje etička pravila, koja da sa životom ne stoje u nikakvom odnosu. Romani sa etičkom tendencijom ne čitaju se; zlo se naprotiv guta iz punih usta. Posljedica: dužnost, ozbiljnost, radinost, krepost, pobožnost, čistoća — to su stvari, koje čitaoci nemoralnih romana ne poznaju; to su neozbiljni mladići, lakoumne djevojke, ljudi oslabljene volje, otrovane mašte, pobitog srca koji razočarani i utrođeni već na samom pragu života, uzdišu za ranim grobom. I na tom polju imade zgaženog cvijeća, utrođenih i razočaranih duša, nesposobnih ni za što, a najmanje za duhovni unutarnji život. Nemoralni roman otrovao je mnoge mlade duše. I protiv takvog javnog i socijalnog otrova, moderna država nema ili neće da upotrebljava pravni lijek. Tu se ništa ne plijeni.

Socijalni život.

Prijeđimo na socijalno područje. Radništvo isisano kapitalizmom, otrovano liberalizmom, nezaštićeno od besavješne konkurencije, prevareno od demagogije, u iščekivanju spasa, koje nikada ne dolazi, ozlovoljeno, poniženo, gladno, zdvojno se baca u naručaj ekstremnog sektarstva; i ako na tom polju ne zavlada više pravice i ljubavi, mi ne možemo isčekivati nego najgore. Gladan čovjek, pa još otrovan socijalizmom, nepristupačan je za sve motive morala i vjere; osobito kad je nečijom nepravicom, ili pomanjkanjem ljubavi bačen u takovo stanje.

Činovništvo, ovisno od zgora i od zdola (strančarstvo), ne može više puta nego da kompromitovanjem svoje vjerske i građanske savjesti služi jednim i drugim, a na štetu države i naroda. I onc čeka konac „demokracije" da može postati pravi demokrata, čovjek naime savjestan u službi zakona i naroda. Uslijed toga i same su države u krizi. Liberalizam, demokratizam, parlamentarizam, bučne krilatice za opsjeniti i izrabiti prostotu, koje su za jedan čijeli vijek zablještavale i svijetlije umove, odrekoše na cijeloj liniji. Ne samo Turska, koja se nanovo sagrađuje, već i Poljska, poučena svojom tragičkom prošlošću, pa i najliberalnije latinske države kao Italija i Španjolska spasiše se diktaturom; slijede ih i druge države. A i nema druge: beskarakterni liberalizam ne može drugo nego, da ili izazove boljševističku diktaturu proletarijata ili oligarsku diktaturu kapitalista; dvije skrajnosti, koje ne mogu roditi dobrim plodom.

Eto pred nama je to razrovano polje ljudskoga duha u svojoj dubini i širini. Boluje pojedinac, boluje društvo. Sjeme istine i Božje riječi, ne može na tom polju obraslom troskotom i dračjem uhvatiti korijen. Duhovni život, život pravice i ljubavi je zakržljao. Zar da zdvojimo, da prekrstimo ruke? Ni najmanje. Treba da to polje našega duha krčimo i obradimo. Treba da samog čovjeka na tom razrovanom polju liječimo.

Čovjek kronično - moralni bolesnik.

I na tako razrovanom zemljištu, u takovom ambijentu nalazimo čovjeka, tog kronično-moralnog bolesnika.

Čovjek se na tom svijetu smatra nesretnim. Ništa ga ne može stalno izdovoljiti. Tijelo je podložno raznim bolestima i smrti; smrt je i najveća kazna i najveća tajna, a dušu kao da pritište neko proklestvo. Dok sva stvorenja pjevaju svome Stvoritelju pjesmu zahvalnicu, čovjek ta kruna stvorenja, to Božje miljenče, kako da u tom pogledu čini žalosnu iznimku: čovjek u svom biću duboko osjeća nesuglasje između duše i tijela, između dobra i zla.

Rada bi da ostane u krugu reda i zakona, ali ga tajna sila zla, baca izvan toga djelokruga. Bog je u njegovu dušu posijao božansko sjeme istine; ali je neprijatelj tu posijao sjeme bludnje, te korov strasti ne dopušta da sjeme istine snažno pronikne i dozori. Čovjek je na tom svijetu kao u nekom progonstvu; on se osjeća nesretnim; razum mu je omeđašen, srce pusto a volja veoma slaba.

Zašto? čijom krivnjom? Tako nije uvijek bilo; Bog vječna mudrost i dobrota nije mogao učiniti čovjeka nesretnim. On ga je učinio naprotiv dobrim, sretnim i blaženim. Naresio ga je svim darovima u redu naravi i u redu milosti. Ulio mu je znanje o Bogu, o budućem životu, o pravici, o ljubavi. Razum, ta iskra Božjeg svijetla, kazala mu je put vječnoj sreći; volja je malne suvereno vladala moćima duše; srce, strasti, nagoni bili su podložni volji i Bogu. U čovjeku vladalo je suglasje, mir i red. Čovjek sretan i blažen, mogao je čvrstim i sigurnim korakom da stupa putem svoje vremenite i vječne sreće.

A kako, i čijom krivnjom se je sve to brzo promjenilo? Prvi čovjek premda blažen i sretan, bijaše ipak slobodan da zakon Božji prekrši; i prekršio ga je. I tada Adam taj zastupnik cijeloga ljudskoga roda, sva je gorispomenuta dobra, za se i za svoje nasljednike izgubio. Izgubio je milost posvećujuću, taj izvor svrhunaravskoga života u sebi, a s njome i pravo na nebesku baštinu.

U naravnom pogledu razum je potamnio, volja je oslabila, srce opustjelo, požuda se raspojasala. Odatle je u njemu nastalo nesuglasje između duše i tijela, između razuma i volje, između kreposti i grijeha; stanje koje smo i mi baštinili, i koje najbolnije sami osjećamo. Našu nesreću skrivio je istočni grijeh. Nesretni smo, jer nas pritište istočna krivnja. I ako je djelo Otkupljenja po Isusu Kristu to stanje radikalno popravilo i ponovno nam omogućilo izmirenje s Bogom, nije nam ipak povratilo sve one darove, koje je Adam imao u svojoj originalnoj nevinosti; naša je narav iza grijeha ostala nekako iznakažena (vitiata); i mi smo od toga časa nesretni i slabi; mi smo moralno-kronični bolesnici.

Tri osobite rane zadao je ljudskoj naravi istočni grijeh: ranu neznanja u razumu, ranu slaboće u volji, i ranu pohotnosti u osjetnosti; i te su rane kronične, koje se sasma nikada ne dadu izliječiti.

RAZUM je pogledom na naravne i nadnaravne istine potamnio. Mi manje poznamo Boga i njegov zakon. Moralna je svi-

jest otupila, osjećaj je odgovornosti pao. Odrinuti grijehom od svoga Početnika, zameo nam se trag do njega. Istine moralno-vjerske, koje nas do Boga dovađaju, potamjele su. Naš razum treba svijetla Božje objave, da ne zabasa, a srce treba topline Božje ljubavi da uzmogne ustrajati na putu dobra. Moderni čovjek, zadahnut duhom naturalizma, u redu spoznaje ne osjeća potrebu Božjeg svijetla; pa zato i sve to dublje pada u tmine skepticizma. *Ignoramus, ignorabimus,* taj vječiti upitnik, kojeg je Kranjčevićev *Zadnji Adam* zastrugao na ledenoj smrtnoj postelji, taj kobni upitnik uklesan je modernom skeptiku na cijelom području života. Koja nesreća! Razum boluje s neznanja, a to je baš kronična rana modernog racionalizma.

VOLJA je čovječja također slaba; nema bo uporišta u zdravim i jasno upoznatim načelima razuma i vjere. Teško mornaru kad u oluji ne vidi svjetionika, koji mu pokazuje put u luku; sile mu smalakšu on gubi nadu, i klone. Teško razumnom biću bez kompasa naravne i svrhunaravne istine. Skeptik je uvijek slabić. Čovjek se ne može boriti bez ideala, bez spoznaje, bez svrhe. Ignoti nulla cupido. Neznanje razuma sa sobom vuče slaboću volje.

Čovječja je volja slaba; čovjek ćuti neku otpornost spram reda, spram kreposti, spram Boga. Čovjek je postao buntovnik iz nemoći. On i kao čovjek osjeća svoju slaboću (Video meliora proboque...), i kao kršćanin stenje ispod teškog tereta grijeha.

Moderni umni skepticizam (kronična rana razuma) porodio je praktični nihilizam. (Kronična rana volje). To je povezano. Ljudi očajavaju. Izgubili su pouzdanje u se, i u Božju pomoć; i zato su također duševno moralno veoma slabi. Sloboda misli i sloboda djelovanja su povezane. Sloboda grijeha najveća je nemoć. Misli što hoćeš, radi što hoćeš, samo da ne zadreš o odredbe policije. Povrh tebe nema nikakvog auktoriteta, ni Božjeg ni ljudskog; ne treba ti pomoći ni svijetla s neba; ti si sam sebi dostatan. Buni se protiv svakoga, koji hoće tvoj duh da sputa istinama vjere; tvoju volju da veže zapovijedima morala; raskini te negve; ti si slobodan. Razvijaj ono što je u tebi Božansko i ti ćeš postati Nadčovjek Bog. Tako i slično buncaju Ničejevi učenici (Davidovićeva škola); ne shvaćajući u svojoj megalomaniji ti preuzetni duhovi, da je beskarakternost izvor slabosti oduzimati se vodstvu Božjeg zakona, koji zakon htjeli ili nehtjeli ti bijesni nevoljnici, bio je, i bit će uvijek za nas Božje stvorove, odraz reda i obvezatnosti, kao i izvor sile. Čovjek je nemoćan jer je griješnik, jer otkla-

nja svijetlo vjere i svijetlo razuma; nemoćan jer neće dobro, neće glasnicu reda, i osobne sreće, i osobne vremenite i vječne sreće. krepost, neće Boga, pak neće ni sebe ni svoju savjest kao tajnu glasnicu reda, i osobne vremenite i vječne sreće. Ovo je baš teška rana naše volje: *Vulnus malitiae in voluntate.*

Još je krvavija treća rana, *rana pohotnosti* u osjetilima, *Vulnus concupiscientiae.* Sjetilnost oteta je vodstvu razuma. Sam sv. Pavao stenjući ispod njezina ropstva žalobno vapije: „Osjećam drugi zakon u udovima tijela mojega, koji se protivi zakonu duha mojega, i koji me zakon zarobljuje zakonu grijeha, koji je u udovima mojima (Rim., 7, 23). A na drugom mjestu: „Tijelo žudi protiv duha a duh protiv tijela: ovo dvoje se suprotivi tako, da ne možete činiti onoga što bi htjeli (Gal., 5, 17). Pobožni Kempenac uzdiše: „Okrijepi me, Gospode, nebeskom hranom, da ne prevlada stari čovjek, jadno tijelo, što ga duh još nije potpuno pokorio; tijelo protiv kojega će trebovati borbe, dok diše u ovom tijelu vele bijednom." I ta rana pohotnosti uvijek krvari, uvijek ju treba liječiti, uvijek se boriti.

Tako sveti pokornici, a moderni svijet? „Strastima valja dati slobodnog maha. Potrebe života ne treba zatirati. Naravni razvoj seksualnih sila ne valja sprečavati. Ljubav je slobodna i sveta." Tako oni riječju i životom. Javnim sablaznima, nečednom modom, besdidnim plesovima nemoralnim prestavama, otrovanim romanima samo podjaruju i tako podražljivi seksualni nagon.

Eto diagnoze našeg kronično-moralnog bolesnika, iza istočnog pada. Treba mu lijeka. Kakvog?

Kultura duha.

Čovjek je razumno biće, stvoren na sliku i priliku Božju: njemu treba kulture duha; eto lijeka za njegovu tešku bolest.
Što je kultura duha?

Kultura duha, to je „zdrav razum i pošteno srce" (Cantù). To je plemenito osjećanje i disinteresovana ljubav; to je savjesno vršenje dužnosti; to je poznavanje, i što savršenije vršenje Božje volje; to je savršena ljubav Boga i bližnjega. Kultura duha ili kultura duhovnog života to je kršćansko savršenstvo.

Ali kultura duha to je ideal čovječjeg nastojanja; i tomu idealu primičemo se malo pomalo. Da dođemo do savršene kulture duha, valja razum prosvijetliti, volju objačiti, srce pročistiti,

maštu uzgojiti, pamet urediti, strasti umrtviti, sjetila podložiti; valja sve osjetno-duševne moći staviti u službu istine i dobrote, u službu Boga i bližnjega. *Razum* valja prosvijetliti naravnim svijetlom znanja i svrhunaravnim svijetlom milosti eda uzmogne Boga spoznati; *volju* valja objačiti vježbom u krepostima i Božjom pomoći, eda ona uzmogne što savršenije Božju volju ispunjivati; *srce* valja pročistiti od neurednih želja, e se lakše napuni Božjom ljubavi; *maštu* valja pročistiti od prljavih slika i učiniti ju pomagačicom duha; *pamet* valja odgojiti i učiniti je čuvaricom Božjih dobročinstva; *strasti* valja umrtviti, odgojiti da budu u službu kreposti; napokon i *sjetila* valja učiniti takvim provodičima, da budu mašti, srcu, duhu, dovađati takvo spoznajno i volitivno gradivo, koje će cijelog čovjeka oplemenjivati. Eto uzvišenog, opširnog, i ne lakog zadatka kulture duha.

Sve dakle spoznajne i volitivne moći *pročistiti, odgojiti, organizovati,* tako da niže moći budu u službi višima, a cijeli čovjek bude u službu istine i dobrote, u službu pravice i ljubavi, u službi Boga i bližnjega; ostvarivati u sebi, i koliko je moguće i u drugome *kraljestvo Božje,* eto naše dužnosti, našeg ideala i naše svrhe; ostvarivati naime takav ideal znači, primicati se svojoj konačnoj svrsi u sadašnjosti i u vječnosti. To je kultura duha.

Kultura duha! to je polje i kod samih katolika prilično zanemareno. To je i dublji razlog slabijim našim uspjesima u Katol. Akciji. Mi nijesmo dovoljno vjerski prosvijetljeni, dovoljno krepošću izvježbani, dovoljno u molitvi objačani, dovoljno Božjim duhom prožeti, da bi kao zgodna sredstva u Božjim rukama, kao izvježbani radnici u Božjem vinogradu uzmogli uspješno, u sebi i u drugima, promicati Božje djelo. Ne fali nam zato ni orijentacije ni znanja; ali nam možda fali duha Božjega, blagoslova Božjega, bez kojega je svako djelo Božje osuđeno na neuspjeh. Treba nam više ascese i ascetike; odnosno fali nam više poznavanja duhovnog života (ascetika) i više vježbanja u kršćanskim krepostima (asceza). Samo kao Božji, poraditi ćemo za djelo Božje.

Fr. S. Petrov — Sinj.

Gundulićev „Osman" u prozi.

Kao treća sveska zbirke „Veliki pisci za omladinu" izišao je nedavno **Gundulićev Osman,** preradio u roman Dušan Bogosavljević (Beograd 1929 — ćir. — cijena 25 din.; izdanje S. B. Cvijanovića). Baš u novije vrijeme opet se kod nas počelo pretresati staro pitanje: je li Gundulić velik pjesnik ili nije, pa je odgovor — dakako — bio različan. U „Predgovoru" ove svoje prerade g. B., uvjeren da je G. i velik i težak pisac (str. 3), iznosi nekoliko napomena kako je izveo svoj posao, koji treba da nam približi pjesnikovo djelo (7), da popularišе Gundulića (3). On je „postavio sebi za zadatak da dade delo koje će na današnjeg čitaoca (bez obzira na uzrast) ostaviti onaj utisak koji je Gundulićev Osman ostavljao na čitaoce sedamnaestog veka" (str. 5). Da to postigne, prerađivač je držao da smije promijeniti G. jezik, stil, raspored materijala, i dodati „neke nove istoriske istine" (5). I g. B. poslužio se tako obilno tim dopuštenjima da nam je — po mome uvjerenju — dao djelo koje nipošto nije G. Osman.

Već to što se pjesma pretvara u prozu otimlje dobar dio pjesničke vrijednosti izvorniku, jer ona nije u samome sadržaju, nego i u formi umjetničkog djela. Kad se radi o tuđim pjesnicima, prijevod u prozi i dopušten je i veoma koristan, kad ni najbolji prijevod u stihu neće dati originala. To uče i vrsni, inače, Maretićevi prijevodi Homera, Vergilija i Ovidija kao i dobri prijevod „Divne Glume" od F. T. Zato je Kršnjavi mogao da izda u prozi Danteovu pjesan. No ja ne vidim dovoljno razloga da se i **domaći** pjesnici pretvaraju u prozu, pa bilo to i za omladinu. Zar izdanja poput Broz-Šegvićeva (Osman, kod Hartmana, Z. 1913) ili Körblerova (Osman, M. Hr., 1919) nijesu kadra i današnjem čitaocu učiniti pristupačnim veliko djelo dubr. pjesnika? Zar zadatak „antologičara" (9) ne bi g. obrađivač potpuno izvršio, da je omladini pružio Osman u djelu nalik na Šegvićev „Izbor iz Gund. Osmana" (Z. 1911)? Time bi, dakako, stavio na vrednoću mladog čitaoca veće zahtjeve negoli sa svojim „romanom", ali zato bi i umjetnički utisak bio jači i nutarnje zadovoljstvo, sa svladanih poteškoća, mnogo veće. A što je glavno: čitalac bi upoznao Gundulića kakav jest; ovako će o njemu steći izopačen pojam, ako mu djelo inače nije poznato.

No i uzevši za potrebnu preradu u prozi, ipak mi se čini da bi

se ona morala što vjernije držati originala. Najprije, Gundulićev jezik dosta je daleko od našega književnoga—to je jasno, ali nije ipak tako daleko da se ne bi i kod njega mogle dati „možda tri četvrtine teksta u obliku originalnom ili minimalno promenjenom" (5). Napose tužba na G. „elizije" nije posve opravdana. Od g. B. navedeni stih (6) može se učiniti osmercem bez ikakove elizije, sa samom sinicezom. Isto tako ne znam je li i g. B. jezik baš uvijek jasniji od Gundulićeva; na pr. kad mjesto kućarice (O. I 151) veli nastrešnice (59), mjesto dvor (O. XVIII 205) zamak (192, 195...), i drugo.

Ni G. stil ne odgovara uvijek današnjem ukusu, no zato je i taj stil jedno od osobitih svojstava Osmana, pa se ne bi smio ni u preradi često mijenjati (vidi str. 6). U bilješci — gdje je potrebno — dosta je čitaoca upozoriti na ondašnje shvaćanje, i već je on dovoljno obranjen od iluzija.

„U rasporedu materijala, činilo nam se da možemo slobodno vršiti i najsmelije promene," veli g. B. (6), a to je i činio. Što je onda s Gundulićevom kompozicijom? — pitamo se mi. Tà, način kompozicije ide među bitna svojstva umjetničke forme! A opet je naš obrađivač mijenjao i onda kad nije bila baš nikakova potreba. Tako se barem meni čini. Poredite, na pr., str. 59 s I pj. G. B. ovako ređa sadržaj stihova: 125—128, 157 — 160, 149 — 156, 131, 145 — 148, 137 — 144, 161 — 164, 133 — 136, 177 — 184, 165 — 176. Ja ne razumijem zašto nije mogao ostati Gundulićev red.

Osobito je „krupna promena... način kako je izložena bitka kod Hoćima" (7). G. B. je G. retrospektivno i „iscepkano" pričanje o njoj „skupio ujedno" i od toga učinio prvi dio svoga romana (str. 11 — 57). Ja bih rekao da je on s time svratio na hoćimsku bitku mnogo više pažnje negoli je Gundulić htio, a opet se ogriješio i o staro pravilo epske kompozicije: da pripovijedanje ne smije početi „od Kulina bana", nego da nas ima uvesti in medias res. Ono što je prije bilo kazaće se na zgodnu mjestu.

Čini se, uopće, da je g. B. bio preveć zabrinut za historijsku stranu Osmana. Njegova prerada učinila je na me prečesto utisak, zaista, lagano ispričane, ali obične historije. Koliko s time gubi pjesnička strana, svakome je jasno. Katkad je on i malko naivan, kao na pr. u drugoj glavi II dijela (63-76), osobito

kad veli: „Car onda pozove svoje doglavnike da pređu u trpezariju na obed"(75)!

Vrlo je nesretna promjena u 7 glavi drugoga dijela (112-123). Prerađivač kaže da se je svečana povorka kraljevića Vladislava sastala s varšavskim gospođama „na utrini ispred šume" (112) i da je Sokolica „na njegov očigled" (116, cfr. 123) ugrabila pjevačice. Dosta je pročitati Gund. IX pj., stihove 65-68, 109-116, 453-464, pa da se vidi kako pjesnik protivno govori. A kod koga je bolje istaknuto kraljevićevo junaštvo, ne treba ni pitati.

Briga za historičkom točnošću činila je da se proslava hoćimske bitke stavi u „početak oktobra" (Gund. je stavlja u kolovoz IX 41). Ipak se Sokoličine junakinje i u tome mjesecu kupaju (117), dok Ali-paša mora čekati od „kraja meseca juna" (85) pa sve do oktobra da iz Kamjenca prispije u Varšavu, iako je do granice išao brzo (77, 85), premda će se na str. 159 opet reći da je na putu „proveo neverovatno dugo"!

Još ima dosta promjena ili neslaganja s izvornikom koje mi se ne čine opravdanima (cfr., na pr., prikaz Dilaverove smrti i navale na careve dvore, str. 203-204 i 213), a negdje kao da g. B. nije pravo razumio Gundulića. Barem I 141-144 ili I 185-186 nemaju onoga značenja što im se daje na str. 59 i 60. — Ima i u m e t a k a bez kojih je moglo da bude. Takav je onaj na str. 56 o putovanju kraljevića Vladislava u Italiju 1624 — dvije godine poslije Osmanove smrti! No ako je već tu, ne znam zašto se izrijekom ne spominju počasti Urbana VIII, kad baš one najviše ističu slavu poljskoga kraljevića.

Poređujući izvornik i preradu, čovjek se sve više uvjerava da g. B. nije bio sretne ruke u svom poslu. Savremeni čitalac ne može „iz ovog... pokušaja... osetiti Gundulićevu visoku 'poeziju'" (str. 4). To ne može, pogotovu, kad je i onaj „natprirodni elemenat", za koji je sam prerađivač rekao da se ne može izbaciti (str.5), tako promijenjen da se, gotovo, i ne prepoznaje. Poredite pjev. XIII i XIV (Maž.) sa str. 152 - 159, gdje, naročito, sasvim prozaična bilješka: „U to staro, sujeverno doba ljudi su mnogi verovali u nadprirodne sile" (str. 154), ili ona na str. 159 (i 173) pokazuju koliko je promijenjena jedna od najglavnijih ljepota Osmana.

Veličanstvena misao G. da se u borbi Turaka i Poljaka (kršćana) zapravo bore N e b o i p a k a o, koju je tako sretno i Mažuranić stavio kao idejnu podlogu „Smrti Smail-age Čengića" vr-

lo je malo istaknuta u B. preradi. Nije dosta reljefna ni misao o nestalnosti ljudske sreće i o taštini čovječjih pothvata, bez Božje pomoći, kao ni vruća nada u skoru propast turskog carstva, iako se one kao crvene niti viju kroz čitavu pjesmu, da se razviju u snažnu — makar i nešto predugu — apostrofu Muhamedu na koncu pjesme (XX 377-496). Loše su prošle i karakteristične G. r e f l e k s i j e. Nek se samo pročita posljednja rečenica na str. 221 i poredi, na pr., s Osmanom I 1-28 i II1-24!

Moje je mišljenje da g. B. ne smije o v a k o nastaviti sa svojim „radom na ovoj skromnoj književnoj vrsti" (str. 3). Ako već misli da su prerade naših pjesnika u prozi i opravdane i korisne, možda i potrebne (str. 3), onda neka nam z a i s t a dade pjesnikovo djelo k a k o v o j e s t. Gdje se treba od izvornika udaljiti ili ga ispraviti, neka se to učini, ali uvijek tako da se zna: što je pjesnikovo, a što prerađivačevo. Tako u „romanu" Osmanu nije učinjeno, i zato mi se on ne sviđa.

Kulturni pogledi

Odnošaji Crkve i države. — *(Les relations de l' Eglise et de l' Etat.)*— Sadanja vlada Kraljevine Jugoslavije radi na uređenju svojih odnošaja prema religijama na svome području. Sama svojim zakonom o srpskoj pravoslavnoj crkvi od 8. novembra uredila je svoje odnošaje prema pripadnicima pravoslavne vjeroispovijesti. Jednako je svojim zakonom od 14. decembra 1929. o vjerskoj zajednici Jevreja uredila odnošaje države prema Židovskoj vjeri. Ministar Pravde u svome izvještaju na koncu prošle godine najavio je uređaj odnošaja prema muslimanskoj i evangeličkoj vjeroispovijesti, a i prema katoličkoj Crkvi. Neće biti bez interesa, ako spomenemo raznovrsnost odnošaja Crkve i države.

Crkva i država mogu se smatrati jedinstvenim organizmom („jedinstvo Crkve i države") ili različitim organizmima. Jedinstvo Crkve i države može biti na dva načina. Na prvi način Crkva i država su dva različita dijela jedne cjeline, jednog organizma kao duša i tijelo. To je sredovječni kršćanski princip. Na tome principu obnovljeno je Rimsko carstvo (Sacrum Imperium Romanum Nationis Germanicae). Na tomu principu bili su uređeni odnošaji između kat. Crkve i sredovječnih država. —Drugi je način jedinstva crkve i države, da su crkva i država ne samo jedan organizam, nego i jedno tijelo. Crkva je država, i obratno. I ovo biva na dva načina. Naime imamo ili crkvenu državu (teokraciju) ili državnu crkvu (bizantinski princip). U teokratskoj ili crkvenoj državi glavno je crkva, a državna organizacija je tek vanjski oblik crkve. Takova je bila stara Izraelska država, arapski kalifat i Kalvinova vladavina u Ženevi. U državnoj crkvi glavno je država, a crkvena je organizacija tek jedna pojava državnog života. Primjer imamo u staroj Bizantinskoj imperiji, u bivšoj carskoj Rusiji, u ostalim pravoslavnim državama, u Engleskoj i u protestantskim državama.

Ako se Crkva i država smatraju različnim organizmima, onda to može biti ili tako da je država interkonfesionalna ili akonfesionalna (ateistična). Ako je država akonfesionalna ili ateistična, tad je Crkva smatrana privatnim društvom bez ikakovih privilegija (francuski princip). Škole, sudstvo i čitav državni aparat je ateističan. Primjer imamo u Francuskoj, Meksiku i Sovjetskoj Rusiji. Ako je država interkonfesionalna, Crkva od države može da bude ili rastavljena ili nerastavljena. Ako Crkva i država nisu rastavljeni, tad njihov međusobni odnošaj može da bude uređen nekim sporazumom (konkordatski princip) ili uopće neuređen (holandeski princip). Prvi slučaj imamo kod većeg dijela modernih država: Bavarska, Poljska, Italija, Rumunjska, Pruska, Letonija itd. Drugi slučaj imamo u Holandiji i u Britanskim domionima. Ako su Crkva i država rastavljeni, tad to može biti tako da ipak država subvencionira Crkvu (belgijski princip) ili da je ne subvencionira (američki princip). Prvi slučaj imamo u Belgiji, a drugi u Sjedinjenim Državama i u nekim Švajcarskim kantonima. Za bolju ilustraciju evo slijedeći pregled: (Vidi str. 53.)

* * *

Konkordat kraljevine Rumunjske sa Sv. Stolicom. — *(Le Concordat de Royaume de Roumanie avec le S. Siege).* — Kraljevina Rumunjska ima oko 9.500.000 pravoslavnih, oko 3.018.000 katolika (1.500.000 bizantinskog obreda, 1.500.000 latinskog obreda, a oko 18.000 armenskog obre-

Država i Crkva

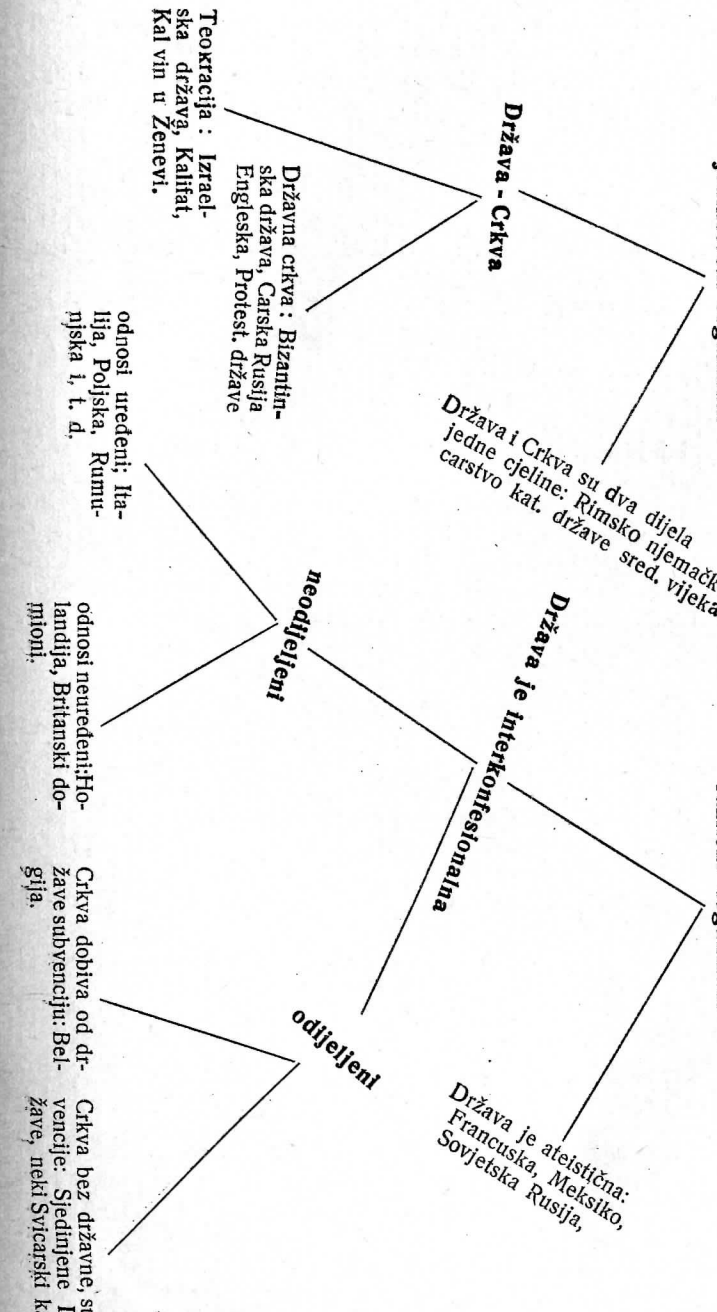

da), oko 1.344.000 protestanata, oko 843.000 jevreja te oko 44.000 muslimana. Članak 22. ustava kraljevine Rumunjske glasi: „Sloboda je savjesti absolutna. Država garantira svim vjerama jednaku slobodu i zaštitu, ukoliko njihovo djelovanje nije protiv javnog poretka, dobrog ćudoređa i državnih zakona. Rumunjske su crkve hrišćanska pravoslavna i grkokatolička. Budući da je pravoslavna rumunjska crkva vjera većeg dijela Rumunja, to je ona dominantna crkva. Što se tiče grko-katoličke Crkve, to ona ima prednost pred ostalim vjerama..." Jasna je tendencija ovoga članka, da se protustavi katolike bizantinskog obreda katolicima latinskog obreda, i da katolike bizantinskog obreda priveže više uz pravoslavne. „Katolika latinskog obreda najviše ima u Bukovini. Za njih su dosad vrijedili vjerski zakoni austrijske pole bivše dvojne monarhije. Katolika bizantinskog obreda najviše ima u dijelu Banata, koji je pripao Rumunjskoj. Za njih su vrijedili vjerski zakoni madžarske pole bivše monarhije. Katolici u predratnoj Rumunjskoj spadali su pod Kongregaciju de Propaganda. To raznovrsno stanje u kraljevini Rumunjskoj ujedinjuje konkordat, koji je ratificiran 7. jula 1929.

Raspravljanja o konkordatu počela su već 1920. Uglavnome je najviše urađeno za konkordat od 22. aprila do 7. maja 1927. kad je zato naročito boravio u Rimu ministar vjera Vasilije Goldis. Dne 10. maja potpisao je kardinal Gasparri i ministar Goldis konkordat, koji je imao doći pred rumunjski parlamenat. Trebalo je dvije godine da bude konkordat izglasan u parlamentu. Tome je na prvom mjestu kriva opozicija pravoslavnog klera, a zatim političke prilike u Rumunjskoj. Dne 2. juna 1927. kralj Ferdinand, koji je bio na smrti, izjavio je želju da se stvori koncentraciona vlada. General Avarescu u tome nije uspio. Došao je Stirbey i proveo izbore, ali nije uspio, pa je opet preuzeo vlast Joan Bratianu. Nato je umrao kralj Ferdinand, a malo kasnije i Bratianu, koga je zamijenio njegov brat. Dne 3. novembra 1928. došao je na vlast Maniu, riješio je financijsku krizu, i dao je na glasanje konkordat, koji je pripravio i potpisao pretstavnik liberalne stranke. Konkordat je izglasan u senatu 25. maja 1929. sa 93 glasa protiv 9, a u parlamentu 29. maja sa 197 glasova protiv 1. Dne 11. juna u ime kralja Mihajla potpisalo je zakon o ratifikaciji konkordata regentsko vijeće, i to knez Nikola i G. Buzdugan. Značajno je, da treći član regentskog vijeća Miron Christea, patrijarh pravoslavne crkve u Rumunjskoj nije potpisao zakon, koji je izglasan i u parlamentu i u senatu.

Najprije konkordat daje punu slobodu djelovanja katoličkoj Crkvi u Rumunjskoj: „Katolička apostolska rimska vjera, svakog obreda, prakticira se i vrši se slobodno i javno u čitavom rumunjskom kraljevstvu." Čl. 2 organizira katoličku Crkvu u Rumunjskoj. Osnivaju se tri crkvene provincije. Za katolike bizantinskog obreda osniva se provincija Alba Julia i Fagaras. Sjedište je metropolite u Blaju sa 4 sufragana: Oradea-Mare, Lugoj, Cluj i po svoj prilici Baja-Mare. Pod ovu eparhiju spadat će i Rusini, ali će imati svoju specijalnu upravu. Za katolike latinskog obreda osniva se crkvena provincija Bukarest. Sjedište je metropolite u Bukarestu, a ima 4 sufragana: Alba-Julia, Timisoara, Satumare i Jasi. Pod Jasi spadat će Bukovina. Za katolike armenskog obreda duhovna glava u Rumunjskoj bit će u Gherli. Crkvene granice pokrivaju se sa državnim granicama (čl. 3). Apsolutno je slobodan izravan saobraćaj biskupa, klera i naroda sa Sv. Stolicom, i

obratno u duhovnim stvarima i u crkvenim poslovima (čl. 4). Biskupi i starešina armenski bit će građani rumunjski. Za kakove izuzetke treba dogovor Sv. Stolice i kraljevske vlade. Prije nego ove imenuje, Sv. Stolica dojavit će kandidata kraljevskoj vladi, da ona nema protiv imenovanja kakovih političkih razloga (čl. 5). Biskupi će, prije nego uzmu vlast, položiti zakletvu vjernosti kralju (čl. 6). Za kralja će se moliti po liturgijskim zakonima molitva: „Domine salvum fac regem" (Čl. 7). Biskupi će imati punu slobodu u vršenju svojih dužnosti i u upravljanju biskupijom. Samo kad su biskupske naredbe općeg interesa, donijet će se do znanja i ministru vjera (čl. 8). Država priznaje katoličkim uredbama, kanonski ustanovljenim, pravnu osobnost (čl. 9). Katolička Crkva i njezini članovi neće biti zapostavljeni za ostalim vjerama. Svi biskupi bizantinskog obreda i nadbiskup latinskog obreda bit će senatori de jure (čl. 10). Jedino u ovome imaju prednost katolici bizantinskog obreda pred katolicima latinskog obreda. Kod svih katedralnih crkava bit će katedralni kapitul, a kanonici moraju biti rumunjski državljani (čl. 11). Biskupi će biti slobodni u imenovanju župnika i u osnivanju novih župa. Ali ako se traži državna potpora ili se radi o strancu, tad treba pristanak vlade (čl. 12). Osnovat će se *Patrimonium sacrum* za uzdržavanje klera, koji će primati državnu pripomoć (čl. 13). Patronati se ukidaju (čl. 15). U svakoj biskupiji bit će sjemenište. Profesori treba da budu rumunjski građani. Program nauka određuje crkvena vlast. U sjemeništima se uči obligatno narodni jezik i narodna historija (čl. 16). Redovi će imati svoje provincijale i članove, koji su građani rumunjski i nastanjeni u zemlji (čl. 17). Kat. Crkva ima pravo da vrši svoju misiju kod svih vjernika, u vojsci i bolnicama, u sirotištima i popravilištima (čl. 18). Crkva ima pravo da osniva i uzdržava svoje osnovne i srednje škole pod državnim nazorom, koje će imati pravo javnosti prema državnim zakonima (čl. 19). Crkva ima pravo, da poučaje nauk o vjeri u materinskom jeziku u svim javnim i partikularnim školama. U srednjim školama, gdje je većina katolika, predavat će vjeronauk vjeroučitelj imenovan sporazumno od Ordinarija i ministra, a bit će plaćen od države. U osnovnim školama predaje vjeronauk vjeroučitelj imenovan od Ordinarija. Program određuje Ordinarij i dostavlja ga nadležnom ministru. Ordinarij odobrava udžbenike i nadzire obuku. (čl. 20). *(Acta apostolicae Sedis 15 jula 1929.).*

* * *

Opadanje bijele rase. — *(La diminution de population en Europe.)*

Broj rođenih imala je	**god. 1900 a**	**god. 1927.**
Francuska	879.000	742.000
Njemačka	1,996.000	1,160.000
Engleska	1,064.000	752.000
Italija	1,076.000	1,067.000
Svedska	138.000	102.000
Na tisuću stanovnika rodilo se	**god. 1900**	**god. 1927**
u Francuskoj	21,6	18,2
» Njemačkoj	35,6	18,3
» Engeskoj	29,1	17,1
» Italiji	33	26,9
» Svedskoj	27	16,7

Ozbiljan glas o krizi demokracije. — *(La crise de la démocratie contemporaine).* — Danas se mnogo govori o *krizi demokracije*. I to od onih, koji su joj do jučer samo pjesme pjevali. Nezdrav je ovo pojav, jer je demokracija krvavo stečena baština novijih vremena. Čuli su se i kod nas glasovi, i to od specijalista u filozofiji. Oglasio se je Dr. Bazala, Dr. Ivšić i drugi. Bazalini su navodi mnoge upravo začudili. Govorio je o korekturi demokracije kao empirijskog i sociološkog problema, a da nije dao svoje mišljenje o *pravom pojmu* i samoj *biti* demokracije! Nefilozofski je od filozofa da govori o korekturi demokracije, a da joj nije odredio idejni, apstraktni pojam. On je naprotiv podvrgao kritici — i to s potpunim pravom —liberalnu demokraciju i osudivši nju osudio i demokraciju kao takovu. A to nije nikako smio. Stoga što je falirala konkretna demokratska forma, kako su je zamišljali iluministi osamnaestoga i devetnaestoga vijeka, a ostvarili državnici liberalizma, ne slijedi, da je i falirala sama demokracija. Liberalizam je posijao klice rasula u svoj demokratski sistem vladanja oslonivši ga na sebični egoizam, koji je po sebi antisocijalan. I socijalizam i liberalizam i agrarizam su demokratske forme vladanja, jer klase su samo česti demokracije, koja se ne smije s pojedinom od njih poistovjetovati, nego sa svim faktorima socijalnoga života. Radi toga Dr. Bazala osudivši konkretne demokratske forme vladanja nije uspio da osudi demokraciju uopće. On cijeni da bi se imalo demokraciju korigirati: I. pluralnim pravom glasa, II. reprezentacijom interesnih grupa, III. dvodomnim parlamentom. — Dr. Ivšić u svojem predavanju: „Ekonomski i politički parlamentarizam kao riješenje krize parlamenta," poslije nego je naveo, da su uzroci krize parlamenta evoluciono-historičke, tehničko-organizatorne i sociološke prirode sintetizira ih u nezdravoj parlamentarnoj pojavi, gdje dolaze do izražaja više demagozi i stranački tirani nego stručnjaci u socijalnim pitanjima. Radi toga parlamenat nije bio kadar da rješava teške socijalne probleme. Zato dr. Ivšić nije za ukidanje demokratskog sistema vladanja, već predlaže, da se parlamenat korigira uzakonjenjem *političkog i ekonomsko-socijalnog doma.*

Budući da kriza parlamentarizma živo interesira naše intlektualne krugove, vjerno ću iznijeti misli u ovom pitanju jednoga velikoga prijatelja i ideologa demokracije *Mgra SEIPELA*, da se vidi kako on poimlje krizu demokracije, što drži do njezinih kritičara i u čemu vidi njezin spas. Nitko ne će poreć i Mgru SEIPELU kompetenciju i auktoritet u ovom koliko važnom toliko gorućem dnevnom pitanju.

Mgr *SEIPEL* je objelodanio u novembarskom broju *„VITA e PENSIERO"* članak pod naslovom: *„Critica della democrazia."* Ovaj ugledni katolički državnik prije svega zapaža, da danas mnogi govore o krizi demokracije. Mnogi govore nepravedno. Doći će čas, kad će o njoj svak govoriti s poštovanjem, kad je nitko ne će kritizirati. U najkulturnijim zapadnim državama nitko se ne usuđuje protiv nje dignuti svoj glas. *„Ja sam,* veli doslovno dr. SEIPEL, *čvrsto uvjeren, da nema niti može biti bolje forme da se vodi i socijalno upravlja s ljudima od demokracije."* Problem je čovječanstva u svojem zemaljskom dijelu problem — pedagoški. Bog hoće da čovječanstvo, i u svojim socijalnim odnošajima, dostigne *punu SLOBODU*. Ako se čuje govoriti protiv demokracije, to se onda mora pre-

pisati ne njoj kao takovoj već ljudima, koji još nijesu zreli za tu vrst vladanja. Da to dokaže, SEIPEL uzimlje sliku iz ljudskog života. Mladić, koji je još u periodi razvoja i dnevno zrije, mora ga se drukčije odgajati nego odraslog čovjeka. Od nezrelog mladića ne može se zahtijevati, da sam sebi utire put i da u svakom času mora čisto znati ono, što mora činiti. Ako naprotiv jedan odrasli u punini dobe i kad je stekao nužnu kulturu, ne zna sam sobom upravljati u privatnom i socijalnom životu, nezreo je za život i još mora stati pod tutorstvom. Neke su države fiksirale doba mladićeve punoljetnosti s 24. godinom, a neke s 21. ili 18. Države mogu uzakoniti ove razlike, ali nitko ne će htjeti misliti, da duševna zrelost i mladićeva punoljetnost ovisi, postizaje se s navršenjem legalnih godina. A ipak ima granica, kad mladić postaje zreo čovjek, i ako ju je teško utvrditi. Jednako je u životu naroda. Narodi, kad navrše mladenačko doba, postaju muževni. Historijski ih razvoj dovede do zrelosti, kad su punoljetni za demokratski socijalni život, u kojem narod vrši svoju socijalnu misiju.

Svi narodi ne razvijaju se jednako. Ima razlike između naroda i u ovom pogledu. Možda je predratni vijek griješio, kad je fiksirao za neke narode socijalnu punoljetnost. Previše se je pjevalo himne demokraciji, ili bolje, samoj riječi — demokracija. I sad se rađa kod mnogih evropskih naroda razočaranje. I traže se bolje socijalne forme, u kojima bi narod sretnije živio nego u demokratskoj. To je velika pogreška. Jedino je riješenje te krize, da se *svim silama promiče nacionalni život, eda se čim prije tako razvije — da narod može sam sobom upravljati.* Ne treba nam drugih socijalnih ideala — *imamo demokraciju.*

Da su se mnogi razočarali nad demokracijom ima i drugih uzroka. Mnogi su se pretjerano nadali od demokracije u međunarodnom pogledu. Mogle su se u tom pogledu zapaziti kolektivne sugestije, osobito kod pobjeđenih. A drugi su se pretjerano nadali od demokracije u unutarnjoj politici. Mislili su da će im sloboda dati štogod zažele. Niži su narodni slojevi shvatili slobodu, koju im je donijela demokracija, samo sa negativne strane. U slobodi su gledali — raj na zemlji. I moralo je nastupiti razočaranje. Otud kritike demokracije. I ako s neke strane ove kritike mogu da budu i opravdane, jer je krivo poimanje demokracije dovelo do razočaranja, ipak te kritike, jer *hoće da demokraciju zamjene s kojom drugom formom vladanja, kriju veliku pogibelj za napredak čovječanstva.*

S teoretskog i praktičnog gledišta ima puno vrsta demokracija. Ističem samo demokraciju s neizravnim i izravnim predstavništvom. Ljudi u društvu moraju razdijeliti uloge u radu. Ne mogu se svi baviti javnim radom: otud nužda narodnog predstavništva. Ali tu je i pogibelj, da predstavnici puka za vrijeme svog mandata promjene svoje stanovište i ne budu više predstavnici naroda. Taj je slučaj moguć kod jakih stranaka. Radi toga kritičari demokracije moraju svoju kritiku upraviti protiv stranaka, a ne protiv demokracije.

Budući da stranke sa jakom disciplinom mogu da falsificiraju volju puka, stoga su **neke** moderne države uvele direktnu konsultaciju naroda pomoću *referenduma* u nekim osobitim slučajevima. Samo i u ovoj formi neposredne demokracije ne smije se ići predaleko. Treba odrediti probleme za koje se ima plebiscitarno konsultirati narod, eda se kritika stranačkog ži-

vota ne izvrne u kritiku same države i kolektivnog života.

Neki cijene, da treba reformirati izborni red, sredstvo preko kojega se manifestira demokracija. Mgrs SEIPEL tvrdi, da će ta *reforma biti to savršenija, što bude obuhvatila veći broj građana onih što biraju, a zahtijevala što veće kvalifikacije od onih, koji će biti narodni predstavnici. Ljude treba reformirati* da budu zreli za vršenje svojih demokratskih prava. Sama izborna reforma bila bi nedostatna. Tim više što bi neki htjeli tako reformirati izborni red, kako bi oni sigurnije bili izabrani!

U Sjedinjenim Državama Amerike, gdje se svak ponosi sa demokracijom, esekutivna je vlast potpuno odijeljena od legislativne. Tamo je esekutiva sjegurna za svoj život za stalni period vremena: zakonodavno tijelo s njom surađuje, ali je ne može oboriti u parlamentu. Oni, koji su dobili narodno povjerenje, moraju demokratski vladati, jer će u određeni rok polagati račun pred izbornim tijelom, koji će ih prema demokratskoj vladavini suditi, da li su dostojni ponovno narodnog povjerenja ili ne.

U Francuskoj je protivno: sve ovisi o parlamentu. I jedan i drugi sistem ima prednosti. Za upravnike je ugodnije, da su sjegurni od parlamentarnih intriga, ali jao ako bi narodni predstavnici bili ljudi male vrijednosti. Osobito ako bi bili sitničavi te abuzirali svoju vlast! Ali je žalostan položaj i onih, koji uvijek ovise o parlamentarnoj većini. Radi ovih manjkavosti parlamentarizma mnogi predlažu *ukidanje* demokracije uopće *„barem za neko prelazno doba."* A to je skroz neispravno, tvrdi Mgrs SEIPEL.

Seipel je shvatio *bit* demokracije, kad je čitao povijest prvih pionira amerikanskog naroda. Oni su zašli u nepregledna polja i u silne šume zapadnog dijela Sjedinjenih Država i organiziraše se u demokratske zajednice. Valjda se oni nijesu ni mogli lako adaptirati gvozdenim uređajima starih državica. Da uživaju punu slobodu odseliše na zapad. Dodijao im je pustopašni život po šumama, uvidješe u neredu vlastitu propast i izabraše između sebe — Upravitelje s potpunom vlašću za godinu ili dvije. TI upravitelji su bili *energični* za vrijeme svoje vladavine, a postali bi *prostodušni* kao dječaci, kad bi na izmaku svoje vladavine stupili pred svoje izbornike, jer su bili *svijesni* svoje odgovornosti. Kad bi prošao dan izbora, ako bi ponovno bili birani, opet bi bili energični u upravi. U tom je eto bit demokracije: *svijest odgovornosti sa strane izbornika i sa strane izabranika.* Kad narod bira, mora da to shvati kao pitanje savjesti: opće dobro mora biti nad interesom stranke ili pojedinca. S druge strane narodni predstavnici moraju shvatiti kao pitanje savjesti, da proviđaju i promiču opće dobro svojih građana.

Nitko ne smije reći, da u bilo kojoj vrsti demokracije, vođi mogu činiti što hoće bez osjećaja odgovornosti. U evropskim državama ministri odgovaraju parlamentu. Ali to nije dosta. Tko nema duboku *moralnu svijest odgovornosti,* ne će se bojati parlamenta. Rijetko se kad stavlja vladu i ministre pod optužbu, a još ih se rijeđe osuđuje. Da upravnici pošteno vladaju nije dostatna ni odgovornost pred poviješću. Obični ministri se ne boje suda povijesti, jer ih ona ne će valjda ni spomenuti. *Svijest odgovornosti pred saviješću jedini je jaki motiv* da narodni predstavnici pošteno vladaju. Ta moralna svijest je najjača kod onih, koji se osjećaju odgovorni *pred BOGOM,* koji će i upravnike naroda pitati za njihovo vladanje

s narodom. Sudbina naroda bit će u sjegurnim rukama, kad bude povjerena onima, koji se boje Boga. Jedino je ovo zdrava i ozbilnja kritika demokracije. *Nju će spasti — kršć. demokrati.*

Dr. Fra. Krsto Kržanić, Sinj.

* * *

Vjerska sljedba „novozavjetnih cionista." — *(Les cionistes de Nouveau Testament).* — Poslije svjetskog rata protestantske sekte iz Amerike čine veliku propagandu. Intenzivno rade i na Balkanskom poluotoku, to jest u Jugoslaviji i u Bugarskoj. Najviše rade adventisti. Kod nas im je centrala u Novom Sadu. U Beogradu je osnovana sljedba „hrišćanskih cionista". Vrhovni starješina te sljedbe je g. Pera Vlaškić (Kralja Aleksandra 142). To je postariji čovjek bez više kulture. Ali je dosta vješt Sv. Pismu. Prema njegovu kazivanju sekta ima karakter jevrejski i kršćanski. Krst je bio, ali nije historijski ono, što se o njemu govori. On nije umrao. On nije uskrsnuo. On će drugi put doći i roditi se, da otkupi grešni svijet. „Hrišćanski cionisti" svetkuju samo subotu. Bio bi najveći grijeh, kad bi tko svetkovao nedjelju. Subotom se sastaju, mole, čitaju Sv. Pismo i čine „sv. gozbu," gdje biva lomljenje kruha. Pera Vlaškić zna tačno, kad je postalo papinstvo. To je bilo ravno godine Gospodnje 435. Ta „aždaja" proročena je u Sv. Pismu i tu je matematički određena godina, kad će se pojaviti na svijetu.

„Novozavjetni cionisti" svetkuju subotu, pa bi čovjek rekao, da je to prosti ogranak „adventista sedmog dana" ili, kako ih inače zovu „subotaša". Ali to g. Pera Vlaškić odlučno niječe i smatra objedom. Protestanat Ilija Eller (1690-1750) zasnovao je također sektu cionista, koja je čekala ponovno Krstovo rođenje. Ellerovi kršćanski cionisti brzo su svršili. I kod metodista ima jedan ogranak „cionska crkva" (osnovana 1819. za crnce u New Yorku). Koliko ima veze s ovim protestantskim sektama g. Pera Vlaškić, teško je reći. On poriče svaku vezu, bilo s kime i smatra sebe osnivačem. Pravoslavnu je crkvu ostavio ima već 25 godina, otkada, kako on kaže, „svome Bogu vjerno služi." „Hrišćanski cionisti" izabrali su njega za svog starešinu i vrhovnog svećenika. I on s velikim ponosom sebe zove, da je „starešina hrišćanskih cionista na vasceloj kruglji zemaljskoj." Ministarstvo nutarnjih djela dalo je g. Peri Vlaškiću dozvolu, da može sa svojim vjernima slobodno držati sastanke, samo treba da prije dojavi policiji. Ministarsku dozvolu, u kojoj se on imenuje starešinom „hrišćanskih cionista," dragovoljno svakome pokazuje.

Rogošić.

* * *

Koliko je boljševizam umorio Rusa. — *(Les Russes tués par les Bolchevikes).* — Povijest svjetovnja doista ne spominje crnijih dana nijednoga naroda nego što ih boljševici zadadoše Rusiji. Čini se, da u boljševicima neka otajna sila upropašćuje do dna bijedni ruski narod.

Francusko poduzeće *Cahiers de la Corporation* (Paris, 10 Rue de Havre) otštampalo je prošle godine konferenciju, što ju je držao J. Valdour *„Une expérience de socialisme intégral: la Russie Rouge,* gdje čitamo i ove grozote (Cfr. *L'ami du Clergé* 1929. str. 711):

Po službenoj stastici Sovjeta, građanski rat i ruska revolucija usmrtili su 6,500.000 duša; veliki glad god. 1921. pozobao je 5,000.000 žrtava;

tif je usmrtio 8,000.000; groznica je odnijela 5,000.000 osoba; močvare su pozobale 7 do 8 milijona. Dakle više od 30 milijona mrtvih! ne spominjući žrtve kolere, desinterije, sifilisa... K ovome dodajmo, da u eri boljševizma silno opada postotak rođenih, a skače broj umrlih.

Boljševicima nije dosta umoriti žrtvu, već ju prije muče. Različita mučenja ovako opisuje napomenuti pisac:

„Najgroznija mučenja izmišljaju i izvršuju boljševici: časnicima odsijeku ramena; krvnici prije smaknuća polome osuđenicima ruke, noge, izvade oko; ili ih ležeće usmrte kundacima; ako je žena, oskvrne ju, zatim joj gvozdenim škarama odsijeku vrške prsta, pa sijeku dalje na komade; drugima čupaju pomalo meso sa nabodenim čavlima. Mučenje „na krunu" stoji u tome, da nesretniku umjetnim načinom stegnu vrat sa čelom da prsne glava: ili ga išibaju kaučukovim remenjem; ili čekisti sijeku mu nokte, utiravaju čavle poda nje, sjednu ga na užarenu peć, iščaše mu ruke i okrenu ih naopako; izlome mu kosti ili na silu hrane ga stučenim staklom. U Novotčerkasku sudija je utjerao dvije revolverske cijevi u usta osuđenika, izvadio mu zube s njima. U Harkovu, u Kievu na stotine strijeljanih pokazuju na sebi, da su bili prije mučeni: noge im polomljene, uda odsječena, leđa i utroba izbijeni, oči povađene, jezik izguljen, lubanje smrvljene, glava ne odsječena, već izguljena ili sploštena na ploči pod presijom ravnih predmeta. Mnoge lješine ne odavaju naprasitu smrt, ali su im usta, grlo puni zemlje: znak, da su osuđenici bili živi zakopani u zemlju. U Harkovu bi sadrijeli kožu sa žrtve ili bi joj ruku zamurili u vrelu vodu, zatim bi joj meso sadirali. U Voroneji bi golu žrtvu zatvorili u bačvu nabijenu čavlima, pa bi je valjali ili bi joj usijanim gvožđem ucijepili na čelu zvijezdu sa pet trakova. Boljševici u Poltavi i Kremenčugu sve su svećenike nabili na kolac. U Poltavi su seljake pekli nataknute na kolac. U Ekaterinoslavu su građane propinjali, kamenovali..."

Boljševizam se u Rusiji ugnijezdio. Ostali narodi vole ga smatrati „unutrašnjom stvari" Rusije, premda on zarazuje svjetske države. Izgleda da nema sa zemlje pomoći protiv boljševizma, pa je sveti Otac Papa 27 svibnja 1929. rusku molitvu (molitva Iisusova), koja glasi: *Gospodi Iisuse Hriste, Sine Bozii pomilui nas* (Amin), a traži pomoć s neba, obdario oprostom od 300 dana, da kršćani mole nadnaravnu pomoć Rusiji.

O. L. Bajić.

* * *

Društveni život u Indiji. — *(La vie sociale des budistes et brahmanistes).* Zapadni narodi kad su se izdovoljili moderne kulture okrenuvši leđa svojoj uzgojiteljici, Kristovoj vjeri, preko svojih predstavnika okreću se k Istoku, ne bi li u njemu našli vjerskih i filozofskih ideala, koji bi im zasjetili duševni glad. Nerijetko i po jugoslavenskim časopisima namjerimo se na članke, koji u zvijezde kuju indijsku filozofiju i nalaze jedini spas čovječanstvu u brahmanizmu, budizmu i njihovoj Nirvani. Pače po evropskim velegradima šeta se „novi mesija." Zagrebački „Svijet" u rujnu donio mu fotografiju, ali sa napomenom, što mu se sviđa, i baš time kaže, kakav je taj „mesija."

O. Lacombe napisao je, a O. Garnier preveo je na francuski knjigu: *Rao-Sahib Mahadéva Aiyer ili obraćeni Brahma* (Paris, Desclée), u kojoj

je opisan život i obraćenje na katoličku vjeru toga brahmanca, što je umr'o god. 1922. U predgovoru knjige ovako se opisuje društveni život, što vlada u Indiji:

„U Indiji vlada u društvenom životu sistem *kasta.* Društvo je podijeljeno na kaste. Nepremostivi je jaz među njima. Iz više kaste može se pasti u red bez kaste, a ti su *parias.* Penjati se u višu kastu ne može. Neko se može obogatiti, ali uspeti se u viši društveni razred ne može. Po načelima kaste Indijanac sudi i mjeri sve stvari. Zakoni su kaste pravila morala. Mržnji više kaste napram nižoj nema mjere.

Brahme su najviša društvena kasta u Indiji. Oni se smatraju odličnjacima bez premca. Izašli su iz usta boga Brahma. Ostale kaste rođene su ili iz trbuha ili iz ruku ili iz nogu Brahme... Prva jutrenja molitva brahmanaca glasi: „Ja sam bog, nema drugoga boga osim mene. Brahma moja je sreća savršena, ja sam nad svakom promjenom." Kad brahmanci kao svećenici žrtvuju, oni su taj bog, kojemu se prinosi žrtva.

Šta ostali svijet vrijedi u očima te brahmanske aristokracije? Ovi zemaljski bogovi sami imaju sva prava. Oni su jedini vlasnici. Svaki brahmanac mora biti bogat, a ostali kad mu daju, ne nose mu od svoga već vraćaju mu njegovo! Toliko je brahmanac nad ostalim ljudima, da posebni mrski pravilnik određuje dužnosti drugoga svijeta napram njemu... Ne smije se ući u gostionu, u koju je brahmanac dostojao se zaći. S njime se govori držeći ruku na ustima, da ga se ne okuži...

Ispod Brahme-svećenika ima silno mnoštvo *Soudras,* koji su razdijeljeni na stotine i stotine kasta, a ispod njih još „ostanci ostanaka," kojih se kasta ne smije dotaknuti, *Parias,* što su vrijedni samo da čiste kanale i odnesu krepaline. Po tome mržnja je osnovni zakon veze među ljudima. Indijancu je samo to grjehota, što se sastane sa kojim iz niže kaste. Sve je drugo deveta briga."

Hinduizam, brahmanizam, budizam uprav ne poznaju ni prirodnu ljubav bližnjega. U njima nema ni sjene evanđeoske ljubavi, po kojem svi smo braća u Kristu. U Indiji ima do 50 milijuna *parias.* Toliko su bespravni, da ne smiju imati ni vlastitih zdenaca da se napiju vode po volji, pače ni hranu ne smiju jesti, koju jedu kaste.

Eto s čime simpatiziraju i neki jugoslavenski mislioci...! Psuju što ne znaju, a traže što izvanka blješti i sudara se sa njihovim nevjerskim životom.

M. Martinović

* * *

Protestantske universe i teološki fakulteti. — *(L'importance des facultés théologiques).* — Kršćanska nauka o Bogu materijalistima je najveći trn u oku. Pokraj drugih sredstava, kojim nastoje dignuti Boga iz društva pokušali su u zadnje vrijeme i tako da bi dokinuli teološke fakultete sa universa a da bi se na njihovo mjesto uvela znanost religija. Što bi ta religija značila i što bi se tu predavalo nije teško pogoditi.

U tom su smislu njemački monisti u zadnjem oktobru poslali predlog njemačkim universama. Samo su dvije dosada odgovorile: Jena i Tübingen i obadvije su najenergičnije odbile taj predlog. Sveučilište u Tübingen-u odgovorilo je preko svog Rektora Dr. Henniga, prirodoznanca, ovako: „Energično odbijam podupiranje predloga, kog nam je predložio Savez njema-

čkih monista na 14 okt. 1929. jer bi to slabilo cijelu universu. Universa je svjesna, da je u 450 godišnjem životu uz najjače sarađivanje teoloških znanosti postigla silni ugled u njemačkom duhovnom i kulturnom životu. Ona se ponosi sa oba svoja teološka fakulteta i velikim nizom slavnih imena, koja su njima pripadala. Predlog njemačkih monista tipičan je primjer kako se prosuđuju znanosti, kad se ne zna ni što su ni koja su njihova važna pitanja. Taj predlog imao bi dosljedno ići za tim da se i umjetnost istjera sa universe. Universalna naobrazba ne će se nikada ograničiti na neke duševne moći. Pa to ne će ni u Tübingen-u. Ja se kao prirodoznanac ponosim zajedničkim radom svih fakulteta. — Hennig."

Nije se čudit zahtijevu monista, jer su iskusili da je budućnost onoga tko ima škole. Iskusili su da i oni u Njemačkoj imaju najviše uspjeha otkako je materijalizam, Hegelov panteizam uhvatio dobokog korjena na Njemačkim universama. Trebalo bi, misle, da ovi sistemi potpuno zavladaju njemačkim životom. To bi bilo kad bi nestalo teoloških škola, pa su zato i stavili spomenuti predlog.

Dobro je rekao Dr. Hennig da se jednostranu naobrazbu ne smije zastupati. Ona samo škodi. Samo jednostrano znanje, koje se odnosi na materijalni život ne može sačuvati od konačne katastrofe. To vidimo posvuda u današnjem svijetu. Pokraj sve razmahane moderne kulture ljudi su pali u mnogočem u barbarstvo.

Đak se mora na universi posebice sjećati da ima Bog i da je on o Njemu ovisan. Tu se nalazi među drugovima najrazličitijeg mišljenja, a i mišljenja su profesora veoma različita koji iz svojih struka znadu često zaći u ono što na njih ne spada, najrađe u teološka pitanja, pa tu govore o onom što ni sami ne znadu i baš stoga jer ne znadu. **Tu se hoće** jedna sigurna voditeljica, koja će im neprestano kazivati gdje je nepromjenjiva istina.

Crkva je prva osnovala universe kao i druge škole. Ta to je njezina misija da prosvjetljuje ljude! Sa tih škola širila se je i širi se solidna i svestrana naobrazba u svakom pravcu. Nikad se nije odrekla toga svog prava. I danas ona osniva i drži svoje Visoke škole među kojim i mnoga sveučilišta, i ima se baš tim školama zahvaliti ako se u svijetu osjećaju dosta snažno, i to s dana u dan sve to bolje, nepokolebiva umna i moralna načela, kao uvjet trajnog i solidnog napredka.

Katoličke universe daju i znanje i odgoj i tako lijepo ispunjaju zadaću škole. I profesori i đaci rade naučno i praktično na istim vječnim načelima, pa su one stoga dostojan nastavak obiteljskog odgoja.

Da se znade što znače i daju katoličke universe, dosta bi bilo malo potanje pogledati u rad ovih universa n. pr. Louvain, Pariz, Lyon, Lille, Toulouse, Angers, Fribourg, Nynwegen, Lublin, Washington, Cleveland' Quebec, Montreal, Santiago, Buenos-Aires, Milan, Manila, Salzburg; Beyruth i t. d. i teološke fakultete na raznim drugim universama, pa bi se vidjelo koliko je opravdan protest njemačkih universa proti monističkom predlogu.

Dr. O. Bože Vuco.

* * *

Red Isusa Radnika — *(L'Ordre de Jésus Ouvrier.)* — Crkva je Isusova slična perivoju, koji je pun cvijeća raznih boja, divnih boja, divnog mirisa.

Sve crkvene ustanove: redovi, kongregacije, bratovštine, razne družbe imaju isti cilj — da *ljube Isusa, da svijet osvajaju za Isusa, da Isusa učine kraljem ljudskih umova i srdaca.* Svima je isti kraljevski, nebeski cilj, ali svi imaju svoje posebne putove, svoje posebne metode, prema kojima usavršivaju svoje članove u ljubavi prema Isusu. Sva razna Pravila raznih redovničkih družbi plod su istog *Duha Nadahnitelja* svih dobrih, svetih inicijativa u Crkvi. I Duh nadahnjuje, gdje hoće, kad hoće i koga hoće: uvijek prema potrebama mjesta i vremena na korist Crkve i njezina božanskoga Zaručnika. I uprav jer Duh djeluje u Crkvi, ona je živi organizam, na kojem neprestano klijaju nove klice, razvijaju se jedre mladice, oplođuju nova poduzeća, novi perivoji — plod Božije ljubavi. I ne će nestati ovog pomlađivanja Crkve do zadnjeg časa ovog svijeta, jer *Duh je Život i Plodnost bez kraja,* bez iscrpljenja.

1926. u *Toursu,* mjeseca studenoga mala skupina kreposnih i pobožnih redovnika, koji su imali isti ideal — da *posvete rad,* osnovali su novu redovničku obitelj: *Red ISUSA RADNIKA* (L' Ordre de Jesus Ouvrier). Novi redovnički institut plod je epokalnih Leonovih enciklika o socijalnim pitanjima. Enciklika „Rerum novarum," taj kodeks socijalnih nauka i priručnik socijalnih ustanova, očarala je ove idealne tourske kreposne radnike. Socijalizam je osvojio radničke mase oteo ih je uplivu Crkve, odgojio ih je u poganskom materijalizmu. Marks je poganski pedagog novih socijalističkih generacija. Svoju antikršćansku pedagogiju bazirao je na historijskom materijalizmu dočaravši ga gladnom proletarijatu kao izgubljeni raj na zemlji. Izmijenjeni odnošaji između rada i kapitala poslije velike revolucije, koncentracija kapitala u rukama nezasitljivih kapitalista, porušenje sredovječnih korporacija, koje su štitile srednji stalež podržavajući socijalni ekvilibrij — sve je to doprinijelo naglom razvoju socijalizma. Socijalizam je na juriš osvojio proletarijat, jer je radni narod bio duhovno otpao od crkve. Za osvojiti ga duhovno trebalo je pobrinuti se i za njegove materijalne potrebe. Otud dalekovidni gest Leonov s enciklikom „Rerum novarum," koja je ostala kao povijesni dokumenat papinske mudrosti i brige Crkve za svu svoju djecu. „Rerum novarum" naglašava nuždu da se vlade, kler, više klase i sami radnici ozbiljno stave na riješavanje socijalnog pitanja, koje nije samo *ekonomsko* već i nada sve *moralno* i *vjersko.* Zato je ova Leonova enciklika postala Barjakom kršć. radništva i Magna Charta prava radnog naroda.

Deset godina nakon publikacije „Rerum novarum" Leon je izdao i drugu socijalnu enciklikl „Graves de comuni." U njoj Sv. Otac vapije za velikodušnim dušama, koje bi se žrtvovale da spase budućnost društva i vjere, jer im prijeti propašću poganski socijalizam. Novi apostoli iz Toursa „Redovnici Isusa radnika" odgovoriše na Leonov vapaj osnutkom svojega Reda. Osnovali su novi Red, koji se uslijed izmijenjenih modernih okolnosti nešto razlikuje od tradicionalnih redovničkih forma, da lakše postigne svoj specijalni cilj.

U čemu je novost Reda Isusa Radnika? Ovi redovnici moraju svojim radom osjegurati svoj opstanak. U radnom, umjerenom, trizmenom, čednom i kreposnom životu sastoji se njihov novi život, novi način opsluživanja evanđeoskih savjeta. Nemaju *posebnih habit.* Muški i ženske moraju se obla-

čiti čedno i dolično prema vlastitom staležu. Njihovi su zavjeti skroz privatne naravi. Redovnički posluh i zajednički život tako su regulirani, da im ne priječe ulaz u sva socijalna zvanja, poduzeća, koja Crkva odobrava. Jednaka disciplina za oba spola službeno veže članove uz novi institut. U Red se ulazi s navršenom 18. godinom. Članovi Reda Isusa Radnika nijesu redovnici u kanonskom smislu riječi (kan. 673). Nijesu ni bratovština. Oni su zajednica lajika, slična onoj prvih kršćana, kako je opisana u enciklici „Rerum novarum".

Kad redovnici Isusa Radnika nijesu Red u kanonskom smislu riječi, zašto su svoju redovničku obitelj prozvali Redom? Oni su se okitili tim lijepim imenom, jer su se u srednjem vijeku tim imenom kitile pojedine profesionalne korporacije. Nijesu isključeni ni upravitelji rada po uredima ili po radionicama. Red se obraća svima, koji žive od poštenog rada. Nijesu isključeni ni oni bogataši, koji poput svojih drugova iz drevne kršćanske prošlosti postadoše svojevoljni siromasi, da zajedno žive sa prostima i poniznima. U Red se primaju samo *celibi*, a koji su navršili bar godinu dana u zavjetu čistoće.

Zanimivo je, da Red Isusa Radnika ima i svoje neke vrste trećoredce: „Učenike Isusa Radnika". Među „Učenike" se prima one, koji su vezani sakramentom ženidbe ili radi koje druge zapreke ne mogu da stupe u Red. Svećenici u Redu Isusa Radnika *ne pripadaju* Redu, ali mu se potpuno posvećuju i nastoje da žive u siromaštvu. Oni, koji su savjetnici Reda te njihovi zaštitnici, dionici su molitava i zasluga Reda.

Red Isusa Radnika ima svoju upravu pod kontrolom Ordinarija u pojedinim biskupijama. Predviđena je nacionalna i internacionalna organizacija Reda. Ističem kao glavnu pedagošku misiju ovoga Reda, da *radnike otkupljuje s pomoću radnika.* Glasoviti dominikanac O. *Rutten* tvrdi, da su socijalisti osvojili radničke mase, jer su Marksov socijalizam širili pripostiti radnici. Ako je u socijalističkom taboru radnik od tolike vrijednosti, zašto kod nas kršćanski radnik, pun vjere i Božije milosti, da ne bude apostolom u ostvarivanju kršćanskih socijalnih ideala? Utemeljenje Reda Isusa Radnika ispunilo je tu prazninu u kršćanskom životu. Tri su godine da je Red osnovan. Širi se u evanđeoskoj sferi mûka. Bez reklame. Širi se kod mnogih evropskih naroda. Mnogi ga biskupi blagosloviše i preporučiše. I Pijo XI: blagoslovio je ove nove socijalne apostole. Prati ga blagoslov Crkve i RED će uspjeti. Da Bog dade i KATOLIČKOJ HRVATSKOJ redovnika ISUSA RADNIKA!

Dr. Fr. Krsto Kržanić, Sinj.

Književni pregled

OPUSCULA et textus historiam ecclesiae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia. Series Scholastica edita curantibus M. GRABMANN et Fr. PELSTER S. J. Novissime hi fasciculi editi sunt:

Fasc. IV. Gabrielis Biel Quaestiones de iustificatione, quas edidit Carolus Feckes. 64 p. Pretium RM. 1.20.

Fasc. V. Thomae de Sutton O. P. Quaestiones de reali distinctione inter essentiam et esse secundum fidem manuscriptorum primum edidit Franciscus Pelster S. J. p. 64. RM. 1.20.

Fasc. VI. Durandi De S. Porciano O. P. Quaestio de natura cognitionis (II. Sent. [A] d. 3. q. 5.) et Disputatio cum Anonymo quodam nec non Determinatio Hervei Natalis O. P. (Quodl. III. q. 8). Ad fidem manuscriptorum edidit Josephus Koch 76 p. RM. 1.35.

Fasc. VII. Tractatus de sex principiis Gilberto Porretano adscriptus. Ad fidem manuscriptorum denuo edidit Albanus Heysse O. F. M. 36 p. RM. 0.90.

Ex officina libraria *Aschendorff.* Münster in Westfalen, Deutschland. Ovu kolekciju skolastičkih tekstovâ poduzeli su izdavati M. Grabmann i Fr. Pelster. Oni su veoma potrebiti onim filozofijskim i teologijskim seminarima, koji nemaju djela velikih skolastika.

Sv. IV. Gabrijel Biel rodi se u Speier-u oko 1415, a umro je 1495. Bio je nekoć propovjednikom katedrale u Mainz-u. Kao svećenik spadao je među one, koji su u zajednici živjeli. Osnivao je razne kaptole, kojima je bio na čelu. Bio je veoma radišan i razborit. U Württembergu obnovio je crkveni zapt. Pod stare dane postao je profesorom teologije na univerzitetu u Tübingenu. Napisao više djelâ, između kojih odlikuju se: govori, tumačenje kanona mise i „Collectorium circa quattuor sententiarum."

G. Biel spada među skolastike, koji su slijedili Ockhamov nominalizam. Luther ga je veoma dobro poznavao, osobito njegov „Collectorium," kada raspravlja o opravdanju. U ovoj kolekciji skolastičnih tekstova g. K. Feckes preštampa distinkciju XVII. njegova kolektorija prve knjige Sentencija, zatim XXVII i XXVIII. druge knjige, konačno XXVII. treće knjige. U pitanju opravdanja ne brani teoriju imputacije, nego *aceptacije.* Jasnije, za nj je formalni dio opravdanja u samoj izvanjskoj božanskoj blagonaklonosti ili prijatnosti.

Ne može se nikako odobriti Bielov četvrti zaključak (str. 31), da slobodna volja sama po sebi može zaslužiti de congruo prvu milost. Ovo je bez dvojbe semipelagianizam.

Svez. V. Franjo Pelster štampao je iz tri rukopisa *pitanja o realnoj distinkciji između bitnosti i bića Tome Sutton-a,* prvaka tomista engleske škole (oko 1260—1311). Ehrle još otprije napisa njegov život. Pelster u uvodu (str. 8) iznosi, da sv. Toma Akvinski u ovom pitanju, kada radi *o naravi* i *suppositum-u* konkretno u anđelima, luči ih samo razumom, u stvari poistovjetuje (Sr. De pot. g. 9. a. 1; S. Th. I, g. 3. a. 3). U komentaru (Ad l. 4 Metaph. lect. 2) raspravljajući ex professo o istom pitanju sa dva dokaza dokazuje, da čovjek i biće čovjeka po formalnim svojim razlozima u stvari su jedno, a razlikuju se razumom. Pored svega toga Toma

Sutton slijedeći više Egidija Rimskoga, negoli sv. Tomu Akvinskoga tvrdi (str. 48—49), da je realna distinkcija u stvorovima između bitnosti i bića (str. 50 s.).

Svez. VI. Koch J., koji se je posebno bavio Durandom i o njemu napisao veliku studiju, u ovoj svesci donosi njegova pitanja o spoznajnoj teoriji. Gnosologija Durandova jest pretežno nominalistična. Do universalija on dolazi preko osjetâ. No tvrdi, da umna moć može samu sebe na čin proizvesti: „Species non requiritur ut eliciens actum per se, sed solum, ut representans objectum, si tamen unquam requiritur" (op. c., p. 25). U drugoj raspravi Durand oponira bezimenom piscu, koji je tvrdio, da shvaćanje nadodaje umu nešto, te s njim tvori realni sastav (str. 34). To nipošto ne stoji, jer „idem est intellectus et res intellecta, cum anima se intelligit, ergo ad minus tunc intelligere est idem cum intellectu; et non faciens realem compositionem (str. 42).

Treće je pitanje Herveja Natalis-a, da li čin shvaćanja išta nadodaje moći uma? On odgovara: „Quod in potentia intellectiva, quando aliquis actu intelligit, fit quidam actus absolutus, qui formaliter non dicit relationem." (str. 54). Ovo je tumačenje neispravno. Čin shvaćanja moći uma nadodava akcidentalnu savršenost.

Svez. VII. Franjevac A. Heysse priredio je za štampu „Knjigu o šest principima", koja se pripisuje Gilbert-u de la Porée. Tekst se bitno razlikuje od onoga, koga je Migne izdao. U knjizi se radi o obliku, djelatnosti: „Proprium igitur actionis est in motu esse" (str. 13), trpnji, kada, gdje, stanovištu, držanju i manje više. Knjiga je bila nekoć držana kao uvod u logiku. Skolastici su je tumačili zajedno s Organom Aristotelovim. Vrlo će dobro doći učenicima skolastične filozofije.

Svu ovu kolekciju osobito seminarima za teologiju i filozofiju u Jugoslaviji toplo preporučujemo. *Dr. fra Juraj Božitković.*

I. — TOCHOWICZ Paulus. — *Joannis Duns Scoti de cognitionis doctrina* (Studia Friburgiensia) VIII - 133 pag. Freiburg (Schweiz), 1926.
II. — KRAUS Johannes. — *Die Lehre des Johannes Duns Scotus O. F. M. von der Natura Communis.* Ein Beitrag zum Universalienproblem in der Scholastik (Studia Friburgiensia), XI - 143 pag. Freiburg (Schweiz) 1927.

I u prošlim vjekovima bilo je pisaca, koji su nastojali, da dokažu, kako nema nikakve ili barem nema velike razlike između naučnog sistema sv. Tome i bl. Ivana Duns Skota. Ova tendenca dolazi do izražaja osobito u ovo naše doba. Dva učenika friburškog sveučilišta, hoće da pokažu, kako je i ukoliko je ovo nastojanje nekih pisaca neosnovano i bezuspješno u pitanju spoznajne teorije i u pitanju „de natura communi". Iznijet ćemo prikaz njegova razlaganja:

I. — Seeberg, Pluzanski, Vacant, Ueberweg—Baugartner, Stökl, Werner, De Wulf, i neki drugi pisci tvrde, da se spoznajna teorija Skotova posve malo razlikuje od spoznajne teorije sv. Tome. G. Tochowicz hoće da pobije njihovo mišljenje naznačujući nesamo u *čemu* se razlikuje, u ovom pitanju, Duns Skot od Tome, nego i *odakle* ta razlika. U uvodu (str. 5-16) postavlja teze na kojima počiva spoznajna teorija Duns Skotova: dvije su teze negativne, t. j. Duns Skot niti pripušta „ideas innatas" niti teoriju

„illuminationis divinae." Dvije su teze pozitivne: čovjeku je potrebno i osjetno i umno spoznanje; osjetno je podređeno umnom. U prvom dijelu (17-53), proučaje razna pitanja o osjetnoj, a u drugom dijelu (59-130) o umnoj spoznaji. U zaključku (131-133) pisac naglašuje, kako je on čitavu nauku Duns Skotovu o spoznaji prikazao, te naznačuje razlike između Duns Skotove i Tomine nauke. Prema nauci sv. Tome, objekt je razuma „quidditas rerum sensibilium", a prema Duns Skotu „ens in communi", Duns Skot veli, da čovjek ima intuitivnu spoznaju „singularis materialis" i svoje duše. Toma to ne pripušta. Uostalom—veli pisac — Toma slijedi Aristotela, a Duns Skot Augustina, Plotina, pa i samog Platona.

G. Tochowicz misli, da je Duns Skot zapao u idealizam (str. 118), da ne razlikuje naravni od svrhunaravnog reda (73), te da je uništio znanost (92). Ovdje neću pobijati ove tvrdnje. No, da je pisac bacio samo letimični pogled na rezultate pozitivnog istraživanja o Duns Skotovim djelima i nauci, zacijelo bi drukčije svoje zaključke formulirao. Prije nego je pisac izdao svoje djelo, bilo je poznato, da *De rerum principio* nije Duns Skotovo djelo (Cfr. *Franziskanische Studien,* 1923, str. 100; *France Franciscaine,* VIII, 1925, str. 279-295, i t. d.). Pa, ako se sada uzme uobzir, da i sam pisac veli, da se nauka Duns Skotova o intuitivnoj spoznaji duše, nalazi samo u *De rerum principio* (str. 130), ako se uzme uobzir, da je velik dio citata uzet iz ovog apokrifnog djela (str. 15, 18 - 19, 23 - 25, 27, 29, 48, 53, 74, 77-80, 82, 86-89; 100; 102-104; 122-130); — svakomu može biti jasno, da Tochowiczeva zgrada počiva na pijesku. Kad bismo sada po redu promotrili druga neka pitanja, vidjeli bismo još bolje, kako je uprav kukavna metoda rada g. pisca. Da samo jednu činjenicu spomenem. On tvrdi da Opus Parisiense nije Duns Skotovo djelo (str. 29, bilj. 3), a ipak ga upotrebljuje (30-32)! Suviše, kad pisac tvrdi, da Opus Parisiense nije Duns Skotovo djelo, jer su to „notationes discipuli", vidi se, da nema pojma o razlici između sredovječne „Ordinatio" i „Reportatio," i t. d. (Vidi dokaze za autentičnost Duns Skotovih „reportationes" u mojoj knjizi: *Les commentaires de Jean Duns Scot sur les quatre livres des sentences,* str. 8-23; 25-33; 127-133, i t. d.)

Treba priznati, da je pisac velikim marom pokupio mnogobrojne citate po Duns Skotovim djelima i zgodno ih rasporedao. No sav njegov rad potvrđuje onu tezu, koju sam branio u knjizi *Les commentaires...,* t. j. da onaj, koji bi htio da na temelju Waddingova izdanja dade nam pravu sliku Duns Skotove nauke „ne trouvera plus aucun crédit auprès des lecteurs avertis" (str. 249).

II.— Problem o odnošaju naše umne, apstraktne, općenite spoznaje prema bićima izvan našeg razuma, nazivlje se „skolastičnim problemom" par excellence. Ovaj problem uključuje u sebi logičko, psihološko, epistemološko i metafizično gledište. Pretjerani realizam, umjereni realizam, nominalizam — to su sistemi, koji hoće da riješe ovaj problem. Što je Duns Skot učio? Što je zapravo, prema oštroumnom naučitelju, „natura communis?" Jedni vele, da je Duns Skot nominalist; drugi ga ubrajaju među pristaše strogog, a neki među pristaše umjerenog realizma. Tako na pr. Renan, Haureau, Kleutgen, Mausbach, Enders, Ritter misle, da je Duns Skot ultrarealist. *Humanitas* bi, na pr., prema Duns Skotovoj nauci, bila neko konkretno biće,

koje opstoji u prirodi izvan našeg razuma; pojedinci (Sokrat, Platon...) samo su pojava ovog realnog bića, koje bi i bez njih opstojalo i opstojat će. Dakle jedinstvo supstancije — veli Renan — množina pojava, to je posljedna riječ skotističkih, realnih, općenitih naravi (Naturae reales communes). „Panteizam, Spinozizam! — Proti ovomu mišljenju ustao je god. 1908. Minges u knjizi, koja je izašla, kao VII. svezak poznate kolekcije" Beit. u Gesch. d. Phil. d. M. A.: *„Der angebliche excessive Realismus des Duns Scotus.* Za Mingesom su se poveli mnogobrojni pisci, koji vele, da je Duns Skot naučavao umjereni realizam. Jasno je prema Duns Skotovoj nauci — vele oni — da *humanitas* ukoliko opstoji izvan našeg razuma ima oznake individualnosti: svakomu čovjeku pripada *njegova* humanitas. Jasno je također da naš razum proizvađa apstraktni, universalni pojam humanitatis. Ova humanitas uzeta u svoj svojoj općenitosti, ne opstoji neovisno od stvari.

Iz ovoga, što je ukratko rečeno, razabira se, kako je pisac uzeo da obradi veoma zamršenu, tešku i zamašnu tezu. On je svjestan toga i stoga postupa veoma oprezno i čuva se kategoričkih tvrdnja.

U uvodu (str. 1-25) govori o skotističnom pokretu uopće i o izvorima odakle treba crpsti pravu nauku Duns Skotovu „de natura communi". Ti bi izvori bili: Op. Oxon, lib. II, dist. 3; Rep. Par., lib. II, dist. 12. quaest. 4-8, te Meth. VII, quaest. 13 i 18. — Zatim iznosi razna mišljenja o nauci Duns Skotovoj (26-43), a onda Duns Skotovo mišljenje (43-136). Ovaj se odsjek dijeli na tri dijela: *natura communis in se* (43-93); *natura communis i Haecceitas* (93-124); *natura communis i božanska narav,* platonske ideje i universale actu. — Pisac u čitavoj raspravi uzimlje Mingesovo djelo na nišan i s njim polemizira. On se slaže s Mingesom u mnogim točkama. Tvrdi (str. 137), da Duns Skot nije ultrarealist; općeniti pojmovi nijesu prosta fikcija nego imaju temelj u stvari; communis natura u stvarima nije numerično jedna; natura communis, kao species, umnožava se u pojedincima; universalia kao takova, ne mogu opstojati kao separirane supstancije. No dok Minges *naturam communem* postavlja u apstraktni red, Kraus je traži u fizičnom redu.

Pisac se ne pouzdaje u dosadašnja izdanja Duns Skotovih djela. Zabacuje *De rerum principio, Metereologicorum libri quatuor,* i t. d. Tekste, kojima se služi, konfrontirao je s rukopisima: Clm. 8717; Clm. 15, 829 i Cod. Amplon. Qu. 291. Mnoge tvrdnje treba upotpuniti i ispraviti prema rezultatima, koje sam iznio u gore spomenutoj knjizi: Les commentaires de Jean Duns Scot... i drugim radovima o Duns Skotovim djelima. Tako na pr. pisac tvrdi, da su *Collationes* nastale u Parizu, dok je stalno, da je Duns Skot držao u Parizu 19 ovih rasprava, a 27, u Oxfordu; tri su rasprave bile nedavno publicirane, a još su tri neizdate, vidi moj čl. *Collationes...* u Bogosl. Vestniku, 1929, 3-4). Suviše opstoje četiri komentara *in Sententias* (moja naz. knjiga, passim). Napose je važno istaknuti, da su *Additiones secundae secundi libri* neizdate (moja naz. knjiga, str. 116-133). U ovom neizdatom komentaru Duns Skot raspravlja de natura communi, i u ovom se komentaru nalaze teorije, o kojima se misli, da ih je Duns Skot modificirao (naz. knjiga, str. 125...). Piscu nije bilo poznato ni da opstoji tako zvani *commentaire inaugural* (moja knj., str. 56-87). Prema tome otpada sve ono, što govori (str. 9) o kronologiji Duns Skotovih djela...

G. Kraus pomnjivo je proučio dobar dio dosadašnje literature o Duns Skotu; pokazuje veliku marljivost i jak kritični duh. No je li konačno riješio problem „de natura communi?" Za tim ni on sam nije išao. On je htio da unese malko svijetla u jedan od najtežih i najzamašnijih problema. Je li barem u tom uspio? Ovdje ne iznosim svoje mišljenje o Duns Skotovoj nauci „de natura communi." To ne činim i stoga, što stojim na mom starom stanovištu, da treba prije svega objelodaniti nepoznate tekstove, te da nije dovoljno dosadašnja izdanja konfrontirati s jednim samim rukopisom, ako se drugi rukopisi nijesu pregledali. Neka mi bude dopušteno reći samo to, da ja ne vidim ni jasnoće ni logičnosti u Krausovoj knjizi, kad on tvrdi, da Duns Skot nije ultrarealist, ali da je on ipak postavljao *naturam communem* u fizični red, te tako da je prouzrokovao nominalizam XIV. vijeka. ***O. K. Balić***

---

1. MICHELETTI A., *Epitome Theologiae pastoralis.I* (X—324), Cij. Lira 12. — 2 (X—494). Cij. Lira 17. — 3 (XVI—352). Cij. Lira 15, Torino, 1925. 1927. 1929. Marietti.

2. LAURENT, *Directoire Pratique pour le Clerge,* 8 (XVIII - 296). Paris, Pierre Tequi 1929. Cij. 10 franaka.

1. U predavanju Pastoralne Teologije u nas je dosad vladao sistem Marije Terezije iz g. 1777. Prema ovome sistemu Pastoralna Teologija obuzimlje tri pastirske službe: didaktiku (katehetiku i homiletiku), liturgiku i hodegetiku. Nauka o sakramentima bila je dio Pastoralne Teologije. Novi crkveni Zakonik, gdje govori o programu teoloških studija, postavlja crkveno govorništvo i liturgiku kao posebne predmete, a o Pastoralnoj Teologiji veli: „Neka se drže... predavanja iz Pastoralne Teologije, dodavši praktične vježbe naročito u načinu, kako se ima predavati katekizam djeci i ostalima kako treba slušati ispovijedi, pohađati bolesnike i pomagati umiruće" (cn. 1365 §2 i 3). Dakle novi Kodeks propisuje stari naukovni program, kad su homiletika i liturgika bili posebni predmeti, a nauka o sakramentima se predavala kao dio Moralne Teologije. Novi Kodeks ne prima austrijski i njemački sistem, koji je uveden u bogoslovije od austrijskog cezaropapizma.

Što je onda po novom Kodeksu Pastoralna Teologija? Koji je njezin objekt? Je li Pastoralna Teologija uopće bogoslovska znanost, kad Kodeks zapovijeda, da se drže predavanja iz Pastoralne Teologije, dakle nevezana nesistematska? — Valja znati, da novi crkveni Zakonik veže i austrijsko-njemačka i naša bogoslovna učilišta i prema tome dosadanje obrađivanje Pastoralne Teologije treba da krene novim putem.

Propisima novoga Kodeksa potpuno odgovara Micheletti sa svojim „Epitome Theologiae Pastoralis." On podaje praktične upute za pastirski život. Prvi dio je praktični tumač onoga, što propisuje kanonsko pravo o osobi pastira i njegovim odnošajima, o bogoslužju te o svetim mjestima, stvarima i vremenima. Drugi je dio uglavnome dosadanja naša hodegetika. Treći dio daje općenite upute u homiletici i katehetici o uzgoju i organizaciji mladeži, a na koncu opširno raspravlja o katoličkoj i socijalnoj akciji. Tu nalazimo i kratke upute o župskom uredu te o čuvanju crkvenih starina *i* znamenitosti.

Micheletti je bio profesor Pastoralne Teologije i Medicine na katoličkoj universi u Lublinu u Poljskoj. To se vidi i iz ovoga djela, koje je veoma solidno napisano i zaslužuje svaku preporuku. Mi još nemamo dobra priručnika u Pastoralnoj Teologiji. Schüch—Polzov priručnik nije više uporabiv, jer je izdan prije nego je publiciran novi Kodeks. Još je najbolji Ušeničkijev slovenski priručnik, koji se odlikuje jasnoćom i praktičnošću. No i on je napisan prije Kodeksa (po njemu samo ispravljen) i po starom austrijskom sistemu. Lani je javljeno, da je Kniewaldov hrvatski priručnik u tisku, ali ga još nema. Kad izađe, vidjet ćemo, kakav je pravac uzeo Dr. Kniewald ili stari austrijski ili novi, kojega dobar uzor imamo u Michelettijevu priručniku.

2. Drugoj knjizi samo ime označuje što je: praktična uputa za kler. Nije to priručnik Pastoralne Teologije. To je kratak izvadak iz Kodeksa svega onoga, što se tiče župnika. Dodane su najnovije odredbe rimskih kongregacija. Zato će dobro doći svakome župniku, koji pozna francuski, jer će u ovoj knjizi naći sistematski sabrano, što je u novom Kodeksu na mnogo mjesta rečeno o župskim *dužnostima.* *Rogošić*

GOYAU — PERATE — FABRE, *La papauté et la civilation* (L'histoire et les arts). 2. éd. Str. 468. Firmin - Didot et Cie. édit. Paris s. a.

Najjači literarni predstavnik francuskog katolicizma G. Goyau u prvom dijelu ove knjige daje jedan sažeti pregled povijesti papinstva, kao jednog od najjačih kulturnih čimbenika. Papinstvo je osobita i jedina pojava u povijesti. Petar spasava prestiž i prvenstvo Rima. Kroz prva tri vijeka pape neumorno rade, grade i Crkvu organiziraju. Goyau zatim opisuje, kako su pape uspješno pobijali koncepciju bizantskih careva, kojom su i u Crkvi htjeli biti nasljednicim poganskih careva: summi pontifices. Za seobe naroda kulturne tekovine spašene su i proširene po papinstvu. Iza seobe papa postaje svjetska i politička moć, postaje temelj i vodić zapadne civilizacije. I Karlo Vel. traži oslon svoje države na ovoj kulturnoj sili. Pisac lijepo predočuje, kako u povijesnim kataklizmama i raznim formama života: otcijepljenje istoka, borbe careva, Avignon, feudalizam itd. papinstvo uvijek ostaje nepomično i dosljedno. Od njega neprestano struji novi i pomlađujući život. Tu snagu papinstvo je pokazalo osobito za reformacije po osnaženju kat. života i po vanjskoj ekspanziji preko misija. Neopisivim uslugama pape su zadužili našu civilizaciju i svojom stražom i borbom protiv rušilačke najezde Muhamedovih poklonika. U novim prilikama i vremenima pape se služe novim i savremenim metodama. U XIX. vijeku preko konkordata intimnije prodiru u religiozni život naroda; preko demokracije ozdravljaju i život politički naroda. Osobito zadnji pape ističu se u radu na religioznoj rekonstrukciji društva i socijalnom uzgoju katolika. G. lijepo ističe nastojanja papa oko podizanja i uzdržanja kršćanskog ideala o kraljevstvu Kristovu, te njihove napore: da bude samo jedno stado i jedan pastir.

U drugom dijelu *„Les papes et les arts"* od *André Pératé,* prikazano je veličanstveno djelo papa na polju umjetnosti. Auktor nas vodi od onoga časa, kada je umjetnost stare civilizacije postala jednim svjetskim muzejem, te nas uvađa na vrata nove umjetnosti, koju je Crkva posvetila Spasitelju.

Osvojitelju svijeta. Veličanstvene bazilike, sjajni mozaici, dragocjeno posuđe izgrađivalo i izrađivalo se je pod vodstvom papinske ruke. Poslije mukotrpne brige i nastojanja papa oko sačuvanja umjetničkih spomenika za invazije barbara dolazi karolinska renesansa, te opet novi polet kroz XII. i XIII. vijek. Romanski i gotski slog otvaraju nam svu širinu i nedostižnu visinu crkvene umjetničke koncepcije. Iza avignonskog zastoja nastupa sjaj renesanse. Pisac se opširnije bavi umjetničkim pothvatima Nikole V., Pija II., Pavla IV., Siksta IV., Julija II., Leona X., Siksta V., Pavla V., i tolikih drugih papa. Ovi pape, te Bramante, Michel-Angelo, Leonardo da Vinci, Rafael, Maderno, Bernini, jesu nerazdruživi stupovi u velebnom hramu umjetnosti. Preko kršćanskih hramova, muzeja i pinakoteka, osobito rimskih i vatikanskih, mi se danas divimo vještoj papinskoj ruci, koja je znala tako veličanstveno ideal umjetnosti privesti k uzoru božanske mudrosti, iz koje neopisivim sjajem otsjevaju slike, nebeskih stvari. *Dr. V. R.*

DR. JOSEPH MAUSBACH, *Dasein und Wesen Gottes,* 2. Band: *Der teleologische Gottesbeweis* 1—2 Auflage. Münster i. W. Aschendorff 1929. X—291, Mk. 4,60. — Opstojnost Božja temeljna je istina kršćanstva kao i svih religija uopće. Teologija i filozofija s mnogo dokaza apsolutnom sigurnošću predočuju nam Božju opstojnost. Jedan, koji je i neukom čovjeku na prvi mah pristupačan jest dokaz iz reda u svemiru.

J. Mausbach poznati učenjak sa svojih moralnih i filozofskih djela, dao se je na posao, da nam razvije neke dokaze za Božju opstojnost, i napisat će raspravu o Božjoj biti. Djelo će imati četiri dijela. U prvom će iznijeti kriterijološku spoznajnu nauku i kozmološki dokaz. Ovaj je u glavnom bio gotov već 1927. Ali dok je auktor sastavljao drugi dio, izašle su neke rasprave o tom predmetu, koje će trebat pregledati, pa će i ovaj dio za koji mjesec izaći. Međutim je već izdao drugi dio, gdje je obradio teleološki dokaz. U trećem će dijelu bit obrađen moralni i ideološki dokaz, a u četvrtom će raspravljat o Božjoj biti.

Pred očima nam je drugi dio: teleološki dokaz. Auktor tretira iscrpivo sve što se na to odnosi, i predočuje nam taj dokaz kao metafizički siguri put k Bogu. U prvim poglavljima govori o filozofskim principima potrebnim za ovaj dokaz (1—3). Govori o zakonu kao moralnom i socijalnom pravilu; o raznim vrstam zakona u prirodi: matematički i fizikalni, koji je vezan na samu bit materije. On svoje dokazivanje bazira posebice na one zakone koji su nadodani matematičnim i fizikalnim, a u kojim se na posebni način odrazuje svrhovitost.

Potanko raspravlja što je svrhovitost i kako je se poznaje. Sve to u četvrtom poglavlju primjenjuje na prirodu i utvrđuje činjenicu, da je tu sve uređeno prama stalnom cilju. Posebice to opažamo u organskom svijetu: najuzvišeniji red iz najrazličitijih sastavina. Organizam je savršeniji od ikakva stroja: sam sebe radi, razvija i kreće; sam se popravlja i rađa druge strojeve sebi slične. U svoj raznolikosti djelova vlada potpuno jedinstvo. što dolazi od jedinstvenog principa, koji svom cjelinom vlada. Taki red vodi sigurnim putem Bogu jer je On sam mogao to učiniti.

I u anorganskom svijetu je potpuni uređaj prema cilju. To vidimo u raspoređaju i kretnjama svemirskih tjelesa i u mrtvoj materiji oko nas na

zemlji. Vas anorganski svijet tako je uređen da omogućuje organski život. Konačno iz anorganskog i organskog uređaja izlazi divni svemir, koji propovijeda slavu svog Stvoritelja.

J. Mausbach ima veliko poznavanje činjenica, naročito bijologije, koje je sve povezao i protumačio nepokolebivim principima kršćanske filozofije. Lako se čita, pa će dobro doći, ne samo bogoslovima, već i inače naobraženim ljudima. *Dr. O. B. Vuco*

JOSEPH KOCH. — *Durandus de S. Porciano, O. P.* Forschungen zum Streit um Thomas von Aquin zu Beginn des 14. Jahrhunderts. I. Teil. Literaturgeschichtliche Grundlegung. Beiträge zur Geschichte des Mittelalters. Texte und Untesuchungen, Bd. XXVI. I. Halband. Münster, Aschendorff, 1927. XV — 436, pag., Mk. 19,80.

Među dominikanskim naučiteljima, koji su se odlučno borili proti nauci sv. Tome, jedno od prvih mjesta zauzimlje Durandus de S. Porciano. On se pojavljuje u Parizu baš u doba, kad je veliki franjevački naučitelj Duns Skot završavao svoju djelatnost, te kad je zlatni vijek skolastike počeo iščezavati. On je jedan od najizrazitijih skolastika XIV. vijeka: učen, jasan, posve neovisan duh. On je postao vođ čitave jedne škole. Pa ipak, sve naše dosadašnje znanje o životu i djelatnosti ovoga velikana, bilo je ograničeno na ono nekoliko dosta netačnih podataka, što nam ih je dao dominikanski historik Quetif. Stoga je svake hvale vrijedan pothvat g. Kocha, docenta na breslavskoj universi, da nam na temelju rukopisnog istraživanja dade pravu sliku Durandova života i rada. Ovaj prvi svezak tog zamašnog djela ima tri sekcije: Durandovi spisi (str. 5-196), spisi njegovih protivnika (197-394), Durand kao profesor i biskup (395 - 436). Nije moguće u nekoliko redaka dati ni kratki prikaz rezultata, koje pisac donosi. Spomenut ćemo samo nešto.

Durand je rođen između god. 1270 - 75; 1303. nalazimo ga u Parizu u glasovitom dominikanskom samostanu sv. Jakova; 1312. postaje na Sorboni „magister in theologia". Već slijedeće godine, on je imenovan *lector S. Palatii* na Papinskoj kuriji u Avignonu, i tu je ostao sve do god. 1317. Na 26. augusta 1317. imenovat je za biskupa u Limaux, odakle je 1318. premješten na biskupsku stolicu Le Puy u Velayi, a 1327. na biskupsku stolicu u Meaux. Umr'o je 1334.

Glavno je djelo Durandovo *Commentarium in Sententias.* Opstoje tri razna komentara. I samo je treći komentar, što ga je Durand „ut senex" sastavio, publiciran. Napisao je također: *Quodlibeta, Tractatus de habitibus,* i t. d.

Durandus je imao u svome životu silnih borba i neugdnosti. Proti njemu ustaju njegova braća Herveus Natalis, Petar Paludski, Bernard Lombardi, Durandellus, Ivan Napuljski. Proti njemu ustaje starešinstvo reda, i hoće da pošto poto obrani nauku sv. Tome. Čim je Durandus počeo da naučaje, dominikanski kapitul u Saragossi (1309) naglašuje, da dominikanci treba da slijede nauku sv. Tome. Nekoliko godina poslije, red imenuje posebnu komisiju, da pregleda Durandove spise: 93 proposicije bile su na 3 srpnja 1314. osuđene, a malo poslije Ivan Napuljski i Petar Paludski ustanoviše, da se nauka Durandova razilazi od Tomine u 235 točaka.

Ukratko. Pisac u ovom prvom svesku opisuje povijest književnosti dominikanskog reda u početku XIV. vijeka. Sve je bazirano na stalnim izvorima, proučavano velikom pomnjom i kritičnim duhom. On je obradio dosad neobrađenu zemlju, iznio mnogobrojne nove činjenice. Ovo je najbolje dosad objelodanjeno djelo o borbama proti sv. Tomi u XIII. i u XIV. vijeku. *O. K. Balić.*

LIPPERT PETER S. J., *Credo,* Darstellungen aus dem Gebiet der christlichen Glaubenslehre. 6 Bändhen. Herder. — *1. Bändhen: Gott.* 9. Auflage S. VI—130. 1928. Cij. 1.80 M.; in Leinwand 2.80 M. — Lippert je izdao zbirku knjižica, koje rade o nekim vjerskim istinama kao o Presv. Trojstvu; o odnošaju između Boga i svijeta; o Otkupljenju; o Božjoj milosti; o Sakramentima. Među njima je i ova o Bogu. Auktor je htio da nauku o Bogu prikaže u takoj formi, koja bi svakome bila lako pristupačna, neka bi tako došla u ruke svakog, pa i malo naobraženog čovjeka. U kratkim poglavljima, u laganom i privlačivom stilu predočuje nam se kako stvorenje nosi u sebi prste Onog, koji ga je stvorio. Zatim se govori o Božjoj Providnosti, koja sve mudro upravlja k jednom konačnom cilju. U novom svijetlu nam se prikazuje važnost i narav znanstvenih, već u kršćanskoj filozofiji poznatih dokaza za Božju opstojnost; njihov odnošaj prema eksperimentalnim znanostima, kao i neznanstveni postupak onih, koji Boga ne priznaju, jer da ga ne mogu naći nožem ni mikroskopom. Osobito se jako dojimlje snažno prikazivanje Božjeg Veličanstva, koje nam je očitovano u Objavi i u svemiru.

Sve te, kao i neke druge točke, Lippert je lako i lijepo i uvjerljivo prikazao, pa bi ta knjižica dobro došla osobito katoličkoj inteligenciji, koja neće uvijek imati prigode da prevrće manuale ili druga sistematska djela o teologiji. *Dr. B. V.*

WOLPERT LEO, *„Unterwegs zur Heimat."* Sonntagslesungen, 2. u. 3. Auflage. S. VII—216. Herder 1928. Cij. 3 M., in Leinwand 4.40 M.—

Tko je već imao pri ruci koju od knjiga ovog auktora, n. pr. Die einzige Seele ili der Sonntag der Seele, taj je bez sumnje zavolio Wolpertova djela. Raširena su po svoj Njemačkoj, ali i preko granica. O ovom svjedoče brojna izdanja i velike hiljade primjeraka.

Za predmet ove knjige Wolpert je uzeo liturgiju, osobito evanđelja svih nedjelja preko godine. Razne istine o kojima evanđelje govori prikazane su na privlačiv i zgodan način. Svi mu sastavci odaju duboko poznavanje društvenog života, duboke i pronicave poglede na razvoj povijesti, a osobito duboko poznavanje našeg nutarnjeg života. Ove knjige veoma dobro primljene od svećenstva u Njemačkoj, jer su dobra pomoć pri propovjedanju riječi Božje. Primljena je također i od mladih, budući da je predočivanje istina zaodjenuto u primjere iz sv. Pisma i iz povijesti. Tu je toliko raznih tema, da se njima može poslužiti u svim prigodama života. Napose će dobro doći kao dobro štivo i kao razmatranje o sv. evanđelju. Čovjek se ne može oprijeti uvjerljivom i slikovitom pisanju, kojim se odlikuje auktor. U naše dane, kad svijet obiluje frazama o nekoj mutnoj i nejasnoj nutarnjoj religiji, koja nije nego osjećaj srca, „Unterwegs zur Heimat," sa jasnim razlaganjem pozitivnih i utvrđenih i našim duševnim potrebama odgovarajućih istina, siguran je vodić. Tko je bude uzeo u ruke i sam će se o tom uvjeriti. *Dr. B. V.*

Vjesnik

Odgovor Sv. Oca Pija XI.

na čestitke Mn. P. Provincijala F. P. Grabića

Segretaria di Stato
di Sua Santità
no 86451 Ex Aedibus vaticanis
die 18 Januarii 1930

Rev.me Pater,

Libenti sane gratoque animo accepit Augustus Pontifex filialis devotionis ac pietatis sensus, quibus tuo tuorumque sodalium nomine Sanctitati Suae, quinquagesimum Sacerdotii natalem celebranti, felicissima omnia ominabaris.

Neque minore solacio excepit commentarium, quod incribitur „Nova Revija", quodque pro Fide, scientia ac unione ecclesiarum illustranda atque iuvanda strenue operatur, itemque folium marianum „Gospa Sinjska" nuncupatum, quod pietati erga Dei Genitricem et amori erga Christi Vicarium in regno Jugoslaviae laudabiliter favet.

Meritas igitur vobis habet grates ac reddit Beatissimus Pater, qui caritatem vestram mutuo amore rependens, tibi, universae isti missioni ac sacris operibus vestris caelestia omnia adprecatus, Apostolicam Benedictionem amantissime in Domino impertit.

Ego autem ea, qua par est observantia, me libenter profiteor

Tibi
addictissimum
P. Card. Gasparri

Rev.mo Patri Petro Grabić
Ministro Provinciae SS-Redemptoris in
= Split Dobri =

Državno Tajništvo
Nj. Svetosti
br. 86451 Iz Vatikanske Palače
dne 18. siječnja 1930

Prečasni Oče,

Vesela zaista i harna srca primio je Uzvišeni Prvosvećenik osjećaje sinovske odanosti i ljubavi s kojima si, u ime svoje i svojih redovnika, Nj. Svetosti zaželio svaku sreću na dan kad je slavio pedesetu godišnjicu svoga Svećeništva.

A nije s manjom utjehom primio i časopis koji, pod imenom „Nove Revije", krepko nastoji oko osvijetljenja i podupiranja Vjere, nauke i sjedinjenja crkava. Isto tako i Marijin glasnik „Gospa Sinjska" koji u kraljevini Jugoslaviji pohvalno širi pobožnost prema Božjoj Majci i ljubav prema Kristovu Namjesniku.

Stoga vam Sveti Otac upravlja i šalje zasluženu hvalu pa, vašoj ljubavi jednakom ljubavlju odgovarajući, Tebi, čitavoj toj apostolskoj zadruzi i vašemu svetom radu prosi s neba svako dobro i ljubezno u Gospodinu daje Apostolski Blagoslov.

A ja, sa svim poštovanjem, rado se bilježim

Tebi
odani
P. Kard. Gasparri

Preč. Ocu Petru Grabiću
Provincijalu Provincije Presv. Otkupitelja
Split - Dobri

Pismo Apostolskog Nuncija uredniku „NOVE REVIJE"

Beograd, 28. novembra 1929.

Prepoštovani Oče!

Primio sam darove, koje je prep. Provincijal Provincije Presv. Otkupitelja u Dalmaciji Fra Petar Grabić poslao meni, da kao legat Sv. Oca u ovoj Kraljevini sam vidim, kako je čitava Vaša obitelj sinovski odana prema Namjesniku Krstovu.

Povremeni listovi „Nova Revija" i „Gospa Sinjska", koji prigodom jubileja Sv. Oca svojski — istom učenosti kao ljubavi — slave vrhovnog vidljivog Svećenika na zemlji, dostojni su da se Sv. Stolici prinesu na dar.

Jednako se sviđa, što u lijepim slikama imamo pred sobom sve župe, sve crkve, sve samostane vaše Provincije: jer nam kažu, koje je područje i koji plodovi vaših truda.

Neka blagoslovi Bog cijelu Provinciju, da na slavu Božju i čast Crkve te spas duša sve to više živi, cvate i plodove donosi!

Tebi najodaniji u Krstu

Hermenegildo Pellegrinetti
Apostolski Nuncij

* * *

Časopis „La vie augustinienne." — Ove godine imamo devetstotu godišnjicu smrti velikog crkvenog učenjaka sv. Augustina (430 — 1930). Ima dosta redova u katoličkoj Crkvi, koji slijede način života, kakav je on provodio kao biskup i koji je on opisao u svojim mnogobrojnim spisima („augustinovci"). Asumpcionisti („Ordo s. Augustini ab Assumptione"), koji kod nas imadu samostan u Beogradu, počeli su izdavati novi časopis, koji bi imao biti organ sviju augustinovskih redovničkih udruga. Nova revija zove se „La vie augustinienne," te će se u njoj iznositi historija, nauka i bibliografija sv. Augustina. To je vrlo sretna misao i stoga, što se ove godine slavi u domovini sv. Augustina internacionalni euharistički kongres. Toliki je upliv sv. Augustina u filozofiji i teologiji, da on potpuno zaslužuje jedan poseban časopis, koji će iznositi njegov život, mnogostruki rad i silni upliv na kasnija pokoljenja.

Misionarski red liječnica. — U Brooklandu (Washington) osnovan je red liječnica. Za osnivanje ovog zanimljivog ženskog reda najzaslužnija je skotska obraćenica dr. Janja Mc Laren, koja je u tu svrhu mnogo putovala i mnogo radila. Ona je umrla, a da nije vidjela oživotvorene svoje ideje. To je postigla njezina učenica Dr. medicine Ana Dengel. Zasad ovaj red ima tri doktorice medicine, jednu zubaricu i nekoliko diplomiranih bolničarka. Prva misionska stanica otvorena je u Pendžalu u Indiji. Red iz-

daje svoj časopis „Society of Catholic Missionaries," Brookland. Urednik je sama Dr. Ana Dengel. Svrha je redu, da svojim liječničkim zvanjem pomaže u kat. misijama.

Novo izdanje „Indeksa." — Lanjske je godine izdano novo autentično izdanje „Indeksa zabranjenih knjiga." Ovo je izdanje talijansko. Predgovor je napisao španjolski kardinal Merry del Val. Za njim će slijediti izdanja na ostalim evropejskim jezicima.

Za dogmatizaciju Marijina universalnog posredništva. — Veličanstveni marijanski kongres držao se je od 12—16 srpnja prošle god. u Québecu, gradu sjeverne Amerike. Bilo je tu mnoštvo biskupa i drugih crkvenih dostojanstvenika. Kongres je upravio Sv. Ocu molbu, da što prije proglasi dogmom nauku o Marijinu posredništvu i da proširi na čitavu crkvu misu i oficij Marije — Posrednice svih milosti.

Također je u Sévilli (Španjolska) držat marijanski kongres od 15 — 19 svibnja. Bilo je tu jedno pedeset biskupa, i svi su zamolili Sv. Oca u posebnom memorandumu, da proglasi dogmom nauku o Marijinu posredništvu i o Njezinu uznešenju na nebo.

Peta etnološka sedmica. — Od 16—22 rujna Etnološka je Sedmica držata u gradu Luxembourgu. Prema izričitoj želji sv. Oca ove se je godine posebno čitav jedan dan raspravljalo o folkloru. Mgr. J. Schrynen iz Nimega govorio je o folkloru uopće te o znamenitosti religioznog folklora kao pomoćne znanosti pastoralne teologije. Mgr. Schrynen i prof. Hess proučavali su ženidbu u holandeskom i luxembourškom folkloru; J. Coppens, profesor louvainske universe govorio je o flamanskom folkloru. Četiri dana bila su rezervirana za proučavanje obitelji u raznim narodnostima. Ovo je pitanje rješavao među ostalim i A. Gahs profesor u Zagrebu, te L. Ehrlich iz Ljubljane. Na predavanjima bilo je mnogo slušatelja, te je predsjednik Schmidt izjavio, da je Sedmica veoma lijepo uspjela.

Još nije određeno mjesto gdje će se dojdući put održavati ovaj tako interesantni sastanak. Drži se, da će se Etnološka Sedmica, na želju Sv. Oca, nazvati „Sedmica komparativne povijesti religija."

Izdavanje ljetopisa franjevačkog Reda. — Prep. Bonaventura Marrani, general franj. Reda, ustanovio je na 7 ožujka prošle godine posebnu komisiju, koja ima za zadaću, da nastavi Annales Minorum. Ovo je djelo zasnovao Irac Luka Wadding. Dosad je izašlo 25 svezaka in fol. Došlo se je do god. 1622. Posljednji je svezak izdao naš historik fra Euzebije Fermendžin u Quaracchi god. 1886. Svezak 26. izaći će kroz tri godine, a obuhvatit će god. 1623—1633. Također budući da je ono 25 dosadašnjih svezaka već raspačano, prep. Marrani namjerava da ih kroz 2—3 godine pretiska.

Chronica

Congressus Eucharisticus Zagrabiae coadunandus. — Die 31. Julii 1929. Episcopi Regni Jugoslaviae, proponente archiepiscopo Zagrabiensi, consilium inierunt, ut Congressus Eucharisticus haberetur Zagrabiae diebus 14 — 17. Augusti 1930. Omnes catholici in Regno Jugoslaviae ad congressum vocantur. Etiam numerosi hospites ex aliis nationibus expectantur. Archiepiscopus Dr. Antonius Bauer suis litteris circularibus d. d. 20. Januarii hujus anni cives Zagrabienses exhortatus est, ut hospites hospitaliter recipere omnibus viribus curarent.

Legislatio de institutione religiosa in Regno Jugoslaviae. — Die 31. Augusti 1929. promulgata est Lex de scholis mediis, unica pro toto Regno, Statutum Ministeriale de d. 14. Januarii 1930. melius determinat ea, quae circa religionis disciplinam decernuntur. Quorum summa hic ponitur.

Scholae privatae prohibentur (L. § 5), sed illae quae jam extant possunt manere (§ 127). Examina maturitatis minora et majora subiri possunt etiam in scholis mediis privatis et a Gubernio agnosci, proponente Ministri Publicae Instructionis delegato (L. § 58; S. M. § 1). Associationes mere scholares, quae rationem tribus vel confessionis religiosae prae se ferunt, condi non possunt (L. § 67) Extra scholam possunt discipuli esse membra societatum propriae religionis (S. M. § 2). Professor vel supplens institutionis religiosae nominantur, ubi est sufficiens numerus horarum pro materia. Secus nominandi sunt institutores honorarii (L. § 70). Supplentes disciplinae religiosae, ut nomen professoris obtineant, subire tenentur periculum coram peritis secundum statuta a Gubernio cum consesu competentis potestatis religiosae praescripta (L. § 73 et S. M. § 3). Semel in anno potestas ecclestiastica competens visitare potest institutionem religiosam in scholis mediis (S. M. § 4). Minister Publicae Instructionis magistros religionis disciplinae ab officio amovebit, petente competente ecclesiastica auctoritate eo quod eorum institutio religiosa non consonet cum doctrina respectivae religionis. Translatio et amotio magistrorum disciplinae religionis fit cum consensu competentis ecclesiasticae potestatis (S. M. § 4). Modum, quo a discipulis quatenus sunt discipuli, religionis propriae praecepta sint observanda, praescribet Minister Publicae Instructionis cum consensu auctoritatis religiosae competentis (S. M. § 5) Minister Publicae Instructionis cum consensu competentis ecclesiasticae potestatis praescribet rationem et studiorum programma pro religiosa institutione in scholis mediis (S. M. § 6).

Die 5. Decembris 1929. promulgata est Lex unica pro toto Regno Jugoslaviae de scholis elementariis, quae abrogat omnes leges anteriores. Quoad religionis disciplinam promulgatum est die 14. Januarii 1930. Statutum Ministeriale explicativum et restrictivum. Scholae elementariae sunt publicae institutiones (L. § 1), quae jam extant privatae, manere possunt (L.

§ 164). Religionis disciplina omnium confessionum religiosarum a Statu agnitarum est obligata. Institutio religiosa fit per sacerdotes vel per magistros laicos respectivae religionis, pro lubitu parentum. Sacerdos — religionis magister debet esse civis Regni Jugoslaviae (L. § 43). Parentes suam voluntatem de selectione inter sacerdotem vel magistrum laicum enuntiant tempore, quo primo puer scholae inscribitur. Quae selectio valet pro toto tempore studii elementarii nec amplius mutari potest. Director scholae documentum custodire debet in archivo scholae (S. M. § 1). Magistri laici ut institutionem religiosam tradere valeant examen speciale subire tenentur, cujus examinis programma necnon commissionis examinatoriae contitutionem decernit Minister Publicae Instructionis cum consensu respectivae supremae potestatis religiosae in Regno Jugoslaviae (pro catholicis: praesidium conferentiarum episcopalium). In testimonio, quo candidatus ut magister proclamatur, erit notatum: „idoneus ut institutionem religiosam tradat in scholis elementariis pro religione....." (S. M. § 2). Magistri laici, ut religionis disciplinam tradere possint, idonei proclamati, istam tamen pueris tradere non valeant nisi obtinuerint permissionem specialem a competente ecclesiastica potestate (S. M. § 3). Ubi parentum votum in magistrum laicum ceciderit, sed magister laicus respectivae confessionis deest, religionis disciplina tradenda est a sacerdote vel etiam eo deficiente, ab alia persona idonea (L. § 43). Sacerdotes — magistri disciplinae religionis nominantur a Ministro Publicae Instructionis ex numero candidatorum a competente respectivae religionis potestate propositorum. Premium obtinent a propria communitate religiosa vel a parentibus (L. § 43). Sed illi sacerdotes — religionis magistri, qui officialium publicorum rationem habent, premium obtinent a Statu (S. M. § 4). Sacerdotes — religionis magistri ut eorum paedagogica et methodica idoneitas appareat, subeunt periculum speciale (L. § 43). Competens auctoritas ecclesiastica semel in anno visitare potest instructionem religiosam in scholis elementariis. Magistros disciplinae religionis laicos aliosque Minister Publicae Instructionis ab officio amovebit, postulante competente ecclesiastica potestate eo quod eorum doctrina non esset consentanea doctrinae respectivae religionis (S. M. § 5). Rationem et studii religiosi programma praescribet Minister Publicae Instructionis cum consensu supremae potestatis respectivae religionis in Regno Jugoslaviae (pro catholicis: praesidium conferentiarum episcopalium) (S. M. § 6). Prohibentur associationes meræ scholares quae prae se ferunt rationem tribus vel confessionis religiosae (L. § 68). Extra scholam discipuli sese possunt associari societatibus propriae religionis (S. M. § 7). Proponentibus Gubernii delegatis, Minister Publicae Instructionis agnoscet testimonia (diplomata) scholarum pro magistris efformandis privatarum, cum quo testimonio alumnus scholae privatae magister scholae publicae potest nominari. Sacerdos — religionis

magister temporaneus fit stabilis, si speciale examen publicum subierit (S. M. § 10). Dies quibus a magistris laicis pueri sint ducendi in ecclesiam, decernet Minister Publicae Instructionis cum consensu competentis potestatis omnium confessionum in Regno Jugoslaviae (pro catholicis: praesidium conferentiarum episcopalium) et cum consensu Praesidentiæ Gubernii (S. M. § 11).

Magistri laici, ut officia alia ac ea, quae circa scholam sunt, obire possint, a Ministro Publicae Instructionis prius obtinere debent licentiam (L. § 81). Quae tamen licentia non est necessaria ut possint fungi officio cantoris ecclesiastici vel organetae. Attamen nec his officiis fungi possunt in dispendium proprii officii (S. M. § 12). Director scholae inspicit laborem et mores sacerdotis — magistri religionis (L. § 114). Sed haec inspectio est mere disciplinaris et non se refert ad ipsam institutionem religiosam (S. M. § 13). Gubernium praescribet statutum, quo tota publica et privata (privatarum societatum) actio populi instructoria coordinetur vel uniatur (L. § 156. 157). Quae praescripta non se referunt ad societates religiosas (S. M. § 14).

Legislatio de organizandis religionibus. Die 8. novembris 1929. promulgata est **Lex de Serbica orthodoxa ecclesia.** Pluries locuti sumus in nostra ephemeride de preparationibus, ut haec lex promulgaretur. Et tandem est promulgata. In genere Gubernium ecclesiae orthodoxae concedit propriam autonomiam, speciatim quoad bona ecclesiastica. De hac lege plura dicemus, cum statutum de organizatione ecclesiae Serbo-orthodoxae promulgatum fuerit.

Die 14. Decembris 1929. promulgata est Lex unica pro omnibus Judaeis in Regno Jugoslaviae **(„Lex de religiosa communitate Hebraerorum").** In Regno Jugoslaviae sunt 64.159 Judaei. Omnes pertinent ad sectam Sefardi (Judaei hispanici) vel Askenazi (Judaei Germanici). Dantur etiam partes liberalium et orthodoxorum. Organizatio Judaeorum, qui in Croatia vivebant, erat constituta lege ex a. 1906. Simili modo organizatio Judaeorum in veteri Vojvodina et Bosnia variis legibus erat ordinata, dum Judaei in veteri Regno Serbiae nulla lege publica erant agniti. Secundum novam legem omnes Judaei, sine distinctione sectae vel partis, pertinent ad unicam Hebraeorum communitatem cujus suprema potestas residet Belogradii. Etiam Hebraeorum religioni datur autonomia sub suprema Gubernii inspectione, Supremus Rabin eligitur et decreto Regis instituitur.

Lex de religione islamica **(„Lex de islamica religiosa communitate Regni Jugoslaviae")** promulgata est die 31. Januarii 1930. In Regno Jugoslaviae sunt 1,337.687 mahometani. Quorum major pars sunt Slavi. Alii sunt originis Turcicae vel Albanicae. Omnes pertinent ad sectam mahometicam Sunniam Haneficam (mezheba). In Bosnia et Hercegovina habebant propriam organizationem secundum legem ex a. 1909. Mahometanorum Bosnensium

suprema potestas (Ulema-medžlis) est Sarajevii. Ibi residebat Reis-ul Ulema. Illi qui vivunt in territorio veteris regni Serbiae et Montis Nigri (Crna Gora) erant sine ulla organizatione publice agnita. Post a. 1918. eorum supremum caput (muftija) residebat Belogradii. Secundum novam legem omnes Mahometani in Regno Jugoslaviae pertinent ad unicam autonomam islamicam religiosam communitatem, sub unico supremo superiore (Reis-ul Ulema), qui residet Belogradii. Reis-ul Ulema et omnes Muftija Regis decreto nominantur. Autonomia administrativa quoad bona et quoad scholas Mahometanis datur, sed sub suprema Gubernii inspectione.

Kratka ocjena knjiga poslanih uredništvu.

STEIERT H., Exsultate. Festpredigten. 8 (VIII-170) Freiburg i. Br. 1929. Herder Cij. 3.20 M. -- Govori na svetkovine preko godine. Nisu previše dugi, ali su puni sadržaja.

PURIĆ B., Naši iseljenici. 8_0 str. 117. C. B. Cvijanović Beograd 1929. Radi o iseljivanju naših ljudi u Ameriku. Knjiga je informativna. Kad govori o djelovanju crkava u Americi, neke su mu tvrdnje o kat. Crkvi pogrešne.

OPEKA M., Jagnje Božje. Dvanaest govorov o daritvi sv. Maše. Ljubljana 1929. Ničman. Cij. D. 18, više poštarina D. 1.50. -- Opekini govori o žrtvi sv. Mise. Sadržaj za dušobrižnika vrlo potreban. Vrijednost govorničke obradbe nalazimo u imenu pisca.

LIPPERT P., Von Seele zu Seele. Briefe an gute Menschen. 23—25 Auflage. 12^0 (VIII—272). Freiburg i. Br. 1929 Herder. Cij. 2 M. — Psihološko-religiozne pouke o kršćanskom životu. Vrijednost i modernost vidimo u broju izdanja.

OTTO J. A., Flucht aus dem Lamakloster. 8 (VIII-136). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 2.80 M. -- „Od Lama u trapiste" — to je sadržaj ove knjige. Zanimiv opis budističkog života. Već izlazi na našem jeziku u „Mladosti" u prijevodu Josipe Grgec.

KEPPLER P. W., Wasser aus dem Felsen. Neue Folge der Homilien und Predigten I. B. (VIII-380), II. B. (VIII-320). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 8.80 M. — Zbirka iz mnogostrukog pastirskog didaktičkog djelovanja poznatog biskupa u Rottenbergu Kepplera. Veoma zgodan materijal za pravo moderne propovijedi i u našim prilikama.
pravo moderne propovijedi i u našim prilikama.

BURGER Dr. W., Im Dienste an Mutter und Kind. 3. Auflage. Mit einem Titelbild. 12_0 (VI-40). Freiburg i. Br. 1929. Herder Cij. 1 M. — Pastoralna pouka za primalje i dojilje. Lijepe upute protiv neomaltuzijanizma. —

SCHMIDT — PAULI E., Die Geschichte der kleinen heiligen Theresin. 8_0, str. 74 Freiburg i. Br. 1929. Herder Cij. 2.50 M. — Životopis sv. Male Terezije napisan za djecu. Ukrašen slikama.

PAGES H., Die Geschichte des hl. Philippus Neri. 8_0 str., 44. Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 2.20 M. — Poznata spisateljica Helena Pagés dječjim govorom pripovijeda djeci život dječjeg sveca sv. Filipa Nerija.

RIEDER DR. K., Brautunterricht. 2. i 3. povećano izdanje. 8_0 (VIII-48) Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 1.50 M. — Praktična uputa za dušobrižni kler, kako će poučiti mladence prije vjenčanja. Vrlo lijepo obrađena.

TOTH Dr. T., Reine Jugendreije. 4. Auflage. 8^0 (XII—140) Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 3.20 M. — Pouka mladeži o uzgoju čistoće. Mladež, kad nastupi zrelost, traži pouke, i ako joj se ne poda prava pouka, naći će krivu u „knjigama prosvijetljenja," koje vode ponoru propasti.

JEHLE ED., Christliche Lebenskunde. 3. izd. 12_0 (VIII-78). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 0.90 M. — Priručna pouka za praktično kršćansko življenje za školu i za kuću. Kad bi nešto takova i kod nas koji katehet napisao za našu školsku omladinu!

JEHLE ED., Christliche Grundlehren. 3. izd. 12_0 (VIII-74). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 0.90 M. — Principi kršćanske vjere, suvislo obrađeni za učenike više osnovne škole.

GROEBER Dr. K. — Hinderberger A., Religiöse Funkansprachen 8^0 (VIII-248) Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 3.80 M. — Zbirka modernih religioznih govora od više njemačkih govornika, koji su govore izrekli preko radija.

PAGES H., Von Godefried und Mechtildis, die kreuzfahren gingen 5. i 6. izdanje. 8^0 (IV - 214). Freiburg i. Br. 1929. Herder Cij. 2.40 M. - Pripovijest o kršćanskoj vojni djece g. 1212. Vrlo zanimljiva i poučna za djecu.

DOERFLER P., Abenteuer des Peter Farde. 8_0 str. 414 Freiburg i. Br. 1929 Herder Roman. Zanimljive pustolovine.

SCHMIDT - PAULI E., Die Geschichte der hl. Elizabeth. 8_0 str. 62. Freiburg i Br. 1929. Herder. Cij. 3. M. — Život sv. Elizabete prostim, dječjim govorom napisan za djecu.

SCHOTT A., Das Messbuch der hl. Kirche lateinisch und deutsch mit liturgischen Erklärungen und kurzen Lebensbeschreibungen der Heiligen. Neubearbeitung mit mehreren Mitbrüdern herausgegeben von P. Bihlmeyer C. S. P. 34. Auflage. 12_0 (XIV-84-984). Freiburg i. Br. 1929. Herder Cij. 6.50 M. — Ovaj Schottov rimski misal za svjetovnjake ima svoju povijest. Dosad je doživio 34 izdanja. Kroz to je vrijeme neprestano usavršivan ,pa se može reći, da je to uzor-liturgijski molitvenik za svjetovnjake.

MAGNIFICAT. Katholisches Gebet — und Gesangbuch für die Erzdiözese Freiburg. Neue Ausgabe. 16^0 (XVI - 832). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Školsko izdanje 2.80 M. Malo fino izdanje 4 M. — Liturgijski molitvenik za nadbiskupiju Freiburg. Prvi dio — privatne molitve. Drugi

Nova Revija

Uređuje O. Dr. PETAR GRABIĆ, prof. Franjevačkog Bogoslovlja

MAKARSKA - PRIMORSKA BANOVINA

„NOVA REVIJA" je religiozno - znanstveni časopis za naobražene krugove. Raspravlja, informira i daje direktive u svim pitanjima kulturnoga života. Propagira ideju sjedinjenja crkava. Prati rad tajnih društava itd. Sastavci su na hrvatskom, slovenskom, francuskom i latinskom jeziku. Izlazi od g. 1930. svakog drugog mjeseca. Godišnja cijena din. 60, za đake din. 30, a za inozemstvo din. 75.

O „Novoj Reviji" se je kroz osam godina njezina opstanka kritika strana i domaća najpovoljnije izrazila. U češkoslovenskom dnevniku „Našinec" (Olomouc) g. 1928. br. 28 piše O(tto) F. B(abler): „Nova Revija" ukončila takto svuj šesty ročnik a dokàzala znova, že je nesporne nejlepším časopisem naboženskym na slovenskem jihu."

„Prager Presse" g. 1927. 4. januara piše: „Das anregendste Zeugnis aber für die Geistigkeit des Ordens ist wohl die Zeitschrift „Nova Revija" (Neue Revue), die im Franziskanerkloster zu Makarska (Dalmatien) redigiert wird und einen zwar nur auf katholische Leser zugeschnittenen, aber reichlichen und guten Inhalt hat; viele wissenschaftliche Beiträge vermögen auch den Nichtkatholiken zu fesseln. Eine vortreffliche Musterprobe bietet die Zeitschrift mit der umfangreichen Jubiläumsnummer zu Franziskus von Assisi 700-Todestag..."

Bivši beogradski dnevnik **„Samouprava,"** 1925, 28. aprila donosi: „Mi smo imali više puta prilike da svojim čitaocima skrenemo pažnju na ovaj zanimljiv časopis. On čini čast ne samo franjevcima u Makarskoj, ne samo intelektualnome dalmatinskom kraju, nego i celoj našoj zemlji u opšte. Uzet sa stručnog, kako teoretskog tako i praktičnog gledišta, ovaj časopis prema materijalu koji donosi u svojim mnogobrojnim stupcima, zbilja odvaja od ostalih časopisa."

Obilne pohvale naše katoličke javnosti ne treba ni da donosimo.

Ne bi dakle smjelo biti niti jedne biblioteke bilo javne bilo privatne bez kompleta svih godišta „Nove Revije." Još ih ima

samo nekoličak, a mogu se dobiti kod Uprave „Nove Revije"— Makarska uz slijedeće cijene:

G. I. (1922) din. 50
G. II. (1923) din. 50
G. III. (1924) din. 60, uvezan 70
G. IV. (1925) din. 60
G. V. (1926) din. 70
G. VI. (1927) din. 80, Samo još tri komada
G. VII. (1928) din. 50. Tko naruči 10 komada VII. godišta dobiva popusta 25%.
G. VIII. (1929) din. 90.

Inače pojedini primjerci, ukoliko ih ima, mogu se dobiti uz cijenu od din. 12.

Knjižnica „Nove Revije."

Knj. 1. **Crnica** Dr. O. A., **Kulturno značenje 1000-godišnjice hrvatskoga kraljevstva.** Cij. din. 3. Tko naruči 10 komada dobiva dva gratis.

Knj. 2. **Eterović** Dr. O. K., **Slavni borac za hrvatsku misao Fra Filip Grabovac.** Njegov život, rad i stradanje. Cij. din. 20. — Dr. Eterović je, piše splitski „**Jadran**" — „bistar pisac, ugodan pripovijedač, trijezan razborit prosuđivač, čedan u svojim tvrdnjama i umjeren u svojim sudovima. Zato se njegove radnje rado čitaju..." „Tako se monografija sa svake strane pokazuje kao veoma pomno izrađeno djelo."- - - Zato svaki naš inteligenat morao bi nabaviti ovu historijsku monografiju, u kojoj će naći prikazanu čitavu periodu dalmatinske povijesti pod Mletačkom republikom. Posebno bi morali segnuti za ovom, na arhivskoj dosad nepoznatoj građi pisanoj knjizi o jednom poglavlju naše domaće opće i književne historije, višeškolci i studenti filozofije.

Knj. 3. **Petrov** Dr. O. S., **Moderni konvertiti.** Cij. din. 6.50.- - Tu je obilna i pouzdana građa za religiozne konferencije. Nikakav, posebno u gradovima i varošima župnik, nikakav katehet ne bi smio biti bez ove knjige. I svaki intelektualac, naročito koji se zanima psihološkim pitanjima, morao bi posegnuti za ovom knjigom.

Knj. 4. **Rogošić** Dr. O. R., **Sadanje stanje Srpske crkve.** Cij. din. 10.- - „S katoliške strani je najboljši pregled o srbski cerkvi in o bogomoljcih...". (Dr. F. Grivec, prof. ljubljanske universe, Bogoslovni Vestnik 1930 br. 1 str. 18). „Referat je **-Politički Glasnik** (Beograd, g. 11 br. 27 str. 7) izrađen objektivno, dokumentovano i iscrpno, sve na osnovu pravoslavnih izvora. Kada se uzme u obzir zaključak referata, može se reći čak da je pisac lepo raspoložen prema srpskoj crkvi, kojoj toplo želi povratak, vremena religioznoga zanosa Nemanjića." Rasprava je uvažena i u stranom učenom svijetu (vidi najbolju enciklopediju katoličke apologetike „Dictionnaire Apologetique de la Foi

Catholique," čl. „Slaves Dissidentes" poznati stručnjak u istočnoj teologiji M. Jugie; „Stoudion" (Rim, 1926, 2, str. 46-49). Još ima samo malo komada na rasprodaju.

Knj. 5. **Guberina** Dr. O. A., **Katolicizam u kršćanskoj starini.** Cij. din. 3.

Knj. 6. **Orelovsky** M., **Zadaća hrv. orlovstva.** Cij. din. 4.

Knj. 7. **Jelinić** Dr. O. J., **Problem dolaska Franjevaca u Bosnu** i osnutka bosanske vikarije. Cij. din. 6.

Knj. 8. **Brkaš, Svećenik i žena.** Cij. din. 4. — „Pisac nam sistematski prikazuje svetost i celishodnost neženstva za služitelje oltara božjega. Zdravstvenim, crkvenim, socijalnim i religioznim dokazima, crpljenim većinom iz mišljenja laičkih korifeja na veoma zanimljiv način potvrđuje on svoju tezu. Knjigu može sa duhovnom korišću, da pročita i svaki pravoslavni monah, U njojzi će naći mnogo moralne potpore za izvršenje obeta čistote." **„Duhovna Straža,"** glasilo pravoslavnih monaha, (Sombor), 1928, str. 247.

Knj. 10. **Kržanić** Dr. O. K., **Učitelj kat. socijalne politike.** Cij. din. 4.—

Knj. 11. **Butmi-Tomić, Krvave osnove ili Protokoli sionskih Mudraca.** Cij. din. 10. — „Ti protokoli sadržavaju grozan plan, po kome su židovski prvaci naumili da unište sve države i pod svoj jaram podvrgnu cio svijet. Članak je vrlo interesantan i otkriva sav historijat ove sionističke akcije, koja je već u mnogim državama izvršila svoj krvavi program. Članak se nastavlja, a njegov auktor upozorava javnost, da bude oprezna." Splitski uvaženi dnevnik **„Novo Doba"** 1925 br. 92, str. 3.

Ova vrlo važna knjiga ima 92 str. Tko naruči 10 komada dobiva **tri komada gratis.**

Knj. 12. **Šimrak Dr. J., Crkvena Unija u sjevernoj Dalmaciji.** Cij. din. 10.—

Knj. 13. **Eterović Dr. O. K., Franjevačka Provincija Presv. Otkupitelja.** Cij. din. 30.

Franjevački jubilej. Jubilarni broj 1926 8° (360 str.). Cij. din. 30. Matija Munda u slovenskom dnevniku **„Slovenec"** piše:

„Krona vseh teh proslav pri Hrvatih pa je jubilejna izdaja „Nove Revije" najboljše hrvatske katoliške znanstvene publikacije... Jubilejna izdaje, ki obsega sama 360 strani, je že zunanje luksuzno opremljena... Samo navedeni naslovi nam kazejo, kolik zaklad vsebuje jubilejna izdaja „N.R." Slovenci bi kaj takega teško zmogli." (G. 1926, 30. novembra).

„Knjiga je upravo odlično opremljena i po izvanjskoj formi i po obilatom i biranom sadržaju... Tkogod naruči taj dvobroj ne će požaliti. Svatko će tu knjigu s veseljem upravo pročitati i mnogo i mnogo će iz nje i svećenik i laik naučiti." Katehetsko glasilo „Kršćanska škola, Zagreb, 30 (1927), 3-4, 43-44.

„Primili smo svečani jubilarni broj ovog izvrsno uređivanog časopisa... Prigodom Franj. Sv. Godine nijedan kat. list u na-

šoj državi nije izašao u ovako luksuznoj opremi i takim biranim sadržajem." „Hrvatske Novine" Subotica 1926. 27. novembra.

„Jubilarni broj „N. R." je znamenit spomenik što ga podigoše hrvatski franjevci u čast svome sv. utemeljitelju. I veliki narodi mogli bi se dičiti ovakovom publikacijom. Ona je ujedno vidljivim dokazom časnoga mjesta, što sinovi sv. Franje zauzimlju kod nas svojom znanstvenom i književnom vrijednošću. „Jadran" 1926. 10. decembra.

Nijedan voditelj trećega reda ne bi smio biti bez ove knjige. Jednako tko želi upoznati upliv franjevaca na naš narod u prošlosti i sadašnjosti, morao bi naručiti ovu znanstvenu antologiju jugoslavenskih franjevaca.

PIJO XI. I PAPINSTVO: Jubilarni dvobroj „N. R." izdan prigodom jubileja Pape Pija XI. Evo mu sadržaja:

— Posveta Str. 1.
Milovanov F. S.: Petru u Piju Str. 2—3.
— Pijo XI. — Ahil Ratti Str. 4—9.
Grabić Dr. O. P.: Snaga i uloga Papinstva u čovječanstvu Str. 10—28.
Šimrak Dr. J.: Crkvena unija u sjevernoj Dalmaciji u XVII. vijeku. Str. 29—64.
Bajić O. L.: Rad Pija XI. oko unapređenja duhovnoga života. Str. 65—78.
Kržanić Dr. F. K.: Sv. Otac — otac Katoličke Akcije Str. 79—100.
Božitković Dr. F. J.: Petrova ispovijest i njegovo prvenstvo u Mt. 16, 13—19. Str. 101—117.
Cikojević O. A.: Krst je temelj posluha Papi. Str. 118—131.
Petrov Dr. F. S.: Rim u našoj književnosti. Str. 132—143.
Rogošić Dr. F. R.: Prvi srpski arhiepiskop Sava i Petrova Stolica. Str. 144—165.
Vuco Dr. F. B.: Papinska nepogrešivost. Str. 166—183.
Guberina Dr. F. A.: Ruski emigranti o naravi Crkve. Str. 184—195.
Knezović Dr. F. O.: U čemu je snaga papinstva Str. 196—205
Juras Prof. I.: Nešto iz vremena kneza Branimira. Str. 206—210.
Grgec Prof. P.: Papinska pomoć Hrvatima u najtežoj nevolji. Str. 211—221.
Radonić Dr. F. V.: Uloga Crkve i papinstva u pitanju svjetskoga mira. Str. 222—234.
Vlašić P.: Papa Mira. Str. 235—242.
Crnica Dr. O. A.: Pravna vrijednost lateranskog sporazuma Str. 243—258.
Benigar Dr. F. A.: Sv. Maksim i vrhovno Papino poglavarstvo u crkvi Str. 259—272.
Radonić Dr. F. B.: Sv. Bonaventura o vrhovnoj vlasti u Crkvi Str. 273—280.

Kulturni pogledi.

Ispovijest i molitva sv. Petru za ujedinjenje V. S. Solovjeva. Str. 281. — Pijo XI. i kritičari Lateranskog Traktata i Konkordata Str. 281. — Narav Crkve traži papinstvo Str. 286. — Socijalna sedmica o Piju XI. Str. 288. — Pijo XI. i Universa Srca Isusova Str. 290. — Revija „Život i rad" o ulozi papinstva Str. 291. — Pijo XI. i „Action Francaise" Str. 294. — Vrata paklena ne će je nadvladati Str. 297. — Pape i ropstvo Str. 298.

Književni pregled.

Pius XI., Rundschreiben über die Förderung der Orientk„nde. — Rosa H., Il Papa nel pensiero degli scrittori religiosi e politici. — Solovjev-Kobilinski, Monarchia S. Petri. — Olgiati F., La questione romana e la sua soluzione. — Berg Dr. L., Ex Oriente. — Malvezzi N., Pio XI. nei suoi scritti. — Szabo P., Tu es Petrus. — Oberški Dr. J., Strossmayerovi govori. — Spiletak Dr. A., Biskup J. J. Strossmayer. — Hofmann G., Griechische Patriarchen und Römische Päpste. — Maroto Ph., De extraordinario jubilaeo a. 1929. — Spiletak Dr. A., Papa Pijo XI. — Novel-li-Jcquin, Pie XI. — Paris G., Ad mentem S. Thomae A. Tract. de Ecclesia Christi. — Millot, Ce que c'est qu'une Eglise. — Steffes J. P., Religion und Politik. — Devoghel E., La Question Romaine sous Pie XI. et Mussolini. — Aigrain, „Ecclesia." — Mayrhofer J., Romfahrt im Hl. Jahr. — Živković Dr. A., Naša Crkva i naša inteligencija. — Pribilla M., Um kirchliche Einheit. — Pribilla M., Um die Wiedereinigung im Glauben. — Hahn S., Kirchengeschichte. — Pfeiffer Dr. N., Brevis conspectus o. c. i. „Ika". — Posebna izdanja prigodom jubileja Pija XI. Str. 301—314.

Vjesnik.

Kat. Crkva 1929. — Konkordati. — Vatikanska kronika. — Papinsko rusko sjemenište sv. Terezije. — Kongres za istočne nauke u Pragu. Str. 315—317.

Chronica.

Jubilaei Pii XI. solemnis commemoratio Zagabriae. — Jubilaei S. S. Pii XI. in Jugoslavia celebratio. — Concordatum cum Jugoslavia. — Publicationes literariae in memoriam Pii XI. Str. 318—320.

Ilustrovani prilog

Eterović Dr. fra K., Franjevačka Provincija Presv. Otkupitelja. Str. 321—394.

Već na prvi pojav ovoga dvobroja kritika ga je obasula pohvalama. „Sadržaj je „Nove Revije" prvorazredan. To je u poučnoj književnosti najsnažniji dokumenat, što su ga ove godine stvorili hrvatski katolici. To je ujedno najljepša proslava papinskog jubileja... Na taj način izlazi pred nas ovaj svezak „N. R." kao mala enciklopedija o papinstvu. Nije nikakva fraza ni laž

konvencionalne udvornosti, ako se rekne, da bi ovaj svezak „N. R."... morao doći u knjižnicu svakoga kulturnijega Hrvata. Franjevci su učinili svoju dužnost davši nam knjigu, koju će s ponosom pročitati svaki katolik, a mi učinimo barem to, da postanemo revni propagatori ove monumentalne edicije..." (Hrv. Straža, Zagreb božićni broj str. 16—17, P. Grgec)

„Najnoviji dvobroj „N. R." obrađen je kao u sebi zaokružen almanak k proslavi zlatne mise Sv. O. Pija XI, Sa ukusnom opremom, ukrašenom brojnim fotografijama, ide uporedo obilje i raznolikost sadržaja, povezana velikom centralnom idejom papinstva u njegovoj dogmatici i povijesti. U ovoj potonjoj vrlo su sretno odabrani temati, koji pokazuju papinstvo u njegovim odnosima sa našom poviješću. Tako će na pr. svatko sa velikim zanimanjem pročitati članak Dra fra Roke Rogošića: „Prvi srpski arhiepiskop Sava i Petrova Stolica," u kojem pisac trijezno i uspješno dokazuje, da je srpski svetitelj i državnik Sava kroz čitav svoj život priznavao Papu glavom Crkve. Ili članak prof. Petra Grgca: „Papinska pomoć Hrvatima u najtežoj nevolji" za teških onih godina nakon poraza na Krbavskom polju (1493.). I djelu današnjega Sv. Oca, jubilarca Pija XI., posvećeno je više uspjelih članaka...

Ovaj svezak „Nove Revije" veoma preporučujemo, želeći da dođe u ruke ne samo svećenstvu, nego i osobito što većem broju naše svjetovnjačke inteligencije i đaštva, jer smo uvjereni, da će svakomu čitaocu pomoći k boljem poznavanju i većoj ljubavi prema Crkvi i Svetoj Apostolskoj Stolici." „Vrhbosna," Sarajevo 43 (1929), 11-12, 189—190.

Markovićeva djela o sjedinjenju crkava

Vjersko pitanje u Kraljevini Jugoslaviji čini i činit će za dugo vremena jedno od glavnih problema u našem javnom i privatnom životu. Uski društveni saobraćaj katolika i pravoslavnih budit će kod svakog Jugoslavena želju za vjerskim ujedinjenjem. Zato ništa nije važnije za našu inteligenciju u religioznom pogledu nego da prouči odnošaj katoličke i pravoslavne crkve.

Nitko dakle neće požaliti, ako posegne za djelima franjevca Dr. Ivana Markovića. Svaki kateheta, svaki župnik, svaka župska i bilo koja katolička biblioteka morali bi imati Markovićeva djela. Kod uprave „Nove Revije" mogu se dobiti:

Papino poglavarstvo za prvih osam viekova.

Zagreb 1883. 8 (XVI-454). Cij. din. 50.-- Jedina knjiga na našem jeziku, koja temeljito, objektivno historijski raspravlja o ustavu Krstove Crkve za prvih osam vijekova, dok je pravoslavna i katolička Crkva činila jednu zajednicu. Katehete morali bi dati u ruke ovu knjigu svim višeškolcima.

Dukljansko—barska Metropolija, Zagreb 1902. 8 (XII-224) Cij. din. 50.--- Katolička crkva bila je državna crkva u prvoj srpskoj državi. To je strogo historijski prikazano u ovoj, po sudu srpskog historika St. Stanojevića, izvrsnoj monografiji.

O evkaristiji s osobitim obzirom na epiklezu. Zagreb 1893. 8⁰ (XVIII-204). Cij. din. 50. — Uz ostale razlike između katoličke i pravoslavne crkve jedna je od znatnijih razlika u nauci o presv. Euharistiji. U ovoj je knjizi na temelju historije t.j. sv. Otaca, istočnih liturgija i t. d. to pitanje najsvestranije osvijetljeno. Usto je jedina znanstvena teološka knjiga o kršćanskoj tajni presv. Euharistije na našem jeziku.

Posebna djela prof. Franjevačke Bogoslovije u Makarskoj

koja se mogu dobiti kod uprave „Nove Revije":

Crnica O. Ante, Dr. th. et utriusque juris, **Modificationes in Tractatu de Censuris** per Codicem Juris Canonici introductae. Cij. din. 50. — Svakome svećeniku, svakome ispovjedniku, posebno biskupskim kurijama ova je knjiga veoma potrebita. I pravnicim laicima ova će knjiga o novom crkvenom zakoniku dobro doći.

Cvitanović O. Dr. G., **Die Franziskanerprovinz Ss. Redemptoris und die francösische Regierung in Dalmatien** in den Jahren 1806—1813. Cij. din. 25. — Po još neobjelodanjenim dokumentima iz arhiva osvjetljuje razdoblje francuske vladavine u Dalmaciji. Svakome ljubitelju dalmatinske povijesti potrebita.

Božitković O. Dr. J., **S. Bonaventurae doctrina de gratia et libero arbitrio.** Cij. din. 20.— Kritično prikazana nauka Crkvenog Naučitelja kardinala sv. Bonaventure o najsuptilnijem pitanju kršćanske dogmatike. Svakome ko se zanima sredovječnom povijšću potrebta.

Balić O. Dr. K., **Les commentaires des Jean Duns Scot** sur les quatre livres des Sentences. Etude historique et critique. Louvain 1927. Cij. din. 140. — Vidi o ovoj knjizi sud strane kritike u „Novoj Reviji" 1929, br. 2. Nikakav franjevački samostan ne bi smio biti bez ove knjige.

POŽURITE S NARUDŽBOM, dok još ovih knjiga ima u zalihi. Tko pošalje novac unaprijed ne plaća poštarine. Novac je najbolje poslati poštanskom uplatnicom, koja se dobije na svakoj pošti, na čekovni račun 4191 („Nova Revija"— Makarska) Pošt. Štedionica Sarajevo. Jednom se kartom javi Upravi „Nove Revije" — Makarska, u koju je svrhu novac poslan. Inače sve narudžbe šaljemo pouzećem (doplatom).

„NOVA REVIJA" - Makarska

Čekov. račun 4191 Sarajevo.

PRIMORSKA BANOVINA

P. n.

Tiskanice

ПОШТАНСКА ШТЕДИОНИЦА, ФИЛИАЛА, САРАЈЕВО

Признаница — Priznanica

Попуњава уплатилац — Popunjava uplatilac

на износ од ..... Дин ..... п
na iznos od ..... Din ..... p

словима Динара
slovima Dinara

уплаћен данас на чек. рачун бр.
uplaćen danas na ček. račun br. **4191**

„Nova Revija“
Makarska

Уплатни бр. по дневнику .....
Uplatni br po dnevniku

Потпис службеника — Potpis službenika

POŠTANSKA ŠTEDIONICA, FILIALA, SARAJEVO.

Уплатница — Uplatnica

Попуњава уплатилац — Popunjava uplatilac

Износ од ..... Дин ..... п
Iznos od ..... Din ..... p

уплатио је данас .....
uplatio je danas

Име уплатиоца .....

.....

у корист чек. рачуна бр.
u korist ček. računa br. **4191**

„Nova Revija“
Makarska

Дана .....
Dana

Образац бр. 106 Ш.

Уписница — Upisnica

Попуњава уплатилац — Popunjava uplatilac

Износ од ..... Дин ..... п
Iznos od ..... Din ..... p

Уплатио .....
Uplatio

.....

на чек. рачун бр.
na ček. račun br. **4191**

Уплатни бр. по дневнику .....
Uplatni br. po dnevniku

Овај део остаје код завода. Писмена саопштења на овом делу не добије власник чековног рачуна.

Ovaj deo ostaje kod zavoda. Pismena saopštenja na ovom delu ne dobije vlasnik čekovnog računa.

За писмена саопштења власнику рачуна
Za pismena saopštenja vlasniku računa

Место за марку

Уплату чековном уплатницом може извршити свако лице до неограничене своте и без доказа истоветности.

Признаницу, уплатницу и уписницу попуњава странка сама и предаје, заједно са износом уплате, благајни Поштанске Штедионице, посредујућој пошти а, до 250·— динара, и сеоском писмоноши или помоћној пошти.

Попуњавање се врши рукописно мастилом, тиском или писаћим стројем. Признаницу потврђује пошта и враћа странци. Датум на уплатници мора одговарати дану уплате.

Нејасно попуњене, поцепане, замазане, исправљене или брисане чековне уплатнице поште не смеју примати.

Признаница, кад је снабдевена отиском поштанског жига, уплатним бројем и потписом поштанског службеника, потпун је доказ, за рачун власника чековног рачуна, извршене уплате.

Uplatu čekovnom uplatnicom može izvršiti svako lice do neograničene svote i bez dokaza istovetnosti.

Priznanicu, uplatnicu i upišnicu popunjava stranka sama i predaje, zajedno sa iznosom uplate, blagajni Poštanske Štedionice, posredujućoj pošti a, do 250·— dinara, i seoskom pismonoši ili pomoćnoj pošti.

Popunjavanje se vrši rukopisno mastilom, tiskom ili pisaćim strojem. Priznanicu potvrđuje pošta i vraća stranci. Datum na uplatnici mora odgovarati danu uplate.

Nejasno popunjene, pocepane, zamazane, ispravljene ili brisane čekovne uplatnice pošte ne smeju primati.

Priznanica, kad je snabdevena otiskom poštanskog žiga, uplatnim brojem i potpisom poštanskog službenika, potpun je dokaz, za račun vlasnika čekovnog računa izvršene uplate.

dio — javne, liturgijske molitve s nekoliko misnih obrazaca i koralnih napjeva.

DROUVEN E., Manua'os Schwur. 8° (VIII — 130). Freiburg i. Br. 1929. Herder Cij. 2.80 M. uzgojno opisana borba starosjedioca protiv tudinaca, koji su im nosili slobodu.

MAYRHOFER J., Gebrüder Plaswich. Regensburg, Stahlzwingerweg 23. — Pripovijest za mladež.

BARRET L., Manuel d'adoration du très Saint Sacrament. 12° str. 228. Paris 1929. Tequi. — Ascetična razmišljanja o Presv. Oltarskom Sakramentu Zbirka iz djela najboljih duhovnih pisaca.

GEREST R., „Veritas." La vie Chretienne raisonnée et meditée. III. Sous l'egide de la Vierge fidéle. Paris 1929. 8° str. 400. Lethieleux Cij. 20 Fr. — Kršćanska mistika u životu Bl. Djevice Marije oživotvorena. Knjiga temeljito napisana.

COLLI - LANZI, Theologiae Moralis Universae Index Generalis. Torino 1929. Marietti. — Opće kazalo analitično-alfabetično moralne teologije Colli - Lanzijeve, na čije smo se sveske u predašnjim brojevima osvrćali.

— *Vjenčić Molitava Gospi Sinjskoj.* Izdalo uredništvo glasnika „Gospe Sinjske". Sinj 1929. Veoma zgodna molitvena knjižica za pobožne duše, jer se u ovome Vjenčiću nalaze sve potrebite molitve.

MAEDER - STRIŽIĆ, Oganj s neba. Zagreb 1929. Nakladnik „Glasnik Srca Isusova". 12° str. 124. Cij. 4 D. — Knjižica radi o Presv. Sakramentu. Napisao župnik R. Mäder, a preveo Bog. Strižić D. I.

Knjige Društva sv. Jeronima za god. 1930. Filipović Dr. S., Bakterije u životu i gospodarstvu; *Blažević Dr. I.,* Obrana vjere — Pučka apologetika; *Deželić Dr. V. st.,* U pandžama lava — roman iz doba hrvatske narodne dinastije; Danica — kalendar Hrv. Knj. Društva sv. Jeronima za g. 1930; *Matijević P.,* Rasipni sin — evanđeoska dramatska priča u 4 čina; *Horvat I.,* Gradišćanke; *Vanino M.,* Sunčanom stazom — povijest jedne sreće; *Babić B.,* Građa svijeta — pučka kemija. Svaki katolik u Jugoslaviji morao bi biti članom Društva sv. Jeronima.

Pet staroslovenskih misa: Duganova, Krnicova, Muhvićeva, Odakova, Taclikova. Sve su nagrađene prigodom natječaja Društva sv. Jeronima. Cijena čitavoj zbirci 30 D.

COLOMA L. - MATASOVIĆ, Tajna zelene ptice. Knjižnica dobrih *Romana.* Zagreb 1929. Trg Kralja Tomislava 20. — Pustolovan roman iz španjolskog života.

ŠIROLA, Staroslovenski Requiem. Izdalo Društvo sv. Jeronima. Cij. 6 D.

Almanak Gospe Lurdske za g. 1930. Izdalo Društvo sv. Jeronima. — Lijepo uređen. Bogato ilustrovan.

Das Billige Herderbuch. 1929 — 1930. Herder-Bücher. 11. Theologie und Philosophie.

Izdaje Konsorcij „Nove Revije" (O. A. Cikojević), Makarska.
Tisak Tiskare „Kačić" (O. U. Barišić), Šibenik.